MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII

Silviu Neguț Mihai Ielenicz Dan Bălteanu
Marius-Cristian Neacșu Alexandru Bărbulescu

Geografie

manual pentru clasa a XI-a

HUMANITAS

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII

Silviu Neguț • Mihai Ielenicz • Dan Bălteanu
Marius-Cristian Neacșu • Alexandru Bărbulescu

Geografie

Manual pentru clasa a XI-a

HUMANITAS EDUCAȚIONAL

Manualul a fost aprobat prin Ordinul ministrului Educației și Cercetării nr. 4446 din 19 iunie 2006, în urma evaluării calitative organizate de Consiliul Național pentru Evaluarea și Difuzarea Manualelor și este realizat în conformitate cu programa analitică aprobată prin Ordinul nr. 3252 din 13 februarie 2006 al ministrului Educației și Cercetării.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

NEGUȚ, SILVIU

Geografie: manual pentru clasa a XI-a / Silviu Neguț, Mihai Ielenicz, Dan Bălteanu, ...

-București: Humanitas Educațional, 2006

ISBN (10) 973-689-081-3; ISBN (13) 978-973-689-081-9

I. Neguț, Silviu
II. Ielenicz, Mihai
III. Bălteanu, Dan

913(100)(075.33)

Referenți: Prof. univ. dr. FLORINA GRECU
Prof. gr. I MARIA VULPESCU
Redactor: CĂTĂLIN STRAT
Coperta colecției: DINU DUMBRĂVICIAN
Machetare și design: WALTER WEIDLE
Paginare: NICOLAE VASILESCU

Piața Presei Libere 1, sector 1, 013701, București
Telefon: 021 316 17 19 Fax: 021 316 17 21
e-mail: educ@humanitas.ro
www.hed.ro

Tipărit la Infopress S.A., 2006

ISBN (10) 973-689-081-3; ISBN (13) 978-973-689-081-9

Mediul înconjurător

ASPECTE GENERALE

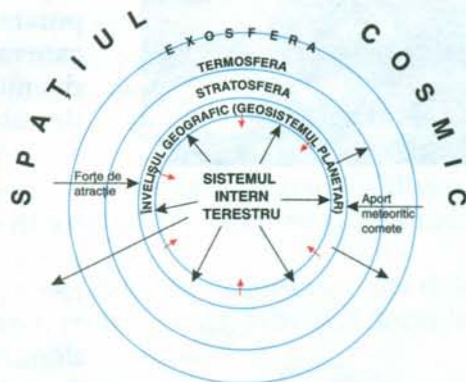
Geografia este o știință complexă care are ca obiect de studiu mediul geografic, pe care îl cercetează din punctul de vedere al alcătuirii, structurii, genezei, evoluției, funcționării și organizării ierarhice (la nivel local, regional, zonal, global).

MEDIUL GEOGRAFIC

Mediul geografic reprezintă un macrosistem alcătuit din relief, apă, aer, sol, viețuitoare, inclusiv omul cu activitățile sale între care s-au statornicit relații multiple de natură spațială, temporală, cauzală, evolutivă și care se oferă observației prin peisaje.

În limitele sale se produc procese fizice, chimice, mecanice, biotice, antropice etc. care dau naștere, pe de o parte, la forme, structuri specifice componenților (tipuri de relief, soluri, formațiuni vegetale, ecosisteme, așezări și diferite construcții antropice etc.), iar pe de altă parte, la complexe naturale și antropice individualizate pe teritorii mai mult sau mai puțin extinse. În acest sens se poate vorbi mai întâi de un *mediu geografie global*, la scara întregii planete, care alcătuiește un înveliș specific (înveliș geografic) cu baza în litosferă, la diferite adâncimi (unde există și energii generatoare de relief), și cu partea superioară în stratosferă, la nivelul stratului de ozon. În cadrul său se separă medii geografice cu întindere diferită.

Individualizarea stratului de ozon, în urmă cu circa un miliard de ani, a făcut posibilă apariția vieții (mai întâi în apă și, apoi, pe uscat), și prin aceasta dezvoltarea solurilor; în ultimele 2,5 milioane de ani a apărut omul și, ulterior, societatea umană.

O situație aparte prezintă, în cadrul mediului geografic global, mediile la nivelul componentelor, care se ierarhizează după gradul de complexitate al relațiilor dintre elementele lor. De exemplu, sunt: medii acvatice-oceanice și marine (pe verticală au medii pelagice, abisale), medii pe continente (lacustre, fluviale, mlăștinoase etc.); sau medii cu dezvoltări zonale, regionale, locale etc. (medii biotice, edafice, antropice etc.).

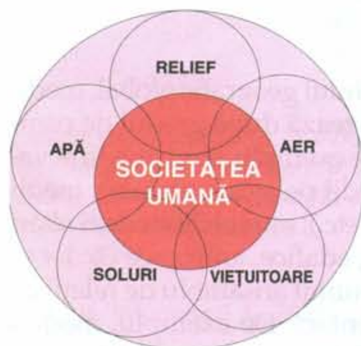
Fiecare dintre aceste medii include un anumit ansamblu de relații cu elementele din mediile cu care intră în contact. De exemplu, mediul acvatic litoral reflectă o structură complexă, în care se implică, în afara

Mediul edafic al cernoziomurilor din Bărăgan implică legături între procesele pedogenetice, aerul și apa din spațiile goale dintre granule, influența viețuitoarelor din sol, dar și intervenția cultivatorului prin arături, administrare de îngrășăminte și substanțe chimice contra dăunătorilor etc.

Un oraș constituie un mediu aparte (mediu antropic), organizat după un plan, în concordanță cu anumite cerințe economice, sociale, culturale etc., ceea ce conduce la individualizarea în cadrul lui a unor zone funcționale specifice. Dar realizarea acestora se face prin contact cu celelalte componente de mediu (apă, aer, sol, viețuitoare, relief), de unde rezultă influențe într-o măsură mai mare sau mai mică.

Europoort, avanport al Rotterdamului

Raportul dintre mediul geografic și mediul înconjurător

celor marine propriu-zise, și legături cu platforma continentală, aportul fluviatil (în apă și aluviuni), gradul de penetrare a luminii, dinamica apei impusă de curenți, vânt, atracția gravitațională a Lunii și a Soarelui, activitățile economice cu specific portuar, turistic, extractiv (extracția petrolului, gazelor etc.).

Până când omul a început să se afirme pe plan social, se putea vorbi de concordanță între sfera noțiunii de *mediu geografic* și aceea de *mediu terestru natural*. Acesta din urmă implică primele cinci componente numite mai sus, cu tot ansamblul lor de legături.

În ultimele milenii, dezvoltarea societății umane a impus relații noi (sociale, economice, culturale) în sistemul mediului geografic, dar și legături între acestea și elementele mediului natural căruia i-a influențat evoluția, determinând schimbări mai mari sau mai mici, ceea ce a generat în final *mediul antropic*. Ca urmare, mediile naturale, în adevăratul sens al cuvântului, au rămas tot mai restrânse ca areal, astfel încât, în prezent, doar suprafețele acoperite de marii ghețari continentali, etajele alpine din munții foarte înalți, interiorul deșerturilor, pădurile virgine ecuatoriale sau temperate (taigaua), mediul abisal al Oceanului Planetar etc. mai pot fi considerate regiuni naturale în care amprenta umană este restrânsă. În schimb, în regiunile temperate, subpolare, mediteraneene, tropical-umede, în fâșiile litorale, mediul natural a fost puternic modificat de societatea umană. Vegetația spontană a fost înlocuită cu diverse culturi, s-au realizat așezări, de la sat la metropolă, s-au impus areale de extracții de minereuri, combustibili, materiale de construcție, s-au dezvoltat căi de comunicație etc. Ca urmare, în aceste regiuni, care reunesc și concentrările cele mai mari de populație, așezări și activități economice, au apărut și s-au amplificat tipuri de *medii:* antropizate și antropice.

Mediile antropizate se referă la spații naturale care suferă unele modificări în urma dezvoltării de așezări mici, cu un număr redus de locuitori și cu activități economice limitate. Structura mediului natural se păstrează în mare măsură, omul și activitățile sale fiind doar încorporate. Se constituie, în fapt, o îmbinare între natural și antropic, în care raportul se menține în favoarea celui dintâi (de exemplu, satele din munți, dealuri înalte și podișuri) sau din deltele fluviilor, culoarele de vale cu zăvoaie și bălți etc.

MEDIILE ANTROPICE

Mediile antropice reprezintă un stadiu avansat al implicării omului în modificarea mediului natural; rezultă sisteme noi, în care se impun construcțiile administrative, economice, culturale, locuințele, rețeaua de străzi asfaltate și pietruite, diversele instalații; vegetația spontană este în cea mai mare măsură înlăturată, iar în spațiile verzi domină speciile de arbori, arbuști și alte plante, multe dintre ele cu flori. Așadar, un mediu schimbat în raport cu necesitățile societății, în care se includ, cu ranguri diferite, mediul urban, mediul rural, medii de culturi agricole, medii industriale etc.

Mediul înconjurător se regăsește în sfera noțiunii de mediu natural transformat de om, foarte mult utilizată în ultimele decenii (nu numai de către geografi, dar și de alți specialiști). Are sens de *spațiu geografic în care, în sistemul celor șase componente, omul este componenta principală, elementele naturale întrepătrunzându-se cu cele construite și modificate de el.* În literatura străină (engleză, franceză), sinonimul acestui termen este *environement*, cu semnificația de regiune în care există un ansamblu de condiții fizice, chimice, biologice care asigură viața unei „populații".

Unii geografi, plecând de la ideea că, în prezent, pe Glob nu mai există regiuni în care prezența omului să nu fie simțită, consideră mediul înconjurător echivalent cu mediul geografic și, de aici, concluzia că acesta reprezintă „obiectul de studiu al geografiei". Între cele două noțiuni, deși ele par apropiate, există însă deosebiri.

Frecvent, componentele mediului geografic sunt separate în trei grupări: *abiotice* (primele patru componente), sau elementele *fizice* neînsuflețite, *biotice* (viețuitoarele, în afara omului), respectiv *antropice* (elemente rezultate din activitatea omului). Uneori există și diferențierea în *primare* (cele abiotice), *derivate* (viețuitoarele), rezultate prin evoluția celor fizice, și *antropice*.

Alpii neozeelandezi, peisaj nemodificat de către oameni

Peisaj deșertic

Mediul înconjurător, spațial, ca alcătuire, structură și funcționalitate, este o parte a mediului geografic, este câmpul de acțiune al unei ramuri distincte: *Geografia mediului.*

FACTORII GEOECOLOGICI. ASPECTE GENERALE

Mediul geografic este alcătuit din șase componente (relieful, apa, aerul, solul, viețuitoarele, omul și rezultatele activității sale).

Datorită multiplicării relațiilor dintre componente (diferite de la un loc la altul al Terrei), s-a ajuns la individualizarea de medii zonale, regionale, din care au derivat cele care au dobândit apelativul de „mediu înconjurător". Ele se reflectă în tipuri de peisaje.

a) Componenta relief. Relieful este suportul natural al mediului înconjurător și are importanță pentru acesta prin:

• *altitudini* care au un rol favorizant sau nu; *cele joase* permit dezvoltarea așezărilor și a exploatării agricole, spre deosebire de cele înalte;

• *pantele mici*, larg desfășurate, favorizante față de cele mari;

• *fragmentarea* terenurilor, din cauza căreia, cu cât este mai ridicată, cu atât potențialul pentru locuire este mai restrâns;

• *expunerea diferită* a suprafețelor de teren la incidența radiației solare, care creează potențiale energetice deosebite;

• *tipul formelor majore de relief* — câmpiile asigură condiții pentru dezvoltarea așezărilor și a unor activități diversificate; potențialul de habitat scade mult spre regiunile montane, reducându-se în masivele înalte și dispărând, practic, în etajul alpin;

• *formele secundare de relief,* care diversifică habitatul; astfel, culoarele de văi cu terase, depresiunile, fâșiile litorale joase sunt spații optime pentru locuire în așezări mari, compacte, și pentru un mod de viață variat, pe când în chei, defilee, canioane, pe țărmurile înalte, stâncoase, habitatul lipsește sau este extrem de redus;

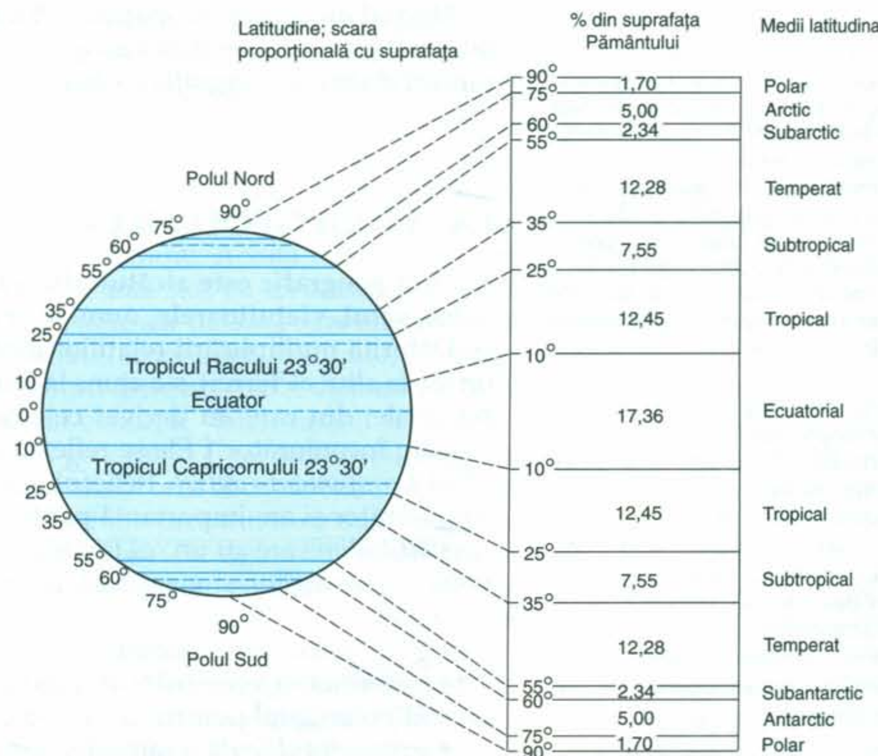
• *alcătuirea petrografică a reliefului și conținutul în resurse de subsol,* care impun un grad divers de favorabilitate activităților economice; astfel, în regiunile montane și deluroase, prezența resurselor minerale și de combustibili a facilitat concentrări de populație, dezvoltarea de așezări, dar și creșterea suprafețelor cu terenuri degradate; diversele tipuri de roci constituie materiale folosite de om pentru construcții, dar și pentru creații artistice;

• *procesele de versant și de albie,* care, în majoritatea situațiilor (alunecări de teren, torente, șiroiri, revărsări etc.), provoacă degradări de teren și restricționează activitățile omului.

b) Componenta aer. Constituie învelișul superior al mediului înconjurător, cu rol vital pentru om prin faptul că:

• *potențialul energetic* al mediului este asigurat predominant de radiația solară pe care suprafața terestră o primește diferențiat (de la 180–200 kcal/cm²/an în zona caldă la sub 80 kcal/cm²/an în zonele reci), datorită formei Pământului și filtrării prin atmosferă; conduce la deosebiri zonale de climat, soluri, habitat etc.;

• *regimul termic* este un indicator al posibilităților de viață și locuire reflectat de temperaturile lunare, dar mai ales prin numărul de zile și valorile temperaturilor care creează disconfort, obligă la măsuri speciale pentru a se asigura locuirea (de exemplu, în regiunile polare,

SISTEMUL GEOGRAFIC AL ZONELOR DE LATITUDINE

alpine foarte înalte, deșert etc.), și favorizează extinderea deșertificării a arealelor cu secete frecvente etc.;

- *regimul precipitațiilor* impune gradul de umezeală a solurilor scurgerea râurilor, alimentarea pânzelor de apă și, de aici, condiți diferite de viață și de folosire a terenurilor (ploile foarte rare au caracter restrictiv pentru desfășurarea normală a vieții, spre deosebire de cele care asigură o cantitate de apă mai mare, repartizată în toate lunile anului); importantă este cunoașterea frecvenței diferitelor tipur de precipitații, mai ales a ploilor torențiale (produc adesea inundați și eroziuni puternice), a ninsorilor abundente (asigură un strat gros de zăpadă) etc.;
- *regimul de manifestare a unor fenomene meteorologice* poate avea ro stimulativ (roua, ceața, brizele în regiunile secetoase sau în semideșerturi, unde există o creștere a umidității din aer și la suprafața solului, favorizând o oarecare vegetație) sau restrictiv (tornadele grindina, viscolul, poleiul și chiciura etc.).

c) Componenta apă. Este învelișul cu extindere mare la contactu cu aerul și relieful, fiind vital pentru viețuitoare, om și activitățile sale de unde necesitatea de a cunoaște:

- *regimul scurgerii râurilor*, îndeosebi a intervalelor de timp în care debitele mari produc revărsări și inundații, sau, invers, în care debitele mici determină fenomenul de secare a albiilor; în funcție de acestea se ajunge la stabilirea modului de utilizare a terenurilor vecine cu albiile râurilor, la calcularea potențialului hidroenergetic și a posibilităților reale de valorificare a acestuia, la aplicarea măsurilor de îndiguire pentru a feri localitățile de inundații, la stabilirea programelor de efectuare a irigațiilor și, îndeosebi, a utilizării apei în alimentație și în activitățile economice;

Barajul lacului de acumulare Vidraru, pe Argeș

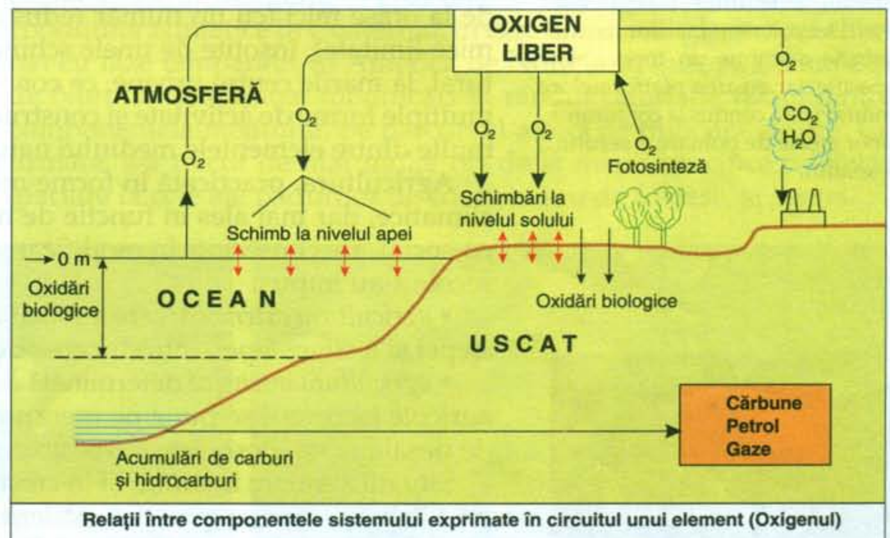

Rotterdam, cel mai mare port al lumii

• *lacurile*, care reprezintă resurse pentru aşezări, navigaţie, alimentarea cu apă a localităţilor şi a instalaţiilor industriale şi agricole;

• *pânzelede apă subterană*, întrucât apa izvoarelor este utilizată diferenţiat (apa pentru consumul populaţiei, apa minerală şi termală pentru tratament balnear); o parte din apele subterane este nepotabilă şi doar o parte restrânsă este folosită în industrie;

• *mările şi oceanele*, care, prin dimensiune şi desfăşurare, asigură: medii diferenţiate de viaţă pentru un număr mare de organisme, multe cu valoare economică pentru om (peştii, algele, unele mamifere etc.); resurse minerale şi combustibili, acumulate în structurile reliefului din regiunile de platformă; potenţial energetic puţin folosit, creat de valuri, curenţi, maree; efecte de natură termică asupra regiunilor litorale, induse de curenţii oceanici, fie ei calzi ori reci; căi de navigaţie diverse concentrate în regiunile cu resurse şi mari aşezări urbane.

Relaţii între componentele sistemului exprimate în circuitul unui element (Oxigenul)

d) Componenta biotică. Se desfăşoară, mai ales, la nivelul superior al mărilor şi oceanelor (frecvent până la 200 m adâncime), pe suprafaţa uscatului, dar şi la partea superioară a scoarţei şi baza atmosferei. Importanţa rezidă din faptul că:

Pe uscat, ca medii cu peisaje aparte, sunt pădurile, savanele, pajiștile și deșerturile; plantele au suferit adaptări mai ales la condițiile de uscăciune (*xerofite* în regiunile secetoase, *higrofite*, în cele cu exces de umiditate, *hidrofite* — cele care trăiesc în apă, *tropofite* — cu specific evolutiv deosebit pe sezoane); animalele, deși dispun de mobilitate, depind de anumite medii care le oferă hrană și adăpost, dar și de anumite limite de temperatură și umezeală, care reclamă anumite adaptări etc.

Omul, prin activități orientate în direcția realizării unor scopuri imediate, a devenit, direct sau indirect, un factor activ în modificarea elementelor mediului în care trăiește. A creat forme de relief (halde, diguri, canale, taluze, ramblee, cariere etc.), a nivelat ondulările reliefului, prin secționarea versanților și prin construcția unor căi de comunicație și transport, a crescut riscul producerii de alunecări, surpări, torenți, ogașe etc., prin desecări și nivelări, a schimbat complet mediul terenurilor mlăștinoase etc. Dezvoltarea marilor centre urbane a impus un topoclimat specific, iar crearea platformelor industriale a condus la conturarea unor areale de poluare a aerului, a solului.

Activitate pastorală

• reprezintă *principalul rezervor de hrană pentru om;* se extrag materialele de construcție și o parte din cele folosite drept combustibil; pădurile sunt un loc de protecție, recreere și turism;

• *vegetația* are un rol esențial în oxigenarea atmosferei, în fixarea carbonului și în realizarea materiei organice, în menținerea unei anumite stări de umiditate a aerului;

• *valorificarea animalelor și a plantelor* a impus diverse activități (vânătoare, pescuit, culturi agricole) și producerea de alimente, textile, pielărie, încălțăminte, blănuri etc.;

• *distribuția plantelor și a animalelor,* impusă de condițiile climatice și conținutul în săruri din apă etc., este diferită în alcătuirea și structura unităților de mediu, reflectându-se în peisaje, dar și în specificul activităților umane.

e) Componenta edafică (numită și *pedosferă*). Solurile au un caracter discontinuu, fiind legate de regiunile de uscat unde materia organică s-a putut acumula în depozitele de pe pante. În funcție de cantitatea de humus acumulat, ele prezintă o anumită *fertilitate* de care depinde producția de biomasă agricolă și silvică, în cea mai mare parte utilă omului. Constituie factorul natural în care se manifestă influențe dinspre toate celelalte componente ale mediului.

f) Componenta antropică. Dezvoltarea societății omenești a impus, treptat, sistemul antropic la contactul celor cinci geosfere, dar, în cea mai mare parte pe uscat.

Omul este creatorul unui mediu specific, prin îmbinarea, sau, în unele cazuri, înlăturarea unor elemente ale componentelor mediului natural. În acest mediu, importante sunt: așezările umane, cu caracteristici în concordanță cu condițiile pe care le oferă cadrul natural (spațiu, caracteristicile reliefului, climatul vitreg sau favorabil etc.), cu specificul etapei istorice de dezvoltare a societății (de la satul de colibe la orașe-cetăți și, azi, la metropole). Se disting *așezări rurale* (sate cu mărime și format variat: risipit, răsfirat, linear, compact etc.), în care presiunea exercitată de om asupra mediului natural prin activitățile de creștere a animalelor, diverse culturi etc. este redusă; *așezări urbane,* de la orașe mici (cu un număr redus de locuitori și activități economice limitate), însoțite de unele schimbări în structura mediului natural, la marile centre urbane, ce concentrează milioane de locuitori, multiple forme de activitate și construcții pe suprafețe întinse, în care multe dintre elementele mediului natural au fost complet schimbate.

Agricultura, practicată în forme multiple, în funcție de condițiile climatice, dar mai ales în funcție de nivelul de dezvoltare economico-social, are consecințe în modificarea mediului natural. În ultimele secole s-au impus:

• *agricultura extensivă,* care a solicitat defrișări masive, desțelenirea stepei și a silvostepei, introducerea de culturi, îndeosebi cerealiere;

• *agricultura intensivă* determinată de necesitatea creșterii producției agricole (accentul se pune pe mecanizare, chimizare, irigații, lucrări de desalinizare, desecare, introducerea de soiuri noi etc.).

Situații similare întâlnim și în creșterea animalelor. Există regiuni pe Glob în care se practică *păstoritul nomad* și de *transhumanță* condiționate de resurse de hrană limitate, impuse de condițiile climatice. În schimb, *creșterea intensivă,* practicată în statele dezvoltate economic, presupune ferme moderne, în care se asigură hrană abundentă, rase de animale selecționate pentru carne și lapte (produse mult solicitate pe piața orașelor și în industria alimentară).

Diversele *ramuri industriale* au impus, în ultimele două secole, modificări însemnate în mediu, atât datorită excavațiilor create prin exploatarea zăcămintelor minerale și a prelucrării lor, prin extracția petrolului (câmpuri de sonde sau platforme marine), prin realizarea de baraje și lacuri hidroenergetice, prin crearea de platforme industriale, diguri, bazine portuare etc., cât și prin introducerea în mediu a unui volum însemnat de noxe, deșeuri lichide și solide sau construcții abandonate după pierderea importanței economice.

Cele mai însemnate transformări pe arealele existente s-au realizat în regiunile de câmpie (înlăturarea aproape completă a vegetației spontane, introducerea speciilor de cultură, diverse lucrări de îmbunătățiri funciare, vânatul abuziv, braconajul și pescuitul intensiv, care au dus la diminuarea numărului de animale) sau în regiunile litorale.

RELAȚII ÎNTRE COMPONENTELE MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR

TIPURI DE RELAȚII

Există relații care s-au dezvoltat la nivelul fiecărui factor de mediu, dar și la nivelul întregului sistem de mediu. Cele cu rol conducător imprimă trăsăturile acestuia și se reflectă în peisaj.

• *Relațiile spațiale* pun în evidență legături pe teritorii cu suprafețe variabile. Astfel, mediile deșertice cuprind regiuni mari din Africa, Australia, Asia etc., în care întregul sistem de relații dintre elementele de mediu este subordonat celor de natură climatică. Aici, oazele constituie spații reduse în care se impun relații determinate de prezența unor izvoare sau a unei pânze de apă aflate la adâncime mică.

Un sat cu desfășurare lineară, de la noi, sau unul de tip „cuib", din ținuturile mediteraneene, constituie medii antropizate a căror formă este condiționată de caracteristicile spațiului limitat, unde se dezvoltă toate legăturile dintre factorii de mediu.

Sat de tip cuib în insula Creta

• *Relațiile temporale* relevă schimbări ale factorilor de mediu sau ale mediului în întregime, în intervale de timp diferite. Astfel, evoluția condițiilor climatice în Cuaternar, în care fazele reci glaciare au alternat cu faze temperate, în America de Nord și în Europa Centrală și de Nord, a determinat modificări în rândul celorlalte relații dintre componentele mediului, pe parcursul a zeci de milioane de ani. Ca urmare, s-a trecut de mai multe ori de la medii specifice calotelor glaciare la cele ale pădurilor de conifere sau de foioase, și invers.

Munții Lotrului – pășuni secundare în locul pădurilor

Copșa Mică, un oraș poluat

Carieră de calcar — Brașov

Lunca Dunării — spațiu inundabil periodic

Veneția. Peisaj antropic în spațiul costier

Schimbări ale relațiilor dintre elementele de mediu se produc și i intervale scurte, fiind legate de activitățile omului. De pild defrișarea pădurii și înlocuirea ei cu pășuni sau diverse culturi su însoțite de modificări ale relațiilor dintre elementele mediului care co duc la un alt gen de procese geomorfologice (șiroiri, alunecări etc la realizarea unui topoclimat specific etc.

În multe regiuni de pe Glob, exploatările de minereuri, cărbu petrol etc. au fost însoțite, în timp relativ scurt, de impunerea relați lor dictate de intervenția omului. Epuizarea resurselor, urmată d părăsirea acestor terenuri de către om, a condus la refacerea în alte m duri a unor legături anterioare, iar în final, la realizarea unui alt medi

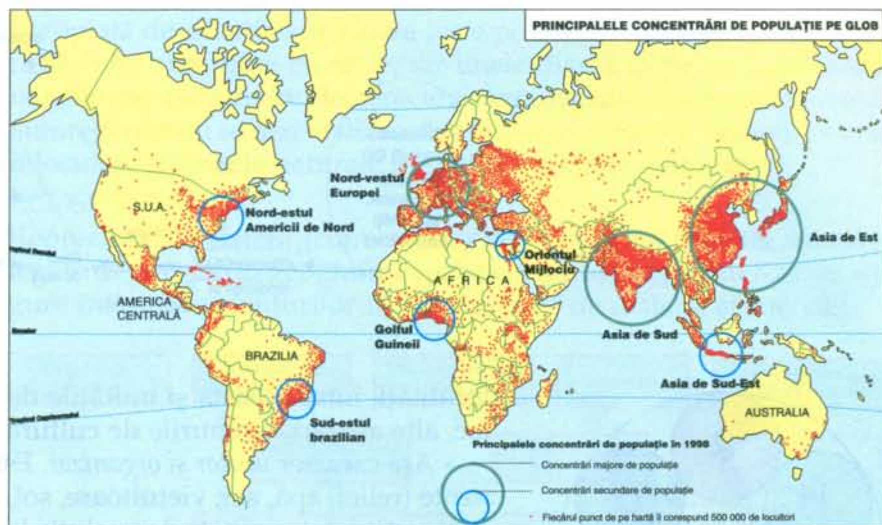
• *Relațiile cauzale* conduc la transformări esențiale în alcătuirea modul de reflectare a unei unități de mediu în peisaj. De exempl schimbarea pe distanțe mari a poziției cursului unui fluviu (Tigru Eufrat) a fost urmată de modificări ale relațiilor dintre elemente mediului și de înlocuirea acestuia (din regiuni fertile și cu așeză numeroase în Antichitate s-a trecut la un mediu de pustiu). Mult m repede sunt sesizate efectele intervențiilor antropice în regiuni c unități poluante. De exemplu, la Copșa Mică, Baia Mare, Zlatna et ele au afectat vegetația (în mare măsură prin uscare), au favoriza declanșarea de alunecări și torenți care au degradat terenurile agric le, iar solurile s-au îmbogățit cu substanțe nocive; a fost afectată s nătatea oamenilor prin înmulțirea bolilor profesionale etc.

• *Relațiile funcționale* determină sensul evoluției unității de mediu pri legăturile pe care le impune una dintre componente. De exempl prezența unui platou calcaros într-o regiune creează un mediu carst local în care modul de funcționare a legăturilor datorat calcarului condu ce la individualizarea de forme de relief, microclimat, circulația apei, ti de sol, viețuitoare și activități ale omului (exploatarea materialelor d construcție) care sunt reflectate în peisaj. Luncile râurilor, indiferent c se află la munte, în dealuri, câmpii, datorită relațiilor funcționale ce s stabilesc între apa din râu, pânza freatică limitrofă și celelalte element de mediu, dobândesc caracteristici distincte (spații joase inundabil păduri de tip zăvoi, soluri hidromorfe, așezări și terenuri agricole puține

• *Relațiile au caracter dinamic*, adică se modifică în spațiu și în tim ca urmare a schimburilor de energie și materie dintre componente mediului. Se produc în mediu transformări parțiale care, însumat pot genera un tip nou. Rapiditatea evoluției depinde de impunere unui grup de relații generate de om. Astfel, la nivel local, se produc schimbarea mediului natural într-unul antropic, trecând prin ma multe faze de „antropizare", iar la un nivel regional, extindere deșertului Sahara, în detrimentul unităților de mediu vecine prin eli minarea brutală a pădurilor și a savanei.

MODIFICĂRI RECENTE ALE MEDIULUI TERESTRU

Relațiile stabilite între elementele de mediu nu sunt fixe, ci evoluează facilitând acumulări cantitative atât la nivelul fiecărui component, câ și în ansamblu. Ca urmare, se produc transformări mai întâi pe treptel inferioare de mediu (pe un versant, vale, localitate etc.), iar ulterio în intervale de timp mai lungi, pe treptele superioare, prin treceril de la un mediu la altul (litoralul atlantic sau pacific din SUA; spația subtropical; european etc.). *Cele mai multe transformări s-au realizat î ultimele patru-cinci secole, datorită dezvoltării societății umane*, proces car a cuprins treptat întregul spațiu planetar. Dar acțiunile omului s-a intensificat foarte mult în secolul al XX-lea, în condițiile creșter

demografice și s-au exercitat prin: consum tot mai mare de resurse, extinderea așezărilor și instalațiilor economice în detrimentul pădurilor, pajiștilor etc., poluarea, din surse diverse, a aerului, apoi a solului etc., acumulări tot mai importante de deșeuri.

Extinderea și diversificarea așezărilor umane, a agriculturii, a ramurilor industriale și a rețelei de căi de comunicație au dus, pe suprafața Terrei, la modificări ale raporturilor dintre legăturile elementelor de mediu, determinând transformări parțiale ale acestora, reflectate în peisaj (eliminarea unor păduri, spații largi prin deștelenirea stepei, rectificări ale cursului râurilor sau ale liniilor de țărm, apariția diferitelor tipuri de sate, culturi agricole etc.), respectiv crearea unor medii specifice (marile orașe, platformele industriale etc.). Reversul acestora se reflectă în afectarea sănătății oamenilor, reducerea resurselor de apă și de hrană, micșorarea populațiilor și chiar dispariția unor specii de plante și animale, scăderea fertilității solurilor etc.

Reîmpădurire în Munții Căpățânii

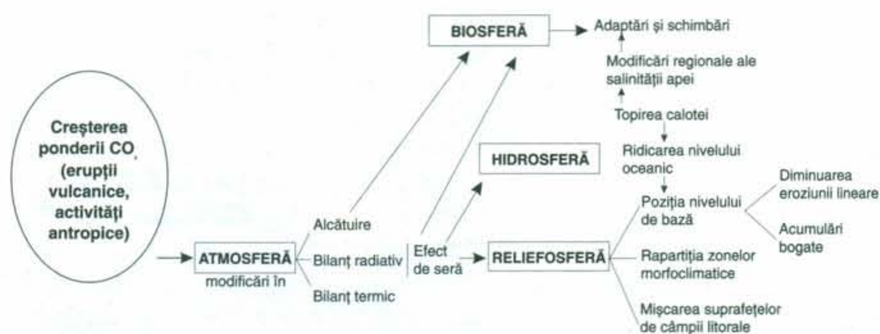
Programele mondiale vizând „dezvoltarea durabilă", introduse în ultimele decenii, semnalează toate aceste consecințe, dar și accentuează necesitatea realizării unei bune gospodăriri a tuturor resurselor, corecta evaluare a creșterii economice, folosirea de tehnologii avansate și nepoluante, descoperirea de resurse noi, un ritm adecvat al creșterii demografice și al așezărilor, protecția aerului, a apei, a solului, combaterea despăduririlor, a deșertificării, a secetelor etc. Or, toate acestea implică și mai mult eforturile comune ale specialiștilor, care vizează mediul și societatea umană.

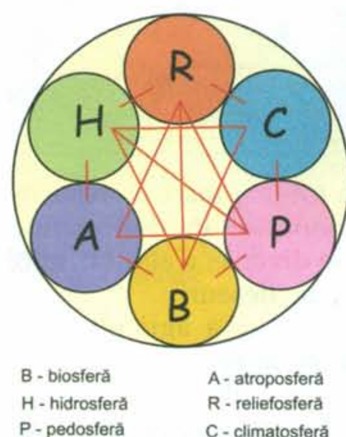
GEOSISTEMUL – ECOSISTEMUL – PEISAJUL GEOGRAFIC

GEOSISTEMUL

Este termenul tot mai des folosit pentru denumirea obiectului de studiu al Geografiei, adică a mediului geografic. Reprezintă un sistem geografic complex realizat printr-o evoluție a relațiilor dintre cele șase componente, care îi asigură mai multe caracteristici distincte și anume:

- Este un *sistem deschis*. Această trăsătură relevă relațiile reciproce de schimb (primire–cedare) de materie, energie dintre geosistem și sistemele cu care intră în contact; între învelișul geografic și spațiul cosmic, la exterior, iar la interior cu mantaua și nucleu; la nivelul unei

localităţi, între aceasta şi unităţile de mediu vecine — o pădure, un lac, alte aşezări, terenurile de cultură etc.

- Are caracter *unitar şi organizat*. Este alcătuit din cele şase componente (relief, apă, aer, vieţuitoare, sol, om cu activităţile sale) aranjate în structuri determinate de evoluţia lor şi a legăturilor dintre ele şi din interiorul fiecăruia. Unitatea lor se reflectă în faptul că orice schimbare esenţială în alcătuirea sau structura unui component atrage după sine modificări în lanţ şi la scări diferite în toate celelalte, ajungându-se la transformări profunde. De exemplu, la scară globală, creşterea ponderii CO_2 în alcătuirea atmosferei conduce la modificări în această geosferă şi apoi în toate celelalte. La scară locală, apariţia şi dezvoltarea unei aşezări duce în final la schimbarea unui tip de mediu cu altul, se produc defrişarea pădurii, nivelări, excavaţii şi înlăturarea solului în spaţiile construite, impunerea unei reţele de drumuri, cartiere, unităţi economice, parcuri, dar şi crearea unor surse de poluare etc.

- *Este un sistem funcţional*. Îi conferă capacitatea de a răspunde cerinţelor din cadrul său ori din afară. De exemplu, dezvoltarea unui oraş impune valorificarea forţei de muncă din cadrul său, dar şi din afară, folosirea de resurse proprii, dar şi din exterior, valorificarea (consumarea) produselor sale atât în cadrul lui, cât şi în afară etc.

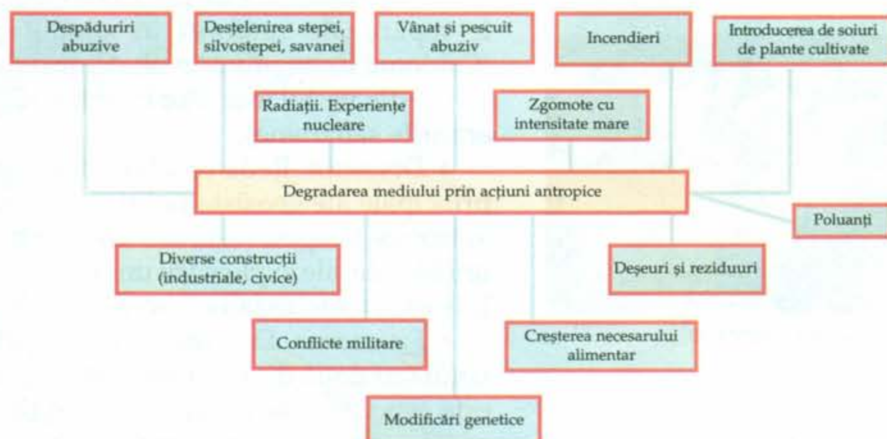
- *Este un sistem ierarhizat*. Evoluţia pe durata de sute de milioane de ani a dus nu numai la realizarea treptată a geosistemului terestru, ci şi la detaşarea în cadrul său a unei mulţimi de subsisteme diferite ca mărire, organizare, funcţionare, care se dispun pe diferite trepte. Un subsistem superior impune celui inferior liniile generale ale evoluţiei, iar acesta transmite, invers, elementele legate de specificul evoluţiei. De exemplu, într-un oraş mare (sistem superior cu programe complexe de dezvoltare şi funcţii multiple) există: centrul istoric şi cultural, centrul administrativ, cartiere rezidenţiale, platforme industriale etc. (subsisteme inferioare care, la rândul lor, au alte subsisteme). Acestea din urmă primesc orientări din programele complexe pe care le aplică în funcţie de specificul condiţiilor proprii fiecăruia şi transmit oraşului rezultatele care se reflectă în diverse tipuri de produse, construcţii, amenajări edilitare etc.

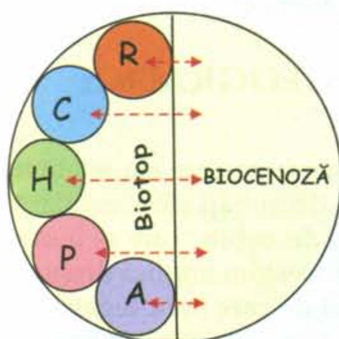
- *Autoreglarea*. Este trăsătura ce pune în evidenţă caracterul dinamic al relaţiilor dintre elementele sistemului. Aceasta face ca orice modificare de mai mică amploare, care nu conduce la schimbări structurale, să fie anulată în timp, astfel încât sistemul revine la o formă apropiată de cea iniţială. Inundarea luncii unui râu la debite mari determină modificări în fizionomia sistemului (reducerea suprafeţei de uscat în detrimentul celei acvatice etc.). Retragerea treptată a apei în albia minoră conduce la refacerea spaţiului de uscat al luncii, dar într-o formă

apropiată de situația anterioară (este posibil ca unele microdepresiuni să fi fost umplute cu nisip, iar unele diguri să fie erodate). Când relațiile esențiale dintre elementele sistemului sunt modificate profund, autoreglarea nu se mai realizează (este cazul sistemelor antropice care înlocuiesc sistemele naturale în spațiul cărora s-au impus).

ECOSISTEMUL

Reprezintă un sistem (comunitate) de organisme (plante, animale) legate de un spațiu geografic care se constituie în mediu fizic ce asigură înfăptuirea lanțurilor trofice (circuite de materie și energie).

Ca urmare, ecosistemul este alcătuit pe de-o parte din biocenoză (organismele), iar pe de alta din ecotop (mediul de viață), între ele existând relații de interdependență cu grad diferit de complexitate în funcție de mărimea ecosistemului.

Și ecosistemul are caracteristici similare cu geosistemul (sistem deschis, bine organizat, structural, unitar și ierarhizat), dar între ele există diferențe:

- *ecosistemul este o biostructură* (două componente față în față, viață și condiții pentru aceasta), pe când geosistemul are caracter polistructural, în care cele șase componente (deci și viața) au roluri însemnate în funcție de sistemul de legături care se realizează între ele;

- *într-un ecosistem primează doar elementele din biotop* (de exemplu, tipul de sol, umiditatea, temperaturile, tipul de rocă și panta etc.) care sunt necesare organismelor ce-l populează sau care influențează viața acestora. În geosistem se au în vedere toate relațiile dintre elemente și componente, dar a căror importanță se ierarhizează;

- *ierarhizarea ecosistemelor* se realizează pe baza deosebirilor în organizarea, structurarea și funcționarea biocenozelor, pe când ierarhizarea a geosistemelor se realizează în funcție de mărimea și evoluția lor (planetară, regională, locală).

- *ecosistemul relevă situația de moment* a relației organisme–condiții de viață, pe când geosistemul, indiferent de rang, reprezintă rezultanta unei evoluții de durată.

PEISAJUL GEOGRAFIC

Reprezintă o porțiune de la suprafața scoarței terestre, a cărei înfățișare și alcătuire reflectă rezultatul dintr-o etapă de evoluție a unui geosistem. Spre deosebire de geosistem, care are o dezvoltare multidimensională (spațiul de interferență pe mai multe direcții a compo-

Vulcanul Etna

Canionul Colorado

nentelor fizice, biotice, antropice și timpul), peisajul, ca reflectare a sa, exprimă dominant (în suprafață) o situație de moment. El prezintă mai multe caracteristici:

• *Mărimea suprafeței* peisajului este variabilă (de la câteva zeci sau sute de metri pătrați, ca în cazul peisajelor cu mlaștină, lac, vulcani noroioși, sat etc., până la nivel cosmic — Planeta Albastră).

• *Unicitatea*. Aceasta exprimă sintetic combinarea doar a unui număr de elemente ce au rol semnificativ în geosistem (un lac glaciar din Alpi, defileul Rinului, Delta Dunării, vulcanul Etna) etc.

• *Omogenitatea*. Este asigurată de existența unor elemente principale repartizate uniform în spațiul pe care se dezvoltă peisajul (Canionul Colorado dezvoltat într-o structură tabulară; platourile vulcanice din vestul munților Harghita-Gurghiu; orașele rivierei franceze, ergurile sahariene).

• *Dinamica*. Redă rezultatul evoluției relațiilor dintre elementele principale ale geosistemului și, din secolul al XX-lea, al intervenției antropice (etapele realizării unei metropole, ale valorificării unei regiuni litorale, ale exploatării unor zăcăminte de petrol în Marea Caspică, Irak etc., toate redau o succesiune de peisaje).

• *Fizionomia*. Este caracteristica prin care se „exprimă" un peisaj. Unul sau două dintre elementele geosistemului impun peisaje (un lac este asociat cu luciul apei, formațiunile vegetale de pe margine sau care ies din apă; marile orașe prin construcții impunătoare și o rețea de bulevarde largi; câmpurile petroliere cu mulțimea instalațiilor de extracție, depozite, dar și cu terenuri degradate etc.).

TIPURI DE MEDII ȘI PEISAJE GEOGRAFICE PE TERRA

Evoluția relațiilor dintre cele șase componente majore ale mediului a condus la individualizarea unei mulțimi de unități ale acestuia, cu dimensiuni, structură și reflectare în peisaj deosebite, care se înscriu într-un sistem ierarhic. Prima diferențiere a acestora implică drept criteriu componenta care reprezintă suportul de care sunt legate prin geneză și evoluție, și anume medii pe uscat, respectiv medii în bazinele marine și oceanice. Urmează, în cadrul acestora, grupările zonale, determinate de factorul climatic, grupările pe verticală, generate de extensia reliefului montan, și grupările azonale, caracteristice influenței locale sau regionale a celorlalți factori de mediu, între care omul are un rol esențial.

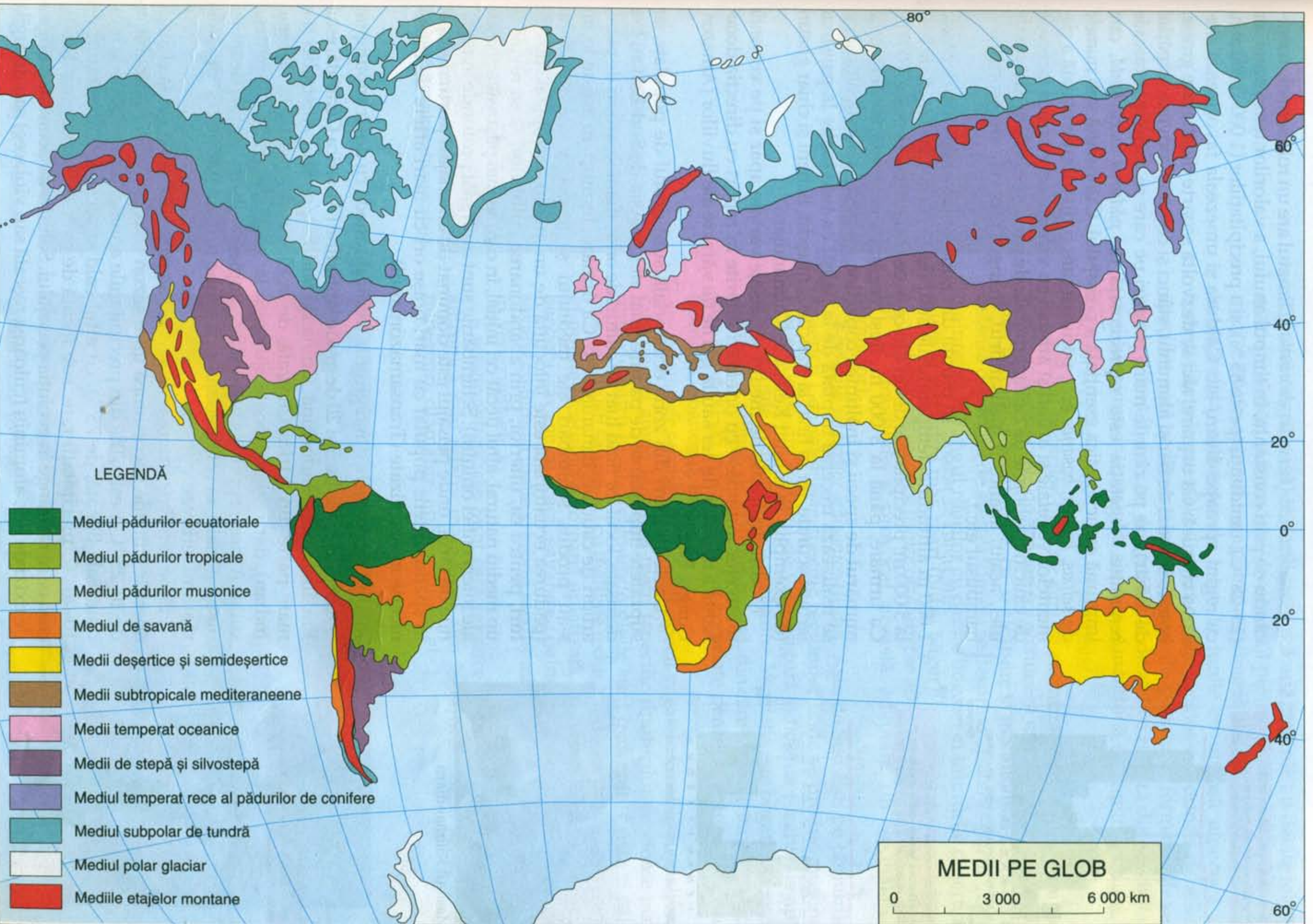
PRINCIPALELE MEDII PE USCAT ȘI PEISAJELE CARACTERISTICE

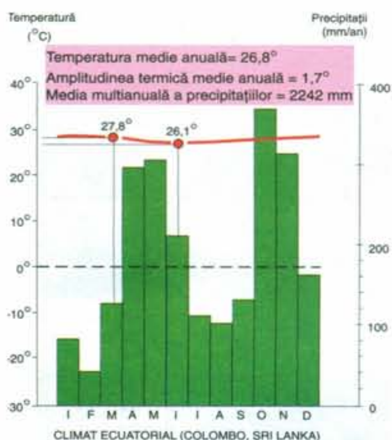
Mediile de pe uscat desfășoară pe 29% din suprafața Pământului, fiind prezente la toate latitudinile (mai ales în emisfera nordică).

Pădurea amazoniană

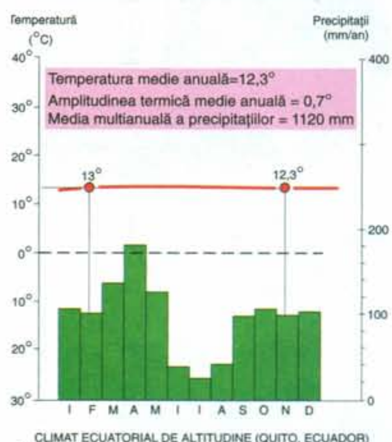
Mediul pădurilor ecuatoriale

Desfășurare. Se află de o parte și de alta a Ecuatorului, în medie până la 5 grade latitudine, cu o extensie deosebită în America de Sud (bazinul Amazonului, Podișul Guyanelor, nordul Podișului Brazilian), Africa (bazinul fluviului Congo, litoralul Golfului Guineii, estul Madagascarului), Indonezia, Filipine, Malaysia etc., la altitudini de regulă până la 1 000 m.

MEDII PE GLOB
0
3 000
6 000 km
LEGENDĂ
Mediul pădurilor ecuatoriale
Mediul pădurilor tropicale
Mediul pădurilor musonice
Mediul de savană
Medii deșertice și semideșertice
Medii subtropicale mediteraneene
Medii temperat oceanice
Medii de stepă și silvostepă
Mediul temperat rece al pădurilor de conifere
Mediul subpolar de tundră
Mediul polar glaciar
Mediile etajelor montane
80°
60°
40°
20°
0°
20°
40°
60°

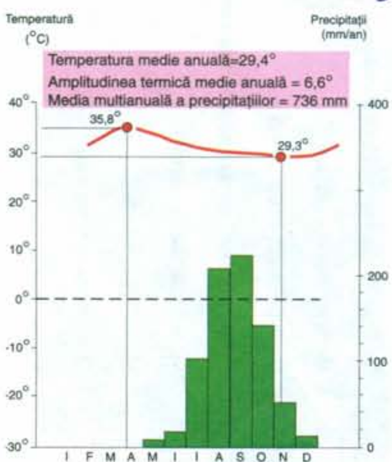

CLIMAT ECUATORIAL (COLOMBO, SRI LANKA)

CLIMAT ECUATORIAL DE ALTITUDINE (QUITO, ECUADOR)

Masivul Kilimandjaro

Caracteristicile factorilor de mediu. Climatul are un rol esențial, remarcându-se prin constanța, în timpul anului, a valorilor temperaturilor (25–28 °C), umidității (peste 85 %), și a precipitațiilor (1 000–3 000 mm, cu regim aproape diurn) etc. Căldura și umezeala favorizează alterarea chimică. Ca urmare, aici se dezvoltă scoarțe de alterare groase, bogate în oxizi de fier și aluminiu, stânci și coloane convexe (căpățâni de zahăr), iar pe râurile mari, praguri pe care se formează cascade renumite. Vegetația este reprezentată de *pădurea luxuriantă*, care imprimă caracteristica esențială a peisajului. Cunoscută sub numele de *selvas, hylaea, bosanes* etc., pădurea are o distribuție etajată a elementelor vegetale și arbori și arbuști cu valoare economică (arborele de cauciuc, arborele de cafea, arborele de cacao, palmierul de vin, de ulei, acaju, abanosul, palisandrul, mango, arborele de scorțișoară, bambusul etc.).

Alte tipuri de peisaje. În munții din zona ecuatorială care depășesc 1 000 m altitudine, temperaturile sunt de 10 °C la 3 000 m și de 0 °C la 5 000 m; precipitațiile devin din ce în ce mai puține la peste 3 000 m. Ca urmare, până la 3 000 m, deși vegetația este abundentă, scade numărul de specii și înălțimea copacilor. La peste 3 500 m altitudine se realizează trecerea treptată de la pajiști cu tufe înalte la pajiști cu ierburi scunde, iar în final la stâncărie, mușchi, licheni și chiar ghețari (de exemplu, în munții Kenya și Kilimandjaro).

Modificări locale de mediu și peisaje variate apar și pe versanții masivelor muntoase cu orientări diferite în raport cu direcția dominantă a maselor de aer sau la gurile de vărsare ale fluviilor (Amazon, Congo, Niger).

Unele ținuturi din zona ecuatorială sunt destul de populate, iar suprafețe importante de pădure (mai ales în Asia de Sud-Est) au fost defrișate, locul lor fiind luat de culturi de orez, manioc, arbori de cacao, arbori de cauciuc, bananieri etc. Ca urmare, în timp, în aceste locuri s-au produs schimbări ale mediului și respectiv ale peisajului (pădurea ecuatorială este înlocuită de un mediu antropizat de culturi, pentru ca, ulterior, prin abandonarea culturilor, să se revină la un mediu natural, altul decât cel inițial, în care se mai păstrează sechele ale intervenției omului). Schimbările sunt mult mai profunde în regiunile de țărm, unde peisajul este dominat de amenajări portuare, apoi în spațiul intens populat cu mari orașe ori cu mari artere de comunicație modernizate (Transamazonianul).

Mediul și peisajele din regiunile tropical-umede cu două anotimpuri

Desfășurare: între 5 și 20 de grade latitudine (America Centrală, estul Braziliei, India, Indochina, China de Sud-Est, nordul Australiei și o mare parte din Africa Centrală, de la Oceanul Atlantic la Oceanul Indian), dar regional poate ajunge și la 30–35 de grade (Argentina, sudul Africii); cuprinde regiuni de câmpie, podișuri, lanțuri de munți nu prea înalți, în care peisajul se impune fie prin păduri, fie prin formațiuni ierboase.

Caracteristicile factorilor de mediu. Fac parte din zona caldă și au ca specific climatic succesiunea unui sezon cald și ploios (temperaturi de 20–25 °C, peste 70% din precipitațiile anuale, de 1 000–1 500 mm, umezeală bogată, de 75%), cu altul cald și secetos (temperaturi de 10–20 °C, precipitații rare, sub formă de averse), inegale ca durată, ceea ce se răsfrânge în evoluția peisajului. Solurile au acumulări bogate de oxizi de fier, aluminiu (culoarea roșcată sau violacee) sau de argilă

(culoare negricioasă) și, fertilitatea scăzută. Râurile au debite foarte mari (revărsări și inundații) în sezonul ploios, și debite mici (râurile mici seacă) în sezonul uscat. Se înregistrează alterări chimice, spălare în suprafață, alunecări de teren în lunile cu intensă umezeală și torențialitate la aversele din perioadele secetoase. Formele de relief specifice sunt pedimentele, inselbergurile, platourile; formațiunile vegetale diferă în funcție de cantitățile de apă ce rezultă din precipitații și lungimea intervalului secetos. Amândouă se impun în peisaj.

Diferențierile regionale și tipurile de peisaje

Pădure-galerie pe Amazon

- *peisajul pădurilor tropicale care își păstrează frunzele* (2–3 luni de secetă, însă rezervele de apă din sol atenuează uscăciunea) din vecinătatea pădurilor ecuatoriale, cu o alcătuire și înălțimi mai reduse, pe măsura depărtării de acestea; din ele se desprind *„pădurile-galerii"*, care înaintează în lungul râurilor cu debite bogate, în ținuturile deșertice aflate la latitudini mai mari (Nil și Niger);

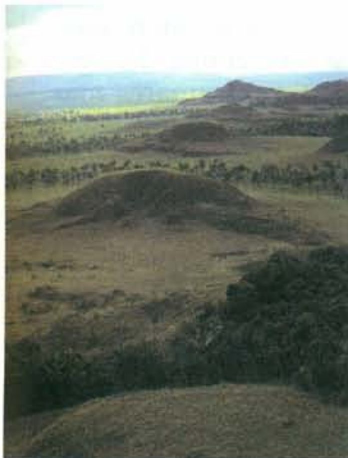
- *peisajul pădurilor cu frunze căzătoare;* se află în regiunile unde deficitul de umiditate a provocat această adaptare (în vecinătatea savanelor);

1 * - *peisajul pădurilor musonice* (India, Asia de Sud-Est, pe țărmurile Americii Centrale); este specific regiunilor unde se produc musoni. Ploile bogate din sezonul de vară asigură suficiente rezerve de apă în sol, folosite în intervalul cu uscăciune. Vegetația este bogată și densă, cu arbori și arbuști de înălțime redusă, din care se ridică însă și copaci care ating 30–35 m; există specii apreciate pentru calitățile lemnului (santalul, abanosul, teckul);

2 * - *peisajul de savană,* alcătuit din specii vegetale xerofile cu înălțimi care uneori ajung la câțiva metri (specific ținuturilor secetoase mai mult de patru luni). Acolo unde ploile sunt frecvente, există și pâlcuri de arbuști sau arbori cu înălțime redusă, rădăcini profunde și crengi puține alcătuind o coroană aplatizată (în Africa există savane cu baobabi, savane cu acacii, savane cu palmieri, iar în America de Sud, savane cu ierburi înalte și arbori rari, numite *campos*, în Brazilia, *llanos*, în Venezuela etc.);

Exploatări miniere de suprafață

- *peisaje antropizate.* Sunt caracteristice regiunilor unde presiunea antropică este relativ mare (mai ales în centrele de exploatări de minereuri, diamante, apoi pe litoral etc.).

Llanos (savană) în Venezuela

Savană uscată (Africa)

Mediu deșertic în Israel

Peisaj de dune

Deșertul australian

Peisaj deșertic

Medii și peisaje din regiunile tropical-uscate

Desfășurare. Ocupă suprafețe foarte mari, între 15 și 25 de grade latitudine, uneori până la 30 de grade (în nordul Africii, de la Atlantic și până la Marea Roșie, apoi în Peninsula Arabia, Irak, Iran, o bună parte din Pakistan, India și Podișul Mexican; în sudul Africii, în Kalahari, în America de Sud, în Atacama, centrul și estul Australiei). Predomină regiunile joase de câmpie și de podișuri; se adaugă unele masive muntoase (în Africa, în Iran, Afganistan).

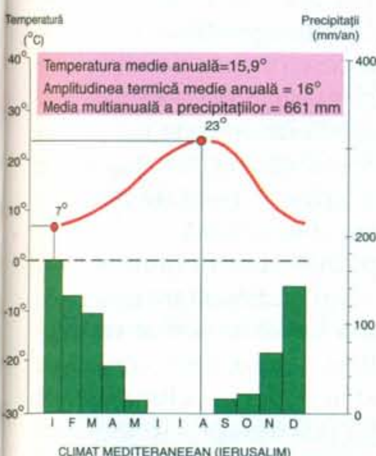
Caracteristicile factorilor de mediu depind de climatul cald și uscat, cu mari variații diurne și precipitații anuale sub 200 mm, cu o distribuție neuniformă. Vegetația aproape că lipsește, speciile de plante prezentând multe adaptări (ciclu vegetativ scurt pe intervalul de după ploi, dar cu semințe rezistente în lunga perioadă secetoasă; rădăcini lungi și adânci, frunze reduse, mici, frecvent transformate în spini etc.). La fel de săracă este fauna, care are o activitate nocturnă. Majoritatea văilor sunt seci; râurile ce coboară din munți își pierd rapid apa prin evaporare și infiltrare. Numai râurile foarte mari (Nil, Senegal, Murray), cu izvoare în regiuni cu precipitații bogate, pot traversa deșertul, ajungând în ocean sau în unele lacuri. Specifice sunt întinderile mari de nisip (ergurile sahariene), câmpurile de pietre *(hamade)*, munți cu versanți abrupți și poale de grohotiș, vârfurile ascuțite izolate etc. Vânturile puternice generează furtuni de nisip violente, care transportă particulele fine pe distanțe mari.

Tipurile de medii și peisaje

- *Deșerturile propriu-zise,* unde precipitațiile sunt sub 150 mm/an și cad în câteva averse la intervale mari de timp (sunt și ani lipsiți de ploi); se remarcă mase de nisip cu dune de dimensiuni mari, câmpuri de pietre, vegetația foarte săracă (câteva specii de graminee), cruste de săruri rezultate prin evaporarea apei unor lacuri în depresiunile în care pânza freatică se află la adâncime mică.
- *Semideșerturile se* desfășoară la trecerea dinspre deșert către regiunile vecine (savană sau regiunea subtropicală); aici cantitatea de precipitații este de 300–350 mm, iar ploile cad anual și mai regulat, vegetația de sezon are ierburi, arbuști și plante suculente (*brusa cu accacii* din nordul Saharei, *brusa cu cactacee* din Mexic, *catinga braziliană* etc.). Văile mai mari au apă în sezonul umed și asigură condiții vitrege pentru existența unor așezări mici.
- *Munții din regiunile deșertice* se ridică până la 2 000 m deasupra nivelului general al acestora. Amplitudinile termice mari, datorate valorilor ridicate ziua și negative noaptea, determină dezagregări pe versanți cu pante mari, lipsiți de vegetație și formarea maselor de grohotiș; precipitațiile sub 200 mm/an fac ca vegetația (ierburi și unii arbuști) să fie legată îndeosebi de albiile văilor și de baza versanților.
- *Oazele (pânza de apă se află la adâncime mică) și văile mari,* cu apă permanent sau în cea mai mare parte a anului, constituie medii favorabile așezărilor umane și culturilor de curmali, leandri, arbori de fistic și alte plante necesare alimentației. În regiunile cu exploatări de petrol și gaze s-a ajuns la artificializarea antropică a mediului, peisajul fiind dominat de construcții și instalații (nordul Libiei, Arabia Saudită, Iran, Kuweit etc.).

Medii subtropicale

Desfășurare. Sunt concentrate la latitudini de 30–40 de grade, mai ales în jurul Mării Mediterane, în vestul SUA, în Chile, Africa de Sud și în sudul Australiei, regiuni intens populate.

Caracteristicile factorilor de mediu sunt influențate de specificul climatului și de presiunea antropică îndelungată. Climatul are un sezon de vară caldă (4–6 luni) și uscată (temperaturi de 20–25 °C), cu frecvente mase de aer tropical și unul de iarnă umedă (în 4–5 luni cade cea mai mare cantitate de precipitații, sub formă de ploi torențiale, din cele 500–1 000 mm anuale), răcoroasă (temperaturi medii de 5–10 °C) facilitată de prezența vânturilor de vest. În munți scad temperaturile, cantitatea de precipitații, se dezvoltă vânturi locale care antrenează fie aer rece (*mistralul*, în Franța, *bora*, în Croația), fie aer cald (*Santa Ana*, în Chile). Există păduri xerofite, cu diferite specii de stejar (de plută, pe terenurile umede; de stâncă, pe cele uscate etc.), pini („maritimi" de stepă), cedri (de Liban), eucalipți (Australia) și arbuști (fistic, oțetar, laur etc.).

Diferențieri regionale și tipuri de peisaj

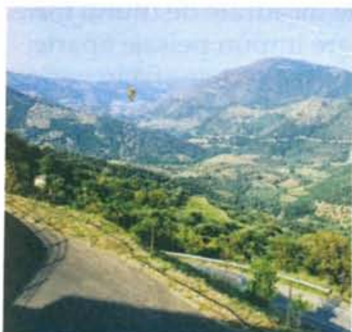
– *Peisajul tufărișurilor xerofile de tip macquis* pe țărmurile de vest ale Mediteranei (cu măslin, stejar de stâncă, roșcov, palmier pitic), *frigana* (arbuști țepoși în Grecia), *garriga* (în sudul Franței, cu stejar, cârmâz și rozmarin în Spania, cu palmier pitic în Maroc și Algeria), *chiapar* (în Califomia), *mattora* (predominant cactuși, arbuști și arbori, izolat, în Chile), *scrub* (Australia, cu eucalipți pitici și accacii). Râurile sunt scurte, au pante mari și o scurgere influențată de precipitațiile torențiale în sezonul ploios, când transportă cantități însemnate de aluviuni; în sezonul cald au debite reduse sau seacă. Pe versanții munților, vara se produc dezagregări, iar în sezonul umed, îndepărtarea rapidă a solurilor și a materialelor ce-l acoperă prin spălarea în suprafață, torenți și alunecări de teren. Se ajunge la crearea unor peisaje dezolante, așa-numitele *badlands* — „pământuri rele", cu ravene, torenți și suprafețe stâncoase în urma spălării solului.

Peisaj mediteranean

– *Peisajele spațiului montan-litoral*. Presiunea umană exercitată de multă vreme a avut repercusiuni în alcătuirea și structura mediului natural. S-au înregistrat: tăierea abuzivă a pădurilor, însoțită de accelerarea proceselor de eroziune și degradarea solurilor; dezvoltarea formațiunilor arbustive pe locurile defrișate, dezvoltarea de așezări urbane mari, mai ales în lungul litoralului oceanic sau maritim. În afara instalațiilor și a amenajărilor portuare, se află o rețea de stațiuni turistice și balneomaritime cu dotări, porturi și infrastructura ce modifică mult, uneori total, caracteristicile inițiale ale țărmului.

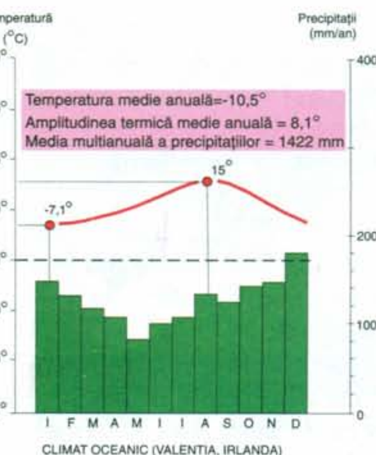
– *Peisajul subtropical montan de altitudine*, unde influențele omului se reflectă în diverse stațiuni de odihnă și turism; aici, parcurile naționale și rezervațiile naturale au desfășurare largă.

– *Peisajul câmpiilor piemontane*, care a suferit transformări profunde, astfel încât ies în evidență terenurile agricole, metropolele, platforme industriale, dar și o poluare importantă, deși există un cadru legislativ foarte sever.

Macquis și terenuri în cultură în spațiul montan din Sardinia

Mediile și principalele tipuri de peisaje din regiunile temperate propriu-zise

Desfășurare. Se întind în latitudine între 40 și 60 de grade, mai ales în continentele din emisfera nordică. În cadrul lor se includ câmpii, dealuri, podișuri, dar și importante lanțuri de munți, ceea ce determină o mare varietate de medii și de peisaje.

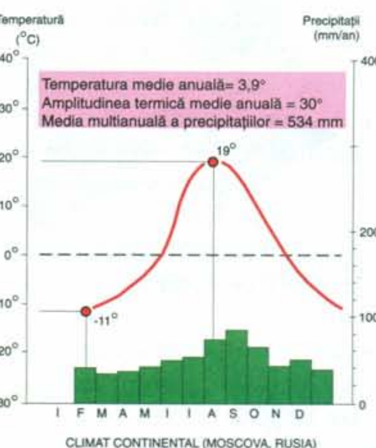
Caracteristicile factorilor de mediu. Marea întindere a continentelor în longitudine, ca și desfășurarea lanțurilor de munți au impus separarea de regiuni în care condițiile climatice sunt diferite (în vecinătatea țărmurilor oceanice, în interiorul continentelor, în lanțurile muntoase etc.). Acestea se răsfrâng în specificul vegetației și solurilor, în scurgerea apei râurilor, în dinamica proceselor actuale etc. *Zona* temperată are unul dintre cele mai mari grade de concentrare a așezărilor omenești (multe metropole), posedă însemnate resurse în subsol; aici s-a dezvoltat o industrie diversificată, întinse suprafețe agricole, dar și o poluare deosebită etc. Ca urmare, mediile naturale și peisajele au suferit modificări în alcătuire și structură.

– *Mediul temperat-oceanic:* se află în spațiile continentale vecine oceanelor, la latitudini de 40–55 de grade, având o dezvoltare mai mare în regiunile de câmpie și dealuri (în Europa de Vest) și mai restrânsă în dreptul lanțurilor de munți (Cordilieri, Anzi), care constituie bariere în calea maselor de aer. În Europa și în America, clima blândă cu veri răcoroase și ierni plăcute (circa 800–1 000 mm precipitații) asigură o vegetație bogată (păduri de foioase în care fagul, carpenul, gorunul predomină, pe soluri fertile). În estul Asiei, vara, circulația maselor de aer dinspre ocean dă precipitații bogate, iar iarna cea dinspre continent dă aer uscat și rece.

Păduri de fag (România)

Scurgerea apelor râurilor se va caracteriza prin debite mari în sezonul cu precipitații (iarna și primăvara în Europa, vara în Asia de Est) și debite mici în celelalte. Fiind intens populată, aici condițiile naturale au fost profund transformate în medii și deci peisaje de culturi agricole, zone portuare, industriale, numeroase așezări.

În munții înalți s-a impus etajarea condițiilor de mediu, care se reflectă în peisajele pădurilor de foioase (la poale), conifere, pajiștile alpine (pe creste), dar și în spații depresionare cu așezări și activități economice deosebite. Activitățile turistice, căile de comunicație și așezările (în Franța, Scoția, Cehia, SUA, Canada etc.), introduc o notă de antropizare subordonată menținerii echilibrelor naturale, mai ales în parcurile naturale care ocupă spații întinse.

– *Medii temperat-continentale.* Se desfășoară în părțile centrale ale continentelor, la distanțe mai mari în raport cu oceanele, fiind de cele mai multe ori încadrate de sisteme de munți înalți (Carpați, Caucaz, Himalaya, cele din Extremul Orient etc.), care împiedică pătrundere maselor de aer oceanic. Cea mai mare desfășurare o au din estul României și până în vestul Chinei, apoi în America de Nord (podișurile din centrul SUA și al Canadei) și America de Sud (Argentina). Climatul se caracterizează prin frecvența maselor de aer continental, polar și arctic, precipitații puține (sub 500 mm/an) și o accentuare a secetei în sectoarele centrale ale continentelor sau în cele încadrate de munți înalți. Se pot diferenția trei subtipuri de mediu care impun peisaje aparte:

• *Mediul semiarid* cu *peisaje de stepă și silvostepă* care se află în vecinătatea pădurilor de foioase, unde mai ajung slabe influențe oceanice (asigură precipitații de 450–500 mm/an, care cad mai ales primăvara). Secetele frecvente, temperaturile mari vara și coborâte iarna permit o vegetație ierboasă cu specii de graminee xerofile *(stepa euroasiatică, pampasul argentinian, preeria nord-americană),* la care se adaugă arbuști. Solurile cernoziomice fertile au facilitat înlocuirea acestor formațiuni cu diverse culturi agricole (cele mai însemnate zone cu cereale de pe Glob). Peisajului agricol i se adaugă cel al orașelor și așezărilor rurale, cu concentrări de rețele de căi de comunicație.

Stepă cultivată

Deșertul Gobi (Mongolia)

• *Mediul arid temperat*, reflectat de peisajul deșerturilor din Asia Centrală (Kara Kum, Kâzâl-Kum), China, Mongolia și Marele Bazin din SUA. Climatul arid are ierni reci cu temperaturi negative, veri lungi, calde și uscate, între care sunt intervale scurte cu precipitații reduse (sub 100 mm/an). Perioada vegetativă durează 1–2 luni (martie–mai), când se dezvoltă un număr restrâns de plante xerofite (rogoz, ierburi țepoase, saxaulul alb și negru) cu adaptări numeroase.

Peisajul major este cel al câmpurilor de nisip cu dune ce au dimensiuni foarte mari, cu microdepresiuni cu eflorescențe saline, culmi deluroase sau montane cu versanți dezgoliți și văi seci. Alt peisaj este legat de văile importante și depresiunile unde pânza freatică se află la adâncimi reduse, vegetația este bogată, iar așezările și culturile agricole sunt importante. Orașele însemnate se află în lungul văilor cu scurgere permanentă, dar și la contactul deșerturilor cu munții (unde există izvoare cu debite bogate). Localitățile sunt legate prin drumuri, unele având o folosință istorică.

Deșertul Gobi (Mongolia)

• *Mediul temperat rece*. Se află la latitudini de 50–60 grade și aparține unor fâșii de trecere la regiunile subpolare (în nordul Americii de Nord, din Scandinavia până în Siberia). Sunt frecvente masele de aer arctice și polare. Iernile sunt lungi și au temperaturi negative ce coboară sub –30 °C (în Siberia, la Oimeakon, s-a înregistrat minima absolută din emisfera nordică; –77,8 °C) și zăpezi în strat gros, iar verile, mai scurte, au temperaturi până la 20 °C și ploi rare. Peisajul principal este dat de pădurile de conifere alcătuite din molid și pin, în Europa, brad, zâmbru și zadă, în Siberia, molid, pin, zadă și tuia, în SUA și Canada (taigaua siberiană și pădurea de conifere canadiană). La latitudini mai mici, coniferele sunt în amestec cu pădurile de foioase. Aici, condițiile climatice mai blânde au diversificat peisajul. Există așezări înșirate în lungul drumurilor transcontinentale (Transsiberianul în Eurasia, magistralele din Canada), exploatări de masă lemnoasă, combustibili sau minereuri, suprafețe cu pășuni și terenuri agricole. În munți se impun peisajul crestelor alpine și cele mai extinse parcuri naționale.

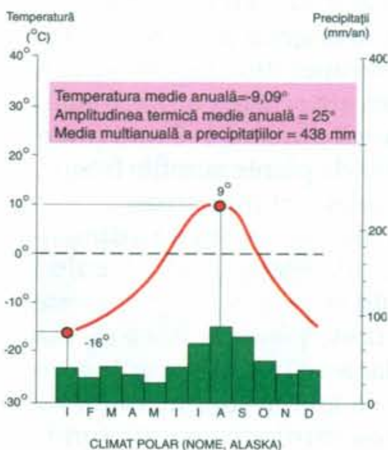
Mediile latitudinilor polare și peisajele derivate

Desfășurare și caracteristici. Există în nordul Canadei, Alaska, Groenlanda, extremitatea nordică a Eurasiei și insulele arctice, Antarctica — regiuni cu un climat foarte rece, zăpezi persistente și gheață. Au fost influențate de activitățile umane în mică măsură. Se disting două tipuri de mediu în peisaje caracteristice:

• *Mediul subpolar (de tundră)*, prezent în extremitățile continentului nordic. Se caracterizează printr-un climat cu sezon de iarnă foarte rece (temperaturi sub –30 °C, zăpadă, vânturi intense) și unul de vară când temperaturile se pot ridica la 10 °C, producând topirea parțială a zăpezii; precipitații reduse (sub 400 mm), care cad frecvent la schimbarea anotimpurilor.

Peisajul de tundră este dominat de ierburi, mușchi, licheni, mesteceni pitici, sălcii pitice, merișori, afini etc. Există un relief glaciar (circuri, văi, platouri) și periglaciar (râuri de pietre, avalanșe, mări de pietre etc.). Inundațiile (vara) favorizează desfășurarea arealelor mlăștinoase. Așezările sunt mai puține și concentrate în regiuni cu resurse de subsol (petrol în Alaska, cărbuni și minereuri în Eurasia), în cele cu pajiști sau la țărm (se impune peisajul fiordurilor). Deci caracteristicile mediului natural se păstrează, influențele antropice fiind limitate.

Tundra

CLIMAT POLAR (NOME, ALASKA)

Groenlanda

• *Mediul polar glaciar* se află în Groenlanda, în insulele din Oceanul Arctic și în Antarctica, fiind cel mai rece de pe Pământ. Temperaturile medii lunare sunt negative, valorile cele mai scăzute fiind înregistrate la stația Vostok (–88,3 °C) în Antarctica; doar în sezonul de vară, în unele zile, temperaturile devin pozitive, provocând o slabă topire a zăpezii. Precipitațiile sunt numai sub formă de zăpadă care, prin tasare, se transformă în mase de gheață ce ating în Antarctica și Groenlanda grosimi de peste 2 000 m. Local, deasupra ghețarilor se ridică creste și vârfuri de munți pe versanții cărora, în scurtul sezon de vară, se dezvoltă câteva specii de licheni, mușchi etc. Fauna este redusă și reprezentată de unele specii de păsări, morse, ursul polar, în ținuturile arctice, și pinguini, în Antarctica. Așezările omenești sunt puține, și doar în ținuturile arctice. În Antarctica există doar stațiuni de cercetări științifice aparținând SUA, Rusiei, Australiei, Marii Britanii etc. și, din 2006, și României.

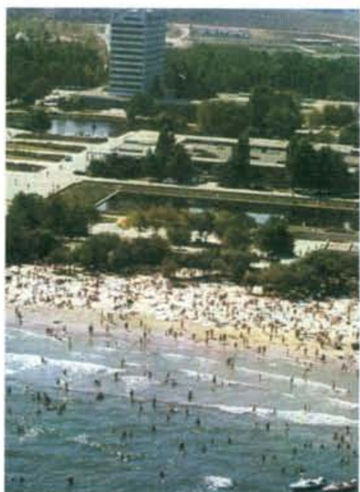

Statia meteo Vostok, Antarctica

PRINCIPALELE MEDII ÎN BAZINELE OCEANICE

Bazinele oceanice acoperă 71% din suprafața terestră, ocupând marile depresiuni create de factorii tectonici. Pe ansamblu, este un mediu omogen în care se îmbină trei componente naturale: apa, relieful și viețuitoarele. Se adaugă, pentru partea exterioară a învelișului de apă, amestecul cu aerul, realizat prin valuri, curenți, apoi pătrunderea luminii și, într-o măsură diferită de la o regiune la alta, intervenția activităților antropice în zona litorală, platforma continentală (activități portuare, exploatări de petrol și gaze) sau în lungul rutelor navelor. Viața este componenta de mediu care reflectă însumarea și influența celorlalte (îndeosebi lumina, dinamica și salinitatea apei, panta și alcătuirea reliefului submers etc.), oferind cea mai netă diferențiere în subtipuri. Se disting:

• *Mediul litoral.* Se află în vecinătatea țărmului, pe o parte din șelf, unde există condiții bune de lumină, aerare a apei, datorită dinamicii active, și o mare varietate de plante și animale. Separarea subtipurilor este impusă de deosebiri regionale de temperatură și salinitate a apei, de direcția de manifestare a curenților oceanici, de caracteristicile reliefului submers (neted sau stâncos, acoperit de nisip, mâl etc.).

Un loc aparte revine activităților economice și construcțiilor din lungul țărmului, care de multe ori produc modificări ale condițiilor de mediu pe termen diferit, cu repercutare în caracteristicile biomasei. Un rol nefast îl au poluarea cu produse industriale (îndeosebi cele rezultate din exploatarea și prelucrarea petrolului), activitățile portuare, deșeurile și apele reziduale care ajung în apa mării.

Plajă în stațiunea Mamaia

Viață submarină

Atoli în arhipelagul Maldive

b) *Mediul pelagic*. Se desfășoară în stratul de apă de la suprafața mărilor și oceanelor în care pătrunde lumina; este bine oxigenat datorită valurilor și conține un număr mare de viețuitoare, care fie că plutesc (fitoplancton, zooplancton), fie că au o mobilitate proprie (nectonul); în cadrul său se separă subtipuri cu caracter zonal: polar (unde intervine și prezența banchizei de gheață), temperat, tropical și regional (intervenția curenților de apă reci sau calzi, deosebiri de salinitate, unele influențe create de poluare etc.).

c) *Mediul abisal*. Ocupă cea mai mare parte din Oceanul Planetar, desfășurându-se între fundul bazinelor acestora și limita până la care pătrunde lumina. Este un mediu afotic, cu salinitate și presiune ridicate, temperaturi tot mai scăzute în raport cu adâncimea, o biomasă caracterizată prin specii puține cu numeroase adaptări. Deosebirile zonale sunt cauzate de valoarea temperaturii apei în stratul cuprins între –50 m și –100 m (de la 20–25 °C în zona tropicală, la –1 °C la latitudinile polare). La adâncimi mai mari de 100 m, mediul abisal devine aproape omogen.

HAZARDE NATURALE ȘI ANTROPICE

Societatea umană, cu diversitatea sa culturală, economică, socială și politică, a devenit una dintre cele mai semnificative forțe care influențează numeroase procese importante de pe planetă (la nivel local și regional, cât și global), unele având consecințe asupra mediului transpuse adesea în hazarde grave.

HAZARDELE NATURALE

Hazardele naturale sunt manifestări extreme ale unor fenomene naturale (cutremure, furtuni, inundații, secete etc.), care afectează viața oamenilor, societatea și mediul înconjurător. Cunoașterea lor permite gândirea și aplicarea unor măsuri adecvate menite să limiteze, pe de o parte, efectele (pierderi de vieți omenești, pagube materiale și distrugeri ale mediului) și, pe de alta, să permită reconstrucția cât mai rapidă a elementelor afectate.

Atunci când hazardele produc distrugeri de amploare (pagube de peste un milion de dolari) și pierderi de vieți omenești (cel puțin 10 persoane sunt ucise sau 50 rănite), ele sunt denumite *dezastre* sau *catastrofe naturale*. Efectele lor sunt atât de mari, încât capacitatea societății de a reacționa numai prin folosirea resurselor locale este depășită (de exemplu, seismele puternice din Indochina din 2005, marile inundații din Europa din 2004, 2006, tornadele din SUA în 2005 etc.). Ca

Vulnerabilitatea pune în evidență pericole potențiale care pot să afecteze sănătatea, să pericliteze viața și să producă pagube materiale.

Riscul reprezintă nivelul probabil al pierderilor de vieți omenești, al numărului de răniți, al pagubelor ce pot fi aduse proprietăților și activităților economice de către un fenomen natural sau grup de fenomene într-un anumit loc și într-o anumită perioadă.

Autostradă prăbușită în urma unui cutremur de pământ în orașul Kobe, Japonia

Tsunami în sudul Asiei, decembrie 2004

Erupție vulcanică

urmare, sunt necesare intervenții rapide la nivel național și internațional.

În funcție de geneza lor, hazardele naturale se grupează în:

- *hazarde endogene* (acțiunea este generată de energia provenită din interiorul planetei; exemplu, cutremurele și erupțiile vulcanice);
- *hazarde exogene* (generate de factorii climatici, hidrologici, biologici etc.).

Hazarde endogene

• **Cutremurele de pământ** sunt mișcări bruște ale scoarței care dau trepidații cu un impact puternic asupra așezărilor. Anual se produc pe Glob peste un milion de cutremure, dar numai o mică parte dintre acestea pot fi considerate hazarde.

Cele mai numeroase și mai puternice cutremure se produc în lungul contactului dintre plăcile tectonice (zonele de subducție).

Trepidațiile seismice duc la fisurarea, distrugerea și prăbușirea clădirilor, la mari pagube materiale și pierderi de vieți omenești. Undele seismice pot să declanșeze alunecări, prăbușiri, apariția sau reactivarea unor falii, formarea unor valuri uriașe numite *tsunami* (2005 — în Oceanul Indian, 2006 — în sudul Oceanului Pacific) etc.

În țara noastră, cele mai puternice cutremure se înregistrează în regiunea seismică Vrancea (cutremurele, care au determinat numeroase pierderi de vieți omenești s-au înregistrat la 26 noiembrie 1802, 10 noiembrie 1940 și 4 martie 1977). Alte regiuni seismice sunt în Banat, în nord-vestul țării, în Transilvania etc.

• **Erupțiile vulcanice** sunt hazardele endogene legate de energiile acumulate în rezervoarele subterane de materie topită ce determină ascensiunea acesteia la suprafață unde dă lave, cenușă vulcanică, fragmente de rocă și gaze fierbinți etc.

Cei mai numeroși și mai periculoși vulcani activi de pe Terra sunt situați în zonele de subducție din jurul Oceanului Pacific („Centura de Foc a Pacificului") și de-a lungul riftului din Oceanul Atlantic și din partea de est a Africii. Există și vulcani localizați în interiorul plăcilor tectonice, în locurile în care scoarța terestră este subțire (insulele Hawaii).

Vulcanii activi prezintă un pericol permanent pentru localitățile din apropiere, pentru căile de comunicație și terenurile agricole de pe versanții acestora (Insula Martinica, Indonezia, Hawaii).

Hazardele exogene

• **Hazardele geomorfologice** cuprind procese care produc degradarea terenurilor, distrugerea solurilor și transformarea unor suprafețe întinse în terenuri neproductive sau slab productive și, uneori, victime omenești.

Aceste hazarde au condiții potențiale de dezvoltare pe circa 36% din întinderea continentelor, mai ales pe terenurile înclinate din dealuri, podișuri și munți. Tipurile de hazarde endogene sunt:

- ***Alunecările***, care reprezintă procese de mișcare ale unor mase de pământ sub acțiunea gravitației, în lungul unor suprafețe cu plasticitate ridicată prin îmbibare cu apă. În țara noastră, cele mai întinse areale cu alunecări se întâlnesc în Subcarpați, Depresiunea colinară a Transilvaniei, Podișul Getic, Podișul Moldovei și în flișul Carpaților Orientali. Aici s-au înregistrat frecvent distrugeri ale clădirilor și căilor de comunicație (1970, 2004, 2005, 2006).
- ***Prăbușirile***, care sunt deplasări rapide ale maselor de roci pe versanții abrupți prin cădere liberă, rostogolire etc. Se produc în regiunile

Alunecarea de teren din provincia chineză Gansu, din decembrie 1920, datorată unui puternic cutremur, a distrus o suprafață de circa 70 000 km² modificând total peisajul (localnicii numind fenomenul „munții mergeau") și a provocat moartea a peste 200 000 de persoane.

Curgeri de noroi și grohotiș în Munții Alpi

Uraganul Katrina, august 2005, SUA

temperate, subpolare și etajele înalte din munți la începutul primăverii (alternanțe frecvente ale înghețului și dezghețului). Local se constată și pe versanții munților din regiunile deșertice sau pe falezele înalte.

Ca urmare, prăbușirile reprezintă un factor de risc pentru localitățile și căile de comunicație din aceste regiuni (de exemplu, defileele Oltului, Jiului, în 2005 și 2006). De aceea este necesară precizarea stării de vulnerabilitate a diferitelor suprafețe de versant pe care fenomenul se poate înregistra.

- ***Curgerile de noroi și grohotișuri,*** care se produc în urma îmbibării cu apă a depozitelor de materiale de pe versanții cu pantă mare despăduriți, mai ales din regiunile montane și deluroase.

Declanșarea curgerilor de noroi în Subcarpați sau de pe versanți din ținuturile tropicale și subtropicale este însoțită de distrugerea căilor de comunicație, a locuințelor, dar și de producerea de victime. Versanții haldelor de steril din vecinătatea exploatărilor miniere sunt afectați de curgerile de noroi sau de nisip extrem de periculoase. În etajul alpin, curgerile de grohotiș pe versanți distrug potecile turistice, cabanele și alte construcții.

- ***Avalanșele,*** hazarde naturale care reprezintă un pericol pentru populația montană și pentru turiști. Deplasarea rapidă a zăpezii (viteze de peste 100 km/h), care se face pe versanții abrupți acoperiți cu zăpadă, este favorizată de ninsorile abundente, de schimbările rapide de temperatură ce determină topirea bruscă a stratului de zăpadă, sau de perturbare a echilibrului zăpezii prin trepidații (în Alpi, Himalaya, Carpați etc.). Provoacă distrugerea vegetației pe suprafața pe care se produc și, uneori, victime omenești.

• **Hazardele climatice și hidrologice** sunt legate de procese care se produc în atmosferă și în apă și care sunt însoțite de pagube materiale, pierderi de vieți și chiar modificări în peisaj. Între acestea se înscriu:

- ***Ciclonii tropicali,*** care sunt furtuni violente, dezvoltate între 5 și 15 grade latitudine nordică și sudică, ce au viteze ale vântului de peste 118 km/h. Sunt numite „uragan" (*hurricane*) în Oceanul Atlantic, „taifun" în Oceanul Pacific și „ciclon tropical" în Oceanul Indian și pe coastele Australiei. În localitățile de pe litoral provoacă distrugeri la toate construcțiile și în alcătuirea vegetației, precum și victime umane.

- ***Tornadele,*** care sunt vânturi ce au un caracter turbionar și care se produc pe continente între 20 și 60 de grade latitudine nordică și sudică (de exemplu, în SUA). Au înfățișarea unor coloane cu aspect de pâlnie întoarsă și o viteză a vântului cuprinsă între 60 și 400 km/h; antrenează cantități mari de praf (de aici culoarea cenușie), distrug aproape complet construcțiile, pomii și viețățile întâlnite.

- ***Seceta,*** care este un fenomen de durată, fiind caracterizat prin lipsa precipitațiilor. Are ca efecte micșorarea debitului râurilor, a rezervelor subterane de apă, producerea deficitului de umezeală în aer și în sol, uscarea vegetației și culturilor agricole, moartea animalelor și sărăcirea populației etc.

- ***Inundațiile,*** care se produc în luncile râurilor la debite foarte mari. În țara noastră, inundațiile dintre anii 1960 și 2006 au afectat aproape toate râurile (mai ales Dunărea, Siretul, Someșul, Mureșul, Timișul etc.), fiind printre cele mai puternice din ultimii 100 de ani. O parte din pagube s-a datorat extinderii necontrolate a vetrelor satelor în luncile râurilor, precum și neîntreținerii digurilor de protecție.

• **Hazardele oceanografice** cuprind hazardele care afectează litoralul continentelor și insulele.

Inundații în lunca Dunării, 2006

Aisbergurile (uriașe blocuri de gheață desprinse din calotele glaciare), se încadrează și ele în această categorie de hazarde. Pot fi întâlnite de nave la latitudini medii pe circa 20% din suprafața oceanelor; pot afecta circulația maritimă și stabilitatea platformelor marine petroliere.

Ridicarea nivelului Oceanului Planetar este legată de tendința generală de încălzire a climei și reprezintă un hazard global, de lungă durată, cu consecințe grave pentru zonele de țărm (inundarea câmpiilor, deltelor, a construcțiilor etc.).

- *Valurile* de peste 10 m înălțime produse de furtuni, care sunt periculoase pentru navigație, pentru localitățile de pe țărm și platformele petroliere (Marea Nordului).

- ***Tsunami,*** care sunt valuri uriașe („valuri de port") produse de cutremurele puternice, erupțiile vulcanice și alunecări submarine de proporții. Sunt frecvente în Oceanul Pacific, dar uneori și în Oceanul Indian, Oceanul Atlantic și în Marea Mediterană. Pentru reducerea efectelor dezastruoase pe țărm ale valurilor tsunami au fost înființate sisteme de alertare a populației, sisteme care funcționează pe baza datelor transmise cu ajutorul sateliților (de exemplu, alertarea populației în aprilie 2006 în Pacificul de Sud).

- ***El Niño,*** care este un fenomen complex care se manifestă prin încălzirea anormală, la suprafață, a apelor Oceanului Pacific, care se deplasează dinspre partea vestică spre partea estică a lui sub impulsul unor mase de aer calde. Produc pe litoral secete, furtuni violente, inundații și cicloane puternice.

- ***La Niña,*** care rezultă în sectorul central-estic al Oceanului Pacific în urma răcirii apei (vânturile de est împing cantități mari de apă caldă de la suprafața oceanului spre vest, locul apei calde fiind luat de o apă mai rece provenind din adâncuri). Ca urmare, se realizează o circulație musonică a aerului dinspre ocean spre uscat ce provoacă ploi puternice în India, Indochina, Australia.

- **Hazardele biologice**

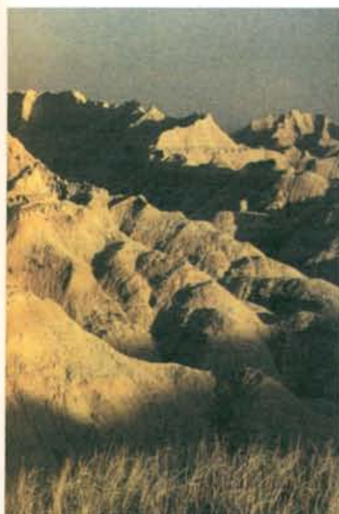
- *Epidemiile* provoacă îmbolnăviri în masă ale populației, din cauza unor agenți patogeni (virusuri, bacterii, protozoare etc.). Cele mai grave maladii sunt transmise de țânțari (malaria, febra galbenă), musca țețe (boala somnlui), păduchi (tifosul exantematic). Măsurile preventive cuprind vaccinarea și educarea populației, păstrarea igienei în școală și în familie, izolarea focarelor de declanșare a epidemiilor, combaterea agenților purtători.

- ***Invaziile de insecte*** (în special lăcuste), produc pagube în agricultură (Africa, Asia, estul Europei și în America de Nord).

- ***Incendiile naturale,*** provocate de descărcările electrice din atmosferă sau de autoaprinderea vegetației uscate, determină distrugeri ale recoltelor, ale suprafețelor împădurite, construcții etc.

Un incendiu de pădure (SUA)

Degradarea solurilor (Dakota de Nord, SUA)

HAZARDE ANTROPICE ȘI TEHNOLOGICE

Intervenția omului în natură se face direct, în scopul utilizării elementelor cadrului natural (activități agricole, miniere, industriale, de construcții, de transport, amenajarea spațiului), și indirect, prin conflictele militare (cele două războaie mondiale din secolul al XX-lea). Ca urmare, cu excepția unor regiuni naturale (Arctica, Antarctica, unele zone deșertice, ale pădurii tropicale, taigaua), în rest pe Glob există o alternanță a mediilor modificate de activitățile umane și unde s-au înregistrat diverse hazarde antropice.

• **Degradarea solurilor.** Este o urmare directă a exploatării iraționale a potențialului edafic prin practicarea unei agriculturi abuzive. S-a ajuns la diminuarea fertilității solurilor, dar și la distrugerea sa prin activități (economice, construcții sau lucrări) ce au favorizat torențialitatea, spălarea areală, alunecări de teren etc.

Potrivit evaluărilor efectuate de instituții specializate ale ONU, procesele de degradare a solurilor sunt evidente pe circa 2 milioane de hectare, fiind legate de: eroziunea prin apă (56%), eroziunea prin vânt (28%), degradarea chimică (12%), degradarea fizică (4%). Circa o zecime sunt terenuri puternic degradate (în Asia, Africa și America de Sud, unde s-a produs o creștere demografică mare, și o accentuare a decalajului dintre numărul locuitorilor și posibilitatea de a-i hrăni), care ar necesita investiții foarte mari pentru a fi recuperate. Peste 10 milioane de hectare sunt distruse, și practic irecuperabile pentru activități agricole. În ceea ce privește terenurile medii și incipient degradate, în lipsa unor măsuri agrotehnice, acestea vor avea aceeași soartă, accentuând problema hranei.

Degradarea solurilor apare și în urma despăduririlor neraționale și a pășunatului excesiv. În istorie, Grecia reprezintă un exemplu de degradare a pământurilor sale încă din Antichitate, din cauza unor defrișări exagerate și a unui pășunat excesiv. În secolul al XX-lea, la fel s-a produs și degradarea terenurilor în Sahel și în savanele africane prin suprapășunat.

Irigațiile făcute în mod nerațional, fără a se ține seama de condițiile pedoclimatice specifice, au provocat salinizarea solurilor (ca, de exemplu, în Câmpia Indului, valea Eufratului, nord-estul Braziliei etc.), sau excesul de umiditate.

Urmări ale ploilor acide

• **Reducerea biodiversității.** Pe Terra există circa 1 500 000 de specii de animale și 500 000 de specii vegetale. Dintre acestea în ultimele secole au pierit 400–500 de specii de animale (peste 1 000 aflându-se în pericol de dispariție) și câteva sute de specii de plante, ca urmare a defrișărilor excesive, a desecărilor neraționale, a pășunatului intensiv, poluării, vânatului excesiv, braconajului, colonizărilor catastrofale etc. Desfășurarea în continuare a acestui proces de distrugere poate duce la compromiterea vieții pe planetă.

• **Hazardele industriale.** Hazardele industriale includ accidente (explozii, incendii, poluare) declanșate de om, cu sau fără voia sa, emisii de substanțe nocive și depozitarea deșeurilor care afectează solul, apa și aerul.

Calmul atmosferic și inversiunile termice, în depresiuni și pe văile adânci, conduc la stagnarea și acumularea poluanților și la realizarea unor concentrații periculoase.

Poluare industrială (deversări)

Poluarea aerului și a apei de către o fabrică de hârtie din Brunswick, SUA

Duisburg, Germania

Accidentul produs la Bhopal, în India (3 decembrie 1984), prin eliminarea unui gaz toxic (izocianat de metil), provenind de la o uzină de pesticide, s-a soldat cu 6 500 de victime și îmbolnăvirea altor 10 000 de persoane. Explozia din 10 iulie 1976 a unui reactor de la uzina chimică de la Seveso (Italia), urmată de scurgeri de dioxină, a semănat moarte și maladii în toată valea Brianza. Ca urmare, Comunitatea Economică Europeană (actuala Uniune Europeană) a adoptat în 1982 „Directiva Seveso", care inventariază 80 de substanțe chimice considerate toxice și a căror producere și stocare sunt supuse unor reglementări speciale.

• **Hazardele legate de transporturi.** Frecvența acestor hazarde este corelată cu creșterea demografică explozivă și cu dezvoltarea economico-socială.

- *Transporturile rutiere* se derulează pe cca 15 milioane de kilometri de drumuri modernizate, la care se adaugă imensa rețea stradală din așezări și drumurile nemodernizate. Accidentele rutiere din care rezultă pagube și victime sunt determinate de: viteza excesivă, consumul băuturilor alcoolice, oboseala la volan, dificultatea traseelor în anumite zone, defecțiuni ale mijloacelor de transport, calitatea necorespunzătoare a drumurilor, supraaglomerarea acestora etc.

- *Transporturile feroviare.* Pe rețeaua feroviară (circa 1 600 000 km) — dominată de artere transcontinentale, cu lungimi de mii de kilometri — se produc uneori accidente foarte grave din cauza vitezei foarte mari de deplasare (pe unele magistrale 200–300 km/oră), dificultăților traseelor străbătute, erorilor de semnalizare. În ultimele decenii, catastrofe feroviare s-au produs atât în țări în curs de dezvoltare (îndeosebi în India, Brazilia, Mexic ș.a.), cât și în țări dezvoltate (Germania, Belgia ș.a.).

- *Transporturile navale* prezintă riscuri mai mari în cazul celor maritime (tonajul mare al navelor, unele petroliere având 450–550 mii tdw, lungimea traseelor), în raport cu cele fluviale. Cele mai grave și cu cele mai mari consecințe sunt accidentele petrolierelor (pierderi materiale, de vieți omenești, dar și poluarea apei).

- *Transporturile aeriene.* Deși sunt considerate cele mai sigure, în cazul accidentelor aeriene, pierderile sunt totale.

• **Hazardele nucleare.** Sunt produse de răspândirea necontrolată a unor substanțe radioactive în afara instalațiilor nucleare (în centrale atomoelectrice, în unele institute de cercetare științifică), de căderea

Maree neagră în Kuweit, după războiul din Golf

unor sateliți artificiali cu propulsie nucleară și depozitarea deșeurilor radioactive. Ele iradiază populația și mediul înconjurător și produc victime omenești și pagube materiale (exemple: centrale nucleare din SUA, Canada, Marea Britanie, fosta Uniune Sovietică), cel mai grav fiind cel de la Cernobîl, în Ucraina (1986).

SCENARII DESPRE EVOLUȚIA MEDIULUI

Mediul geografic este un sistem complex în care componentele sale (relief, apă, aer, viețuitoare, sol, oameni) se află cuprinse într-un angrenaj de relații dobândite în timp și pe trepte ierarhice deosebite. Indiferent de mărimea unității de mediu (între local și global), orice modificare a unor elemente dintr-un component al său conduce la schimbări imediate ori în timpi diferiți la nivelul celorlalte. Astfel, au rezultat medii naturale în stadii diferite de transformare. Acest proces a devenit extrem de intens în ultimele secole, când omul, prin tot mai multe activități și dispunând și de o bază tehnologică superioară, pe care și-a creat-o, a produs modificări profunde ale elementelor de mediu cu consecințe imediate, caracterizate în individualizarea locală și regională a formelor de medii antropice (cu afectarea structurii și funcționalității unităților de mediu), dar și cu multe consecințe la scară mai mare, afectându-se întregul mediu planetar.

Degradarea spațiului marin prin deversări necontrolate

Au devenit evidente, mai ales din anii '70 ai secolului al XX-lea, unele probleme globale, între care creșterea demografică explozivă, reducerea resurselor de sol și subsol, inegalitatea dezvoltării economice și a nivelului de trai, sănătate și instruire, degradarea mediului printr-o diversitate de modalități etc. Fiind apreciate ca vitale pentru viitorul omenirii și al planetei, au fost inițiate măsuri și s-au luat hotărâri, în unele situații destul de severe, menite să conducă la o folosire cât mai benefică pentru om și natură a spațiului terestru și, în perspectivă, a celui cosmic. Aceasta nu înseamnă că s-a încheiat procesul ce implică, la scară diferită, evoluția mediului și că ne întoarcem la ceea ce a fost cu mult în urmă. Elementele componentelor de mediu vor suferi în continuare modificări (sub impulsul factorilor naturali sau umani), ceea ce va conduce la noi evoluții, locale, regionale, globale, ale mediului. Ele însă trebuie urmărite pentru a nu conduce la momente de criză. Deși deschise, evoluțiile posibile sunt numeroase, dintre care sunt de menționat:

• ***pe plan local:***

- *evoluția unor spații în care sunt deschise cariere* pentru exploatarea rocilor de construcție (calcar, granit, bazalt etc.) ori a minereurilor de fier, cupru, sulf etc. Mediul natural (de pădure ori de pășune) suferă transformări profunde prin defrișarea și deștelenirea, îndepărtarea solului, crearea și dezvoltarea excavației și a haldelor de steril pe măsura exploatării, poluarea aerului și a spațiului limitrof cu praful rezultat în urma exploziilor, repetate, apoi a apei râurilor de către scurgerile reziduale, afectarea spațiului locuit din vecinătate de către undele seismice (de la explozii) și zgomot, crearea de drumuri, diverse construcții în carieră și în apropiere etc. Deci distrugerea unui mediu local echilibrat, chiar dacă se aplică unele măsuri de protecție (de exemplu, carierele din munții Călimani, de la Bicaz, Costești; cele de marmură din Italia, de minereuri din unele state africane etc.);

Reactorul nuclear după explozie, Ceronobîl, 26 aprilie 1986

Infrastructură turistică, Chamonix-Mont Blanc, Munții Alpi

- *erupția vulcanului St. Helen's* (Munții Cascadelor, SUA) din 18 mai 1980 a dus la modificarea conului și dezvoltarea unui crater nou, împrăștierea unui volum imens de pietre, cenușă, vapori de apă, lavă și crearea unui val de noroi înalt de peste 50 m, toate ducând la distrugerea vegetației care îl acoperea, a unor așezări periferice, dar și la pierderea a 57 de vieți omenești. În prezent sunt condiții pentru o erupție nouă. În acest caz, avem de a face cu o evoluție naturală pe care omul doar o constată;

- *evoluția unor arii alpine foarte înalte* (de exemplu, în Himalaya, Alpi, Anzi, Kilimandjaro etc.), care suferă modificări prin creșterea numărului de poteci, a amenajărilor pentru refugii și tabere, frecvența mai întâi a alpiniștilor, dar ulterior a turiștilor, pe măsura înzestrării tehnice, tot mai multe construcții la baza spațiului alpin, dar și diverse aspecte de poluare a crestelor și ghețarilor;

- *evoluția unei așezări miniere unde activitățile de exploatare au încetat* (România, Marea Britanie etc.) se confruntă cu: eliminarea treptată a surselor de poluare industrială, activități de conservare a spațiului fostei exploatări (în unele situații amenajări chiar cu caracter turistic — muzeul extracției ardeziei în Marea Britanie), reorientarea populației spre alte forme de activitate, crearea și întreținerea de parcuri cu caracter economic (în țările dezvoltate), dar și accentuarea sărăciei pentru mulți locuitori;

- ***pe plan regional***

- *evoluția spațiilor marine în care se dezvoltă exploatări de petrol și gaze* (Marea Nordului, Marea Caspică, Golful Mexic, Golful Persic ș.a.) se caracterizează prin construirea de instalații de forare, exploatare (platforme) și uneori depozitare și a rețelei de conducte de expediere a hidrocarburilor pe platforma continentală, amenajarea de porturi cu instalații de primire și transmitere sau prelucrare a petrolului (exemplu foarte semnificativ este Marea Caspică), construcții pe țărm cu diverse destinații. Deci, un mediu natural în mare măsură antropizat în care se aplică măsuri de protecție îndeosebi împotriva poluării;

Platformă de foraj în construcție în portul norvegian Bergen, în vederea exploatării rezervelor din Marea Nordului

Insule artificiale, Dubai, Emiratele Arabe Unite

Înainte de tsunami, Aceh, Insula Sumatra, Indonezia

După tsunami, Aceh, Insula Sumatra, Indonezia

- *evoluția țărmului Peninsulei Arabia și a Golfului Persic* — dintr-o zonă de deșert cu așezări specifice s-a transformat într-o unitate de mediu puternic antropizată, din cauza logisticii necesare exploatării petrolului și a gazelor naturale; au apărut rețele de instalații, orașe în continuă expansiune etc.;

- *evoluția mediului în spațiul litoral în condițiile producerii unui tsunami* (de exemplu, coastele Japoniei, spațiul indonezian și sudul Oceanului Indian în 2005, sud-vestul Pacificului în 2006). Valurile tsunami, rezultate în urma producerii unui seism important pe fundul bazinelor oceanice sau marine, provoacă în lungul țărmurilor la care ajung distrugerea în grade diferite a construcțiilor, vegetației și faunei existente, victime omenești, modificarea configurației reliefului submers și emers etc. Refacerea mediilor (naturale, antropice) se realizează greu, implicând costuri enorme.

• **evoluțiile globale** — cele mai importante sunt legate de climat și de apă:

Clima Terrei se apreciază că evoluează într-o fază de încălzire, care urmează răcirii dintre 1450–1850 („mica glaciațiune"). În cea mai mare măsură ea este determinată de modificări ale ponderii CO_2, CH_4, NO în atmosferă (din arderea cărbunilor, activități industriale, despăduriri și arderea lemnului etc.), la care se adaugă eliminarea de produse cloro-fluoro-carbon, vapori de apă etc. „Efectul de seră" este urmat de încălzirea generală, modificarea regimului precipitațiilor, accentuarea fenomenelor de secetă și deșertificare, schimbări importante în regimul scurgerii râurilor și în poziția limitelor dintre zonele și etajele de vegetație, micșorarea suprafețelor ocupate de ghețari prin topirea lor, urmată de ridicarea nivelului apei Oceanului Planetar, de unde numeroase consecințe asupra spațiului locuit din lungul țărmului, asupra agriculturii etc. Strategiile gândite pentru diminuarea efectelor acestei evoluții privesc reducerea consumului de combustibili poluanți și folosirea unor resurse energetice noi, împăduriri etc.

Apa este un element esențial pentru viață. Din totalul de apă folosită, cca 92% este utilizată în activități din agricultură și industrie. Omul, prin unele acțiuni, poluează mediul acvatic (introduce metale grele, săruri, acizi, produse petroliere, resturi menajere), nu ia suficiente măsuri pentru a împiedica reintroducerea apelor uzate în râuri, lacuri, pânza freatică. Ca urmare, în unele regiuni care se confruntă și cu sărăcia și creșterea demografică, criza de apă este o realitate.

DESPĂDURIRILE, DEȘERTIFICAREA ȘI POLUAREA

Acțiunile care se petrec în mediul înconjurător duc și la perturbări serioase în evoluția și desfășurarea componentelor biotice, dezechilibre ecologice, afectând viața și habitatul uman. Cauzele ce conduc la crearea de dezechilibre sunt:

• extracția și utilizarea irațională a resurselor naturale;

• dezvoltarea disproporționată a unor ramuri și subramuri economice (metalurgia, exploatările energetice etc.);

• suprapopularea unor teritorii (mai ales în zona temperată);

• stocarea de produse ale activităților antropice ce constituie elemente perturbatoare în mediu (de exemplu, deșeurile);

• despăduriri și desțeleniri abuzive;

Defrișare, SUA

Reîmpădurire, SUA

Deșertificarea s-a înregistrat intens în a doua parte a secolului al XX-lea în mai multe părți din regiunile semiaride (mai ales în Sahel).

Cooperarea pe plan internațional este stipulată de „Convenția privind Combaterea Deșertificării" adoptată de O.N.U. în 1994, la care a aderat și țara noastră.

• războaiele și experimentele chimice, nucleare;

• aplicarea necorespunzătoare de lucrări agrotehnice ce conduc la degradarea solului (înmlăștiniri, tasări, sărăturări etc.).

Toate acestea afectează calitatea aerului, a apei, a solului, care sunt mai des poluate, influențează procesele geomorfologice care dezvoltă degradări de proporții, afectează desfășurarea normală a vieții pe Terra și provoacă modificări în mediu (despăduriri, deșertificare).

DESPĂDURIRILE

Reprezintă acțiunea de înlăturare completă a pădurilor pe o anumită suprafață de teren, în scopul folosirii materialului lemnos sau pentru ca terenul să poată dobândi alte utilizări (culturi agricole, pășunat, construcții, căi de comunicație etc.). Consecințele sunt numeroase — local se creează condiții pentru șiroire, torenți, alunecări, inundații, urmate de pierderi materiale și de viețuitoare, iar pe plan regional, modificări ale condițiilor de mediu și ale peisajelor. În ultimele trei secole, fondul forestier mondial a fost redus cu cel puțin o jumătate, dacă nu chiar cu două treimi.

Despăduririle se realizează astăzi, la fel ca în trecut, prin:

• *ardere intenționată* (pentru utilizarea unor terenuri) *sau accidentală* (prin neglijență);

• *tăierea pădurii pentru consum* (lemn de foc) și pentru prelucrare (cherestea, mobilă, celuloză, hârtie etc.);

• *efectele erupțiilor vulcanice, al inundațiilor sau al uraganelor.*

În prezent se exploatează, anual, 3,2–3,5 miliarde de m^3 de masă lemnoasă, în timp ce capacitatea de regenerare este de numai circa 2,7 miliarde m^3. Defrișările masive în regiunile tropicale ale Terrei ar putea determina o schimbare radicală a climei planetei, având în vedere funcțiile de regulator climatic și hidrologic îndeplinite de fondul forestier mondial. De aici, concepția privind necesitatea ocrotirii nu numai a pădurilor reprezentative, ci a întregului domeniu forestier actual al planetei, iar exploatările să fie însoțite, concomitent, de reîmpăduriri (în multe țări aceasta este consfințită prin legislație).

• *Împăduririle au efecte favorabile asupra mediului înconjurător* (micșorarea vitezei de scurgere a apei de pe versanți reduce eroziunea solului, reținerea unei părți din precipitații pe frunze și ramuri, încetinirea ritmului de topire a zăpezilor etc.).

• *Crearea barajelor verzi*, prin reîmpăduriri pe întinderi considerabile (lungimi de ordinul sutelor sau miilor de kilometri, și lățimi până în 25–50 km), are ca scop împiedicarea extinderii deșerturilor, crearea unui microclimat care permite practicarea culturilor.

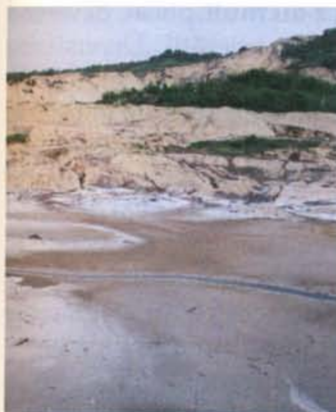
DEȘERTIFICAREA

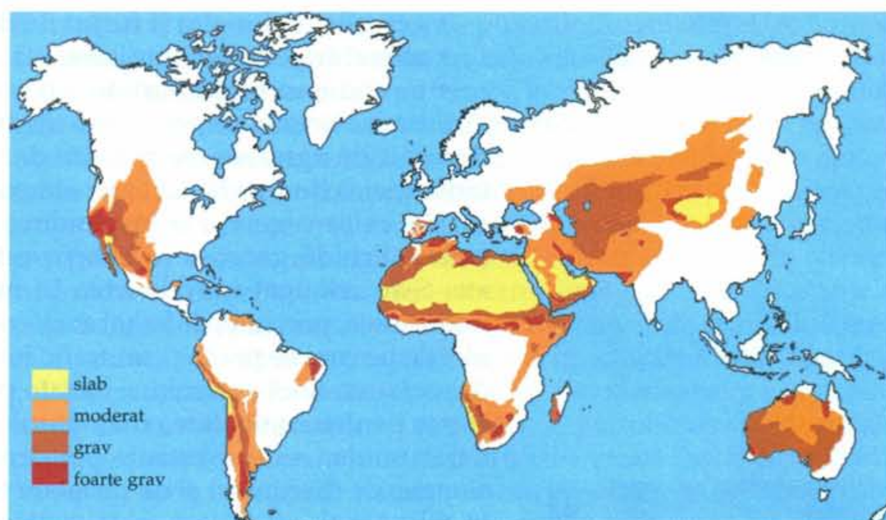
Este un fenomen complex de degradare a terenurilor în zonele aride și semiaride rezultat din îmbinarea reducerii cantităților de precipitații (efect direct al încălzirii climatice globale) cu unele activități umane. Din cauza deșertificării se produc:

• *diminuarea rezervelor de apă* în sol, în pânza freatică și în rețeaua de râuri, din cauza unor perioade secetoase îndelungate;

• *distrugerea covorului vegetal din cauza secetei prelungite și degradarea solului* prin procese de eroziune și de deflație (solurile se transformă în cruste, salinizate și alcalinizate, iar dunele fixate devin mobile).

Deșertificarea este intensificată de presiunea antropică asupra mediului exercitată prin suprapopulare, utilizarea necorespunzătoare

Surpări de teren la Ocnele Mari

Gradul de deșertificare pe Glob

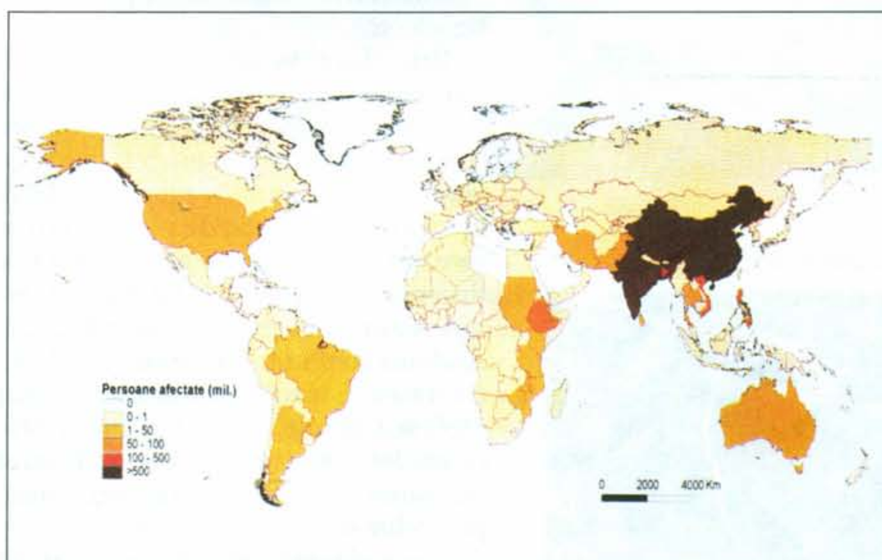
a terenurilor, despăduriri, suprapășunat și poluare. Teritoriile cele mai afectate de deșertificare se află în Africa, în sudul Asiei, în America de Nord, Australia și Europa.

POLUAREA

Poluarea are consecințe nocive imediate asupra elementelor de mediu atât la nivel local, cât și global. Sursele care conduc la aceste efecte sunt diverse, unele având caracter natural, altele (cele mai multe) fiind impuse de activitățile omului.

Sursele naturale:

- exploziile solare intense (determină creșterea radiației ultraviolete care ajunge pe suprafața terestră dăunând viețuitoarelor);
- aportul de pulberi rezultate din dezintegrarea meteoriților;
- furtunile de praf impuse de circulația maselor de aer dinspre ținuturile aride și semiaride, apoi, tornadele, vârtejurile;
- erupțiile vulcanice (în atmosferă și pe sol sunt răspândite în cenușă, bombe vulcanice, lave, diverse gaze);

Numărul persoanelor afectate de dezastre naturale (cutremure, erupții vulcanice, inundații, secete, temperaturi extreme, alunecări etc.) în perioada 1975–2000

- gerurile prelungite și furtunile de zăpadă;
- alunecări, curgeri noroioase, șiroiri, inundații catastrofale etc.;
- incendierea pădurilor sau a pășunilor.

Sursele antropice de poluarea a mediului s-au multiplicat, devenind deosebit de agresive, pe măsura dezvoltării societății. Diversitatea industriei, a dus, pe lângă exploatarea nemiloasă a resurselor de subsol și a celor vegetale, la răspândirea unei multitudini de substanțe (solide, lichide, gazoase, radioactive etc.), cu grade de nocivitate variate. S-au adăugat introducerea în mediu a numeroase construcții (industriale, portuare, de locuit etc.), crearea unei rețele de căi de comunicație pe care se practică un trafic intens, cu eliminare de reziduuri, dezvoltarea unei agriculturi bazate pe îngrășăminte și diverse substanțe pentru combaterea dăunătorilor. Toate acestea au fost însoțite de acumularea de substanțe poluante, de înmulțirea bolilor profesionale, de disconfort și de instalare treptată a unor medii artificiale în care omul, cel ce le-a creat, a devenit receptorul cel mai activ al degradării mediului.

Poluarea aerului

Aerul constituie componenta mediului înconjurător în care elementele nocive se propagă rapid și pe spații extinse. Prin circulația aerului, particulele lichide, solide sau gazoase emise într-un loc sunt repede împrăștiate pe spații mai mult sau mai puțin întinse, în funcție de viteza de deplasare a aerului, de dimensiunile lor și de mărimea obstacolelor naturale (culmi muntoase) sau antropice (construcții) aflate pe direcția de propagare. Depresiunile și culoarele de vale, starea de calm atmosferic și cea de inversiune termică sunt favorabile stagnării aerului încărcat cu noxe.

Contaminarea aerului provine din surse care elimină cantități mari de praf și gaze (CO_2, SO_2, CH_4 etc.) și zgomot. Între acestea sunt: *termocentralele* (pulberi fine rezultate din arderea cărbunilor sunt depistate și la distanțe de 20 km, iar gazele până la 1 000 km); *uzinele siderurgice* (pulberile și gazele, care se împrăștie pe câtiva kilometri, au efecte acide și disconfort imediat); *chimice* (cantități însemnate de compuși de fluor, clor, negru de fum, sulf etc.); *circulația autovehiculelor* (elimină CO_2, NO_2, SO_2; particule de carbon și hidrocarburi, produc mult zgomot), *arderea* diferitelor produse (în gospodării, deșeuri, fumul de țigară etc.).

Prin absorbția sau inhalarea gazelor sau a pulberilor, se ajunge la îmbolnăviri grave, rahitism și chiar moartea viețuitoarelor; atmosfera devine opacă (după furtuni de praf sau emisii de produse prin arderea combustibililor ori la erupții vulcanice), dezvoltarea de cețuri dense (smog). Concentrațiile mari de oxizi de azot, sulf și clor în aerul bogat în vapori de apă, sau de ploi, determină producerea unor soluții acide care, în contact cu vegetația, provoacă degradarea ei (în ultimele decenii s-a manifestat îndeosebi la pădurile de stejar, fag și conifere din regiunile temperate și subpolare). Pe termen lung se produce scăderea conținutului atmosferei în O_2, creșterea rapidă a ponderii CO_2, freoni etc.), însoțită de creșterea temperaturii medii a aerului (între 1880 și 1980 cu 1 °C, iar până în 2050 — estimativ — cu încă 2 °C), degradarea stratului de ozon din stratosferă, urmată de mărirea concentrației radiației ultraviolete ce ajunge la sol, provocând degradarea plantelor și diverse boli de piele la om, inclusiv cancerul.

Deversare de reziduuri industriale

Degradarea apelor. Viața și activitățile omului nu se pot desfășura în lipsa apei. Fiziologic, omul consumă în jur de 3 litri/zi, dar consumul mediu pentru toate activitățile sale se ridică la aproape 100

litri/zi, fiind foarte mare în regiunile puternic dezvoltate (SUA, Europa de Vest, Japonia etc.), și limitat în cele slab dezvoltate. Marii consumatori (siderurgia, centralele atomice, agricultura irigată, activitățile gospodărești etc.) sunt și factori care introduc în apă, continuu sau accidental, numeroase substanțe solide, lichide, care duc la degradarea mediului (produse chimice, reziduri rezultate din prelucrarea petrolului, minereurilor, metalurgie, resturi menajere, microorganisme patogene, ape reziduale sau cu un conținut radioactiv) prin contact cu produse radioactive etc. Amestecarea apei cu aceste substanțe o face de nefolosit (din cauza modificării conținutului, mirosului, gustului, culorii) de către om în alimentație și în activitățile sale (ape toxice). Degradarea apelor de la suprafața mărilor și oceanelor este accentuată pe rutele vapoarelor (mai ales a petrolierelor), în zonele platformelor petroliere, în porturi și în sectoarele de litoral cu rafinării.

Apele subterane, mult folosite de om datorită rezervelor și potabilității lor, se degradează prin dizolvarea de substanțe din rocile prin care circulă, prin infestarea cu produse rezultate din îngrășăminte și din soluțiile împotriva dăunătorilor agricoli, prin exploatare abuzivă.

Degradarea solurilor. Solurile, constituie aproape 30% din suprafața uscatului (circa 4 miliarde ha), din care terenurilor arabile le revin 1,5 milioane ha. Presiunea antropică tot mai mare în ultimul secol a determinat extinderea suprafețelor cu culturi, indiferent de pante, ceea ce a favorizat eroziunea și spălarea orizonturilor de sol, la scăderea fertilității, îndepărtarea păturii de sol pe terenurile pe care

Soluri sărăturate

se efectuează exploatări miniere în carieră sau diferite construcții, depozitări de materiale, irigații necontrolate, care duc la exces de apă, sau lucrări de chimizare ce pot accentua aciditatea sau bazificarea lor, vărsarea de produse petroliere etc.

Degradarea mediului de viață. Viețuitoarele constituie componenta de mediu care îndeplinește activ câteva acțiuni. Viețuitoarele iau din celelalte componente de mediu elementele anorganice și organice necesare existenței, asigură modificări la nivelul acestora prin schimburile de materie și energie pe care le mijlocesc, creează și întrețin învelișul de sol și imprimă frecvent caracteristicile de bază ale peisajelor terestre (pădurea ecuatorială, savana, taigaua etc.). La rândul său, degradarea mediului pe spații mai mici sau mai extinse este însoțită

Potrivit istoricului Constantin C. Giurescu, suprafața pădurilor din țara noastră a scăzut cu 3,8 milioane de hectare în ultimii 200 de ani, însumând în prezent în jur de 6,3 milioane de hectare.

de reducerea numărului de viețuitoare și, în cazuri extreme, de dispariția lor totală. Erupțiile vulcanice, inundațiile pe suprafețe extinse, incendiile, schimbările generale ale climatelor și evoluția activității solare, a radiației cosmice au efecte imediate în mediu.

Cele mai însemnate transformări s-au produs prin activitățile umane care au avut ca efecte reducerea suprafețelor cu păduri și pășuni, poluarea, îmbolnăviri, dispariția unor specii și varietăți de plante și animale (prin vânat și pescuit abuziv), modificări genetice etc.

Ca urmare, implicarea omului în mediu a crescut de la forme simple (omul ca individ, în familie și în comunitate la nivel de așezare rurală sau urbană), la forme complexe (comunitate națională, comunități multinaționale etc.). Acțiunile sale au condus, direct sau indirect, la degradări ale factorilor și elementelor de mediu.

În ultimele decenii, omul a devenit conștient de consecințele nefaste pe care le au exploatarea abuzivă și slab controlată a elementelor și a relațiilor de mediu, atât pentru el, cât și pentru societatea umană. Ca urmare, a sporit treptat grija pentru realizarea și menținerea unui spațiu optim de viață, muncă și recreere, atât la nivel local, cât și pe întreaga planetă.

PROTECȚIA, CONSERVAREA ȘI OCROTIREA MEDIULUI

PROTECȚIA MEDIULUI

Reprezintă totalitatea acțiunilor întreprinse de om pentru păstrarea echilibrului ecologic în limite normale, menținerea și chiar ameliorarea calității factorilor naturali, dezvoltarea valorilor materiale și spirituale, toate acestea în scopul asigurării unor condiții de viață și de muncă tot mai bune pentru generațiile actuale și viitoare.

Protecția mediului s-a impus ca problemă a omenirii, în strânsă legătură cu mondializarea vieții economice, creșterea spectaculoasă a producției mondiale — industriale, a celei agricole, a transporturilor, extinderea relațiilor și a schimburilor economice internaționale. Acestea sunt corelate cu creșterea explozivă a populației, extinderea procesului de urbanizare și de industrializare și, respectiv, cu sporirea cerințelor de energie, materii prime, apă, hrană etc.

CONSERVAREA ȘI PROTECȚIA MEDIULUI

Mediile naturale, nemodificate de om, sunt tot mai restrânse pe Terra. În asemenea condiții a apărut, în mod firesc, problema *conservării mediului* natural sau a celui puțin modificat de om. Ea se realizează prin măsuri menite să asigure păstrarea și, în anumite cazuri, ameliorarea calității mediului.

Parcuri naționale. Parcurile naționale protejează fauna, flora și peisajul. În același timp, vizitatorii le pot vizita și studia într-un mediu natural, nemodificat. În prezent, există peste 2 000 de parcuri naționale, într-un număr de peste o sută de țări, însumând în jur de 380 milioane de hectare. Suprafețele lor variază de la numai câteva hectare la milioane și chiar zeci de milioane de hectare.

Printre cele mai întinse asemenea arii protejate se înscriu: Groenlanda (97 milioane de hectare), *Wood Buffalo* (4,5 milioane de hectare), *Gates of the Arctic* (3,36 milioane de hectare), în America de Nord, *Kalahari-Gemsbok, Etosha, Kafue* (fiecare având peste 2 milioane de hectare), în Africa ș.a. În țara noastră există parcurile naționale

Parcul Național Retezat (înființat în 1935)

După delimitarea câtorva „rezervații private", „parcuri naturale" sau „parcuri de stat" (Pădurea Fontainebleau, de lângă Paris, în 1861, Valea Yosemite din sud-vestul SUA, în 1864 ș.a.), este înființat, în 1872, primul parc național din lume, Yellowstone.

Domogled, Valea Cernei, Retezat, Cheile Nerei-Beușnița, Munții Rodnei, Cheile Bicazului-Hășmaș, Munții Ceahlău, Munții Călimani, Munții Piatra Craiului, Munții Semenic-Cheile Carașului, Munții Măcin etc.

Parcurile naturale. Sunt teritorii, mai mult sau mai puțin întinse, dar locuite, în care există obiective atât naturale, cât și antropice; au ca principal obiectiv o amenajare echilibrată, în spiritul protecției și conservării mediului înconjurător, urmărindu-se menținerea peisajului natural existent, precum și a folosințelor actuale, dar având-se în vedere restrângerea acestora din urmă.

Asemenea parcuri naturale au fost delimitate și în țara noastră: Porțile de Fier, Grădiștea de sub Munte — Cioclovina, Munții Apuseni, Munții Bucegi, Balta Mică a Brăilei, Vânători-Neamț etc.

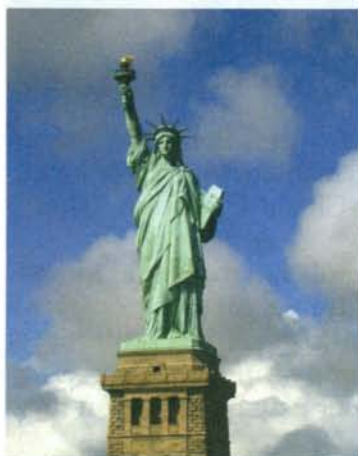
Rezervații naturale. Constau în areale terestre, acvatice sau mixte, destinate conservării unor medii caracteristice de viață, care pot fi de interes botanic, forestier, zoologic, paleontologic, geologic, geomorfologic, speologic, limnologic, marin sau mixt. Chiar dacă au fost înființate numai pentru anumite elemente (floristice, faunistice, speologice etc.), acestea ocrotesc, de fapt, întregul cadru natural, fiind însă permisă, de regulă, practicarea turismului. Întinderea lor nu atinge decât rareori dimensiuni foarte mari. În țara noastră sunt peste 850 de arii protejate, din care cca 50% în spațiul montan.

Floare de colț, Piatra Craiului

Rezervațiile științifice. Includ suprafețe (terestre, acvatice sau mixte), cu întinderi variabile, destinate conservării totale a fondului genetic autohton și cercetărilor științifice de specialitate. Ca urmare,

Delta Dunării

Statuia Libertății, New York

Dragonul de Komodo în Parcul Național de pe insula omonimă, Indonezia

nu este permisă practicarea niciunei alte forme de activitate, inclusiv a turismului. De regulă, rezervațiile științifice sunt parte integrantă a parcurilor naționale, fiind înconjurate de areale de protecție, numite *zone-tampon* (ca, de exemplu, în Munții Retezat).

Rezervațiile biosferei. Sunt teritorii ocrotite care conservă integritatea, funcționalitatea și alte însușiri naturale ale unor ecosisteme care, prin existența lor, contribuie la regenerarea continuă a resurselor fundamentale ale biosferei. Ele adăpostesc cele mai reprezentative ecosisteme de pe întreaga planetă. În țara noastră, cele trei arii naturale desemnate ca rezervații ale biosferei (Retezat, Munții Rodnei și Delta Dunării) se suprapun, în mare măsură, parcurilor naționale omonime.

Înființate începând cu anul 1974, ca urmare a unui proiect al programului Om-Biosferă, inițiat de UNESCO, au ajuns la un număr de peste 300, cu o suprafață de circa 170 de milioane de hectare.

Patrimoniul cultural și natural mondial. În vederea salvgardării valorilor culturale și naturale deosebite de pe planetă, UNESCO a hotărât, prin Convenția de la Granada (Spania) din 1972, identificarea și stabilirea Patrimoniului cultural și natural mondial. În consecință, cu cele mai importante creații umane și naturale, care să fi e supuse conservării și unei protecții din partea statelor respective.

Între acestea se înscriu *așezări rurale* (Bandiagra / „Țara dogonilor", în Mali, Biertan, în România), *orașe vechi*, mai ales centrul istoric (Marrakech, în Maroc, Potosi, în Bolivia, Dubrovnik, în Croația, Sango în Yemen), *castele și palate* (Schönnbrunn în Viena, Fontainebleau, lângă Paris), *biserici, catedrale, mănăstiri, temple, sanctuare* (Horezu și cele cinci mănăstiri având biserici cu fresce exterioare din Bucovina, Muntele Athos în Grecia, Suzdal în Rusia, Lalibela în Etiopia, Machu Picchu în Peru, Angkor în Cambodgia, Taj Mahal în India), *statui și monumente* (Statuia Libertății din New York, Memorialul Păcii din Hiroshima etc.).

Obiectivele naturale înscrise pe lista patrimoniului mondial sunt, de regulă, zone deja ocrotite (parcuri naționale, rezervații naturale etc.): Yellowstone (SUA), Iguaçu (Brazilia-Argentina), Serengeti (Tanzania),

Machu Picchu, Peru

Komodo (Indonezia), Marea Barieră de Corali (Australia), Delta Dunării (România) ş.a.

MANAGEMENTUL MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR

Domeniile ce trebuie protejate sunt aceleaşi cu cele afectate: apa, aerul, solul, biosfera, habitatul, fiecare dintre acestea cunoscând modificări şi degradări care impun măsuri şi organizări specifice, în funcţie de regiune, ţară, dar şi de factorii care le-au provocat.

Apa. În cadrul sistemului ecologic planetar, prezenţa apei este condiţia indispensabilă vieţii, iar pentru societatea umană ea reprezintă acea resursă naturală de care depinde orice domeniu al activităţii economice. Consumul de apă a crescut ca urmare a creşterii demografice, exploziei urbane, ridicării nivelului de trai, modernizării agriculturii şi extinderii suprafeţelor irigate, industrializării etc. Există pericolul degradării surselor de apă.

Pentru protejarea apei, fie ea continentală, marină sau subterană, se acţionează diferenţiat.

- În cazul **apelor continentale** sunt aplicate măsuri asupra surselor de poluare (industrială, agricolă, urbană) prin:

• tehnici şi tehnologii nepoluante şi de combatere a poluării;

• tehnici care reduc consumul de materii prime pe unitatea de produs sau care chiar elimină cantitatea de reziduuri finale;

• instalarea de filtre antipoluante, decantoare, staţii de epurare etc. la unităţi industriale specializate în produse chimice, petrochimice sau ciment etc.;

• realizarea de instalaţii industriale şi tehnologii care să micşoreze consumurile mari de apă şi reintegrarea apelor epurate în circuitul productiv;

• folosirea raţională a pesticidelor şi îngrăşămintelor chimice; abundenţa acestora modifică calitatea apei;

• tratarea apelor menajere.

Tehnologii moderne de depoluare a apelor

Orașul american Pittsburgh, una dintre marile aglomerații urbane și industriale ale Statelor Unite ale Americii, care, timp de un secol și jumătate, era considerat a fi una dintre cele mai poluante zone de pe Glob, a cunoscut după cel de Al Doilea Război Mondial, o transformare radicală, datorită măsurilor antipoluante, metamorfozării haldelor de steril în zone verzi etc.

Apele marine. Protejarea mediului marin presupune măsuri de preîntâmpinare a deversării apelor infestate ale râurilor, dar și de protecție în spațiul platformelor mari de extracție, al rafinăriilor litorale, în porturi și pe rutele de transport.

Aerul. Protejarea mediului aerian presupune diminuarea și eliminarea noxelor produse de transport și de unele industrii prin:

• amplasarea judicioasă a întreprinderilor, ținând seama de configurația reliefului și a zonelor aglomerate, dotarea cu instalații antipoluante, folosirea tehnologiilor nepoluante, reținerea poluanților la sursă prin utilizarea filtrelor (eficiența este ridicată până la 99% în cazul unor poluanți precum: cenușa, praful de ciment, oxizii metalici, negrul de fum etc.);

• dezafectarea întreprinderilor intens poluante (Pittsburgh, Copșa Mică, în bazinul Ruhr, Londra etc.);

• realizarea unor automobile nepoluante (electromobilul, automobilul cu motor lateral) sau care folosește combustibil redus și cu conținut mic de plumb.

Solul. Păstrarea nealterată a fertilității solurilor și evitarea degradării se realizează prin practicarea unei agriculturi adecvate, care ține seama de calitățile lui și de metodele agrotehnice etc. Prevenirea degradării solului se realizează prin:

• combaterea alunecărilor de teren și a eroziunii, datorate apei sau vântului (arăturile de-a curmezișul pantei, terasări, împăduriri etc.);

• combaterea înmlăștinirilor și inundațiilor, prin îndiguiri și desecări, canale de colectare și drenaj etc., realizate în zonele cu ape freatice la mică adâncime, în luncile râurilor etc.;

• combaterea secetei, prin irigații, întrucât terenurile secetoase sunt ușor atacate de eroziune și degradare;

• raționalizarea defrișărilor, întrucât se poate ajunge la provocarea de dezechilibre naturale și, implicit, degradarea solului; promovarea împăduririlor, care fixează terenul, protejează solul, ameliorează calitatea mediului etc.;

• împiedicarea pășunatului excesiv (păstrarea unei proporții raționale între numărul de animale și suprafața terenurilor supuse pășunatului);

• ameliorarea pășunilor (cultivarea unor noi specii ierboase, mai ales graminee, cu productivitate mărită și rezistență la secetă);

• fertilizarea naturală și artificială, cu îngrășăminte în anumite proporții.

Biosfera. Aceasta constituie un domeniu important al protecției mediului, întrucât nu cuprinde doar speciile de plante și animale în sine, ci reprezintă învelișul Pământului în care se manifestă viață. Toate fenomenele de manifestare a vieții se intercondiționează și, ca urmare, orice mijloc de degradare a mediului, care periclitează una dintre formele de viață, amenință, de fapt, concomitent, întreaga viață dintr-o anumită regiune sau chiar la nivel planetar.

Pentru a proteja biosfera, trebuie acționat împotriva factorilor care duc la reducerea biodiversității.

• pentru plante: focul, defrișările, desțelenirile, colonizările, poluarea etc.;

• pentru animale: la factorii amintiți pentru plante se adaugă vânătoarea, braconajul și altele.

Capitala britanică, Londra, în care aproape a dispărut fenomenul de smog (amestecul de ceață și fum ce a provocat catastrofa ecologică din anul 1952), în principal prin dezafectarea multor întreprinderi industriale.

STUDIU DE CAZ:
Analiza mediului montan din Munții Alpi

1. Poziția geografică
Aproximativ 44°–48° lat. nordică, în zona temperată, începe în SV, la Marea Mediterană, și se termină în NE, la Dunăre.

2. Climatul
Climat montan etajat, cu temperaturi medii anuale sub 8 °C, iar la peste 2 000 m negative (în ianuarie, pe culmile înalte se înregistrează valori medii lunare între –5 și –10 °C, iar în iulie media este +10 °C până la + 15 °C). Precipitații de 800 mm/an în SV, pe culmile joase, iar la peste 2 000 m altitudine media anuală trece de 2 000 mm/an; vânturi puternice, pe crestele înalte predominant din direcție vestică.

3. Relieful
Relief predominant înalt; predomină rocile dure cristaline, la care se adaugă roci sedimentare; modelare realizată la altitudine de către ghețari, iar mai jos prin procese periglaciare. Pe versanți se produc procese de pantă specifice.

4. Rețea hidrografică
Rețea hidrografică bogată, numeroase râuri mari (Rhon, Rhin, Pad, Sava, Drava etc.) având izvoarele aici; numeroase lacuri glaciare cu suprafețe relativ mari; regim hidrologic caracterizat prin scurgere consistentă și debite relativ bogate pe întreg parcursul anului.

5. Vegetația
Etajată, cuprinzând:
a) o zonă alpină cu ierburi, mușchi, licheni și arbuști la bază (pe crestele înalte vegetația lipsește, iar unele areale sunt ocupate de ghețari);
b) o zonă forestieră cu cele două etaje: etajul pădurilor de foioase și etajul pădurilor de conifere (brad, pin, molid) până la circa 2 000 m. Pe culmile joase, expuse spre sud, apar și specii forestiere mediteraneene.

6. Fauna
Bogată, cu viețuitoare specifice zonelor temperate, adaptate la condițiile de climă și vegetație specifice mediului montan; la altitudini mari, viețuitoare într-un număr restrâns și în special păsări.

7. Solurile
Soluri etajate în funcție de vegetație și climă: de la poale spre crestele montane se succed argiluvisoluri, cambisoluri și spodosoluri; pe versanții cu înclinare mare și la altitudine apar soluri sub formă de petice, superficiale, puțin evoluate, care alternează cu suprafețe unde nu s-a dezvoltat stratul de sol ori sunt ocupate de ghețari; pe calcare se dezvoltă soluri de tip *terra-rosa*.

8. Resurse
Resurse de subsol relativ puține (fier, uraniu, bauxită și alte metale neferoase); resurse de sol bogate reprezentate prin lemnul pădurilor, pășuni și fânețe naturale; mare potențial hidroenergetic și turistic; potențial de habitat redus din cauza altitudinilor mari și masivității.

9. Populația și activitățile umane
Etajul alpin este afectat de prezența omului, în special prin turism, dar și prin activități de exploatare a unor resurse; densitatea populației și a așezărilor este mai redusă din cauza altitudinilor mari și masivității, dar și a climatului (rezultă un grad mai redus de permisivitate pentru habitatele umane); circulație anevoioasă în spațiul montan, din cauza pasurilor înalte; se remarcă traversarea Alpilor prin tuneluri feroviare și rutiere; amenajări turistice numeroase (cabane, rețele de telecabină, telescaun, teleschi, drumuri, poteci); presiune antropică mai mare spre poale și la altitudini medii, reprezentată prin exploatări forestiere, pășunat, turism, exploatarea și prelucrarea unor resurse ale subsolului.

Muții Alpi: Davos-Elveția

evaluare parțială

MEDIUL ÎNCONJURĂTOR
problemă fundamentală a lumii contemporane

NOȚIUNI NOI

• Mediu geografic • Mediu geografic global • Mediu natural • Mediu înconjurător • Geoecologie (geografia mediului) • Geosistem • Ecosistem • Peisaj geografic • Hazard

EXERCIȚII ȘI ACTIVITĂȚI APLICATIVE

• Analizați mediul geografic în care trăiți și stabiliți în ce categorie de mediu se încadrează (mediu natural, mediu antropic, mediu antropizat), susținând afirmația făcută cu cel puțin trei argumente.
• Analizați mediul în care trăiți și precizați în ce măsură este afectat de intervenția umană și care sunt consecințele acesteia asupra fiecărui component al mediului natural.
• Comparați mediul antropic datorat habitatelor rurale și urbane și stabiliți care este gradul de transformare a acestuia de către om.

ÎNTREBĂRI-PROBLEMĂ

• Care sunt factorii care au condus la modificarea mediului natural în zona în care locuiți?
• În ce măsură activitățile industriale au contribuit la modificarea mediului în zona în care locuiți? Dar activitățile agricole?
• Precizați patru deosebiri între geosistem și ecosistem.
• Analizați harta mediilor geografice și precizați factorii care au condus la formarea unui mediu deșertic în Podișul Atacama.
• Stabiliți două măsuri care să diminueze efectele hazardelor exogene în mediul în care vă aflați.

AUTOEVALUARE

• Care sunt componentele mediului înconjurător?
• Numiți două cauze care au condus la apariția mediilor zonale terestre, folosindu-vă de cunoștințele din clasa a IX-a.
• De ce mediul geografic reprezintă un sistem unitar?
• Ce este mediul edafic?
• Numiți trei categorii de factori care au dus la modificarea mediului natural.
• Numiți trei elemente caracteristice mediului acvatic.
• Caracterizați tipul de mediu din județul în care trăiți, precizând următoarele:
- tipul de mediu;
- localizarea pe Glob, pe continent, în România;
- componentele mediului:
  - relief (alcătuire petrografică, altitudine, fragmentare, pante, forme majore și derivate, procese geomorfologice, resurse);
  - aer (radiație solară, regim termic, precipitații, vânturi, fenomene meteorologice și efectele lor);
  - apa (regimul hidrologic al râurilor, ape stătătoare, subterane și ape marine);
  - componenta biotică (vegetație, faună — distribuția spațială a plantelor și animalelor și reflectarea acestora în peisaje și în specificul activităților umane);
  - soluri (tipuri de soluri, fertilitate etc.);
  - componenta antropică (așezările umane și gradul de permisivitate a mediului pentru habitatele umane; activitățile umane și impactul acestora asupra mediului).

Regionalizarea și globalizarea lumii contemporane

DIMENSIUNILE ȘI DOMENIILE REGIONALIZĂRII ȘI GLOBALIZĂRII

Deși sunt procese mai vechi, regionalizarea și globalizarea s-au afirmat mai ales după cel de Al Doilea Război Mondial și se accentuează în prezent. Aparent două fenomene total opuse și care se exclud reciproc, regionalizarea și globalizarea sunt, de fapt, procese complementare.

„Televizorul este primul instrument ce ne transportă în experiențe globale: evenimente politice, catastrofe naturale, crize, confruntări sângeroase, dar și realizări epocale, cunoașterea marilor maeștri ai științei, artei și spațiului. Până aici suntem spectatori și nu interacționăm. Dar prin tehnicile computerului și ale sateliților suntem interactiv legați de orice interlocutor de pe Glob. Infrastructura informațională pe care este construită globalitatea, cu fluxurile ei financiare, de producție, comerciale, de comunicație, a crescut simultan și câmpul lărgit al experiențelor noastre de viață, formative pentru identitatea individuală."

(Mircea Malița, *Polarități concordante*)

REGIONALIZAREA

Procesul de regionalizare ne trimite, în primul rând, la noțiunea de regiune: un sector relativ omogen, mai mult sau mai puțin întins, din spațiul geografic al planetei, care, prin caracteristicile sale se diferențiază de teritoriile vecine, precum și într-un cadru mai întins. Individualizarea unei regiuni se poate face luându-se în considerare un set de criterii, în funcție de scopul urmărit — tipul de regiune care urmează a fi delimitat.

În spiritul *regionalizării*, *fenomenul regionării* desemnează tendința de a vedea statele aparținând aceleiași regiuni geografice apropiindu-se din punct de vedere economic și/sau politic. Până în prezent, motivația a fost, în primul rând, economică și aceasta a fost transpusă în practică prin adoptarea și înmulțirea, treptată, de acorduri regionale, mai întâi comerciale, apoi și de altă natură.

Gruparea regională a mai multor state a dus la formarea așa-numitelor ***blocuri regionale***, ceea ce sugerează ideea de coeziune, de unitate și soliditate.

Tratatul de la Roma, 1951

Există mai multe tipuri de uniuni/blocuri regionale, de la cea mai simplă, *zona de liber schimb*, la cea mai integrată și complexă, *uniunea economică*.

• În *zonele de liber schimb* sunt eliminate taxele vamale și restricțiile cantitative privind produsele comercializate pe ansamblul arealelor lor. Din această categorie, care este cea mai numeroasă, fac parte: NAFTA (Acordul de Liber Schimb Nord-American), ASEAN (Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est), APEC (Forumul de Cooperare Economică Asia-Pacific), AELS (Asociația Europeană a Liberului Schimb), CEFTA (Acordul de Liber Schimb din Europa Centrală) ș.a.

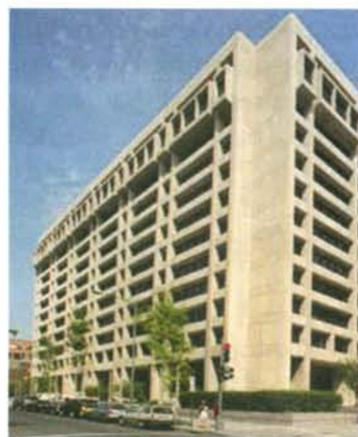
Treptat, țările care devin membre ale Uniunii Europene se retrag, ca în cazul AELS, care mai are numai patru membri (Elveția, Islanda, Liechtenstein și Norvegia) din cei 10 inițiali.

• *Uniunea economică* reprezintă tipul cel mai integrat, presupunând, pe lângă libera circulație a persoanelor, a bunurilor, a serviciilor și a capitalului, și existența politicilor macroeconomice comune.

Unica grupare regională de acest fel este UNIUNEA EUROPEANĂ, care a început ca o piață comună a cărbunelui și oțelului (1951) și a

Eforturile de regionare nu dau întotdeauna roade. Este cazul unor grupări regionale precum Uniunea Maghrebului Arab (Algeria, Libia, Maroc, Mauritania și Tunisia) ori a Comunității Economice a Țărilor Marilor Lacuri (Burundi, Rwanda și Zair/astăzi Republica Democratică Congo). Prima nu este funcțională din cauza rivalităților geopolitice dintre Algeria și Maroc privind Sahara Occidentală, iar cea de a doua, din cauza conflictelor extrem de sângeroase din zonă.

Sediul FMI, Washington, SUA

continuat ca o piață comună în toate domeniile liberei circulații (1957, Comunitatea Economică Europeană). Din 1992 are actuala denumire, realizând ulterior uniunea vamală și monetară, iar în prezent are ca obiectiv uniunea politică și o politică externă de securitate comună.

În unele cazuri, constituirea blocurilor regionale se face prin agregarea altor regiuni mai mici. De pildă, atunci când două sau mai multe regiuni sau grupări de state devin, cu timpul, tot mai apropiate în domeniile social, economic și cultural, precum și în cel al comunicării și chiar în probleme militare și de securitate, atunci ele vor deveni părți componente ale unei regiuni comune — aceasta a fost și este, de altfel, calea de intrare în Uniunea Europeană.

GLOBALIZAREA

Globalizarea este procesul de lărgire, adâncire și accelerare a interconectărilor la scară mondială în toate aspectele vieții social-economice contemporane. Așadar, nu numai în domeniul economic, cum a fost multă vreme percepută, ci și în cele social, politic, tehnologic și cultural.

Global înseamnă mai mult decât internațional, întrucât participă mai mulți actori (statele, dar și organisme internaționale și, mai ales, companiile/societățile transnaționale), în timp ce, când vorbim de internațional, actorii principali sunt statele.

Principalele aspecte ale vieții social-economice care reflectă procesul de globalizare sunt:

a) *natura globală a științei și tehnologiei*: chiar dacă sursele principale ale progresului tehnic sunt concentrate în țările dezvoltate, cercetarea științifică se bazează pe resurse globale din toată lumea, așadar, și din țările în dezvoltare;

b) *marketingul global*: strategia firmelor tinde să promoveze mărci universale, cultura publicității devenind o adevărată industrie; nu de puține ori reclama este cu mult peste calitatea reală a produsului respectiv;

c) *sistemul financiar mondial*: instituțiile bancare, agenții pieții de capital, organismele financiare internaționale (FMI, Baca Mondială ș.a.) formează o adevărată rețea;

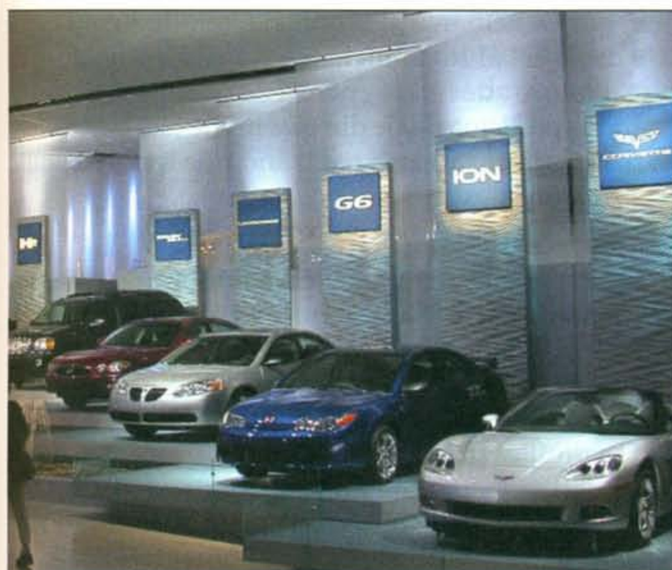
d) *gradul atins de infrastructura de comunicații*, mai ales de mass-media, care a dobândit acoperire la scară planetară (în principal posturi de radio și televiziune care sunt „prezente" în orice colț al planetei) și instituirea unei rețele globale de transmitere/receptarea informațiilor (de exemplu INTERNET-ul).

În prezent, **puterea** nu mai este bazată în mod exclusiv pe potențialul militar și pe controlul anumitor teritorii, ci mai ales pe abilitatea și capacitatea de integrare în economia globală.

Societățile transnaționale (STN) — piloni ai globalizării

Societățile transnaționale constituie entități economice formate din unități legate între ele, care operează de regulă pe spații mari, având un sediu central și numeroase filiale. Ele reprezintă forța promotoare fundamentală a globalizării economice.

STN au avut în ultimele decenii și continuă să aibă o strategie foarte bună: valorificarea superioară a oportunităților oferite de spațiul eco-

General Motors. Imagini de la sediul central.

nomic global. De exemplu, un element de prim ordin al succesului acestora îl constituie strategia de raționalizare a producției, vizând în principal exploatarea diferențialului de costuri (manoperă, materii prime etc.) în zonele de implantare: localizarea producției în țări în dezvoltare cu disponibilități de materii prime și cu forță de muncă ieftină și/sau în țări care oferă o piață sigură de desfacere a produselor.

Exemplu: firma franceză Lafarge, care ocupă locul al doilea pe Glob, după Holcim (Elveția), în domeniul industriei cimentului (atât ca producție — peste 120 de milioane de tone anual, cât și ca cifră de afaceri — circa 15 miliarde de Euro). În timp ce producția de ciment a Franței este de numai 20 de milioane de tone, firma franceză Lafarge produce de șase ori mai mult! Explicația constă în faptul că, în prezent, această firmă are cele mai importante unități de producție (în număr de 11) în afara Franței, în mai multe țări, între care și România.

Franța, ca toate țările dezvoltate, de altfel, și-a redus în ultimele decenii, din cauza legislației foarte drastice din domeniul protecției mediului, producția industriilor foarte poluante, între care se înscrie și cea a cimentului; de exemplu, Franța și-a redus producția de la 35 milioane de tone în 1975, reprezentând 4% din cea mondială, la 20 de milioane de tone în prezent — numai 1% din totalul mondial.

Orientarea către țara noastră s-a făcut în principal din două motive:

a) există materie primă din abundență: calcar și argilă;

b) forța de muncă este mult mai ieftină (salarii mai mici) decât în Franța și, în plus, calificată (România având tradiție în domeniu), dar în bună măsură neutilizată în perioada de tranziție, din aceleași motive ca și în alte domenii economice.

Nu se cunoaște cu exactitate numărul STN existente în prezent pe Glob, întrucât de la un an la altul apar altele noi. Unele aprecieri indică în jur de 80 000, numărul filialelor fiind de 10–12 ori mai mare. În ultima vreme s-au constituit asemenea societăți transnaționale și în țări comuniste (de exemplu Sinopec și PetroChina — în R.P. Chineză) sau foste comuniste (Gazprom, în Federația Rusă).

Societățile transnaționale cu o cifră de afaceri mai mare de 100 miliarde $ anual:
1. General Motors (SUA)
2. Daimler – Chrysler (Germania)
3. Ford (SUA)
4. Royal – Dutch – Shell (Olanda – Marea Britanie)
5. Wal-Mart Stores (SUA)
6. Exxon (SUA)
7. Mitsui (Japonia)
8. Mitsubishi (Japonia)
9. Itochu (Japonia)
10. General Electric (SUA)
11. Toyota (Japonia)

STN mari sunt apanajul țărilor dezvoltate. Astfel, între primele 100 asemenea multinaționale, numai trei nu aparțin acestei categorii de țări (Petroleo-Brasiliero — Brazilia, Sinopec — R.P. Chineză și Pemex — Mexic).

Unele STN au cifre de afaceri impresionante. De pildă, General Motors (SUA), care de altfel deține primul loc pe Glob, cu o cifră de afaceri de circa 200 de miliarde de dolari anual, depășește PIB al unor

Semnificativ privind „pânza de păianjen" este următorul caz menționat în literatura de specialitate: „Când cineva achiziționează, cu 20 000 $, să zicem, un autoturism considerat un produs american, fabricat de o companie americană (precum un „Pontiac" de la General Motors) sunt puține șanse ca această persoană (cumpărătorul) să știe unde pleacă (ajung) banii pe care i-a dat: 6 000 $ merg în Coreea de Sud (pentru operațiuni de rutină și cele de asamblare), 3 000 $ în Japonia (pentru componentele principale – motor, planetare, componente electronice), 1 500 $ în Marea Britanie (pentru serviciile de reclamă și marketing) și circa 1 000 $ în Irlanda și Barbados (pentru prelucrarea datelor)".

Mișcări antiglobalizare:

Manifestări ostile s-au produs, până acum, în special cu ocazia desfășurării a două categorii de evenimente:

• reuniunile anuale ale celor mai importante organizații internaționale din sistemul Națiunilor Unite: OMC (Organizația Mondială a Comerțului), FMI (Fondul Monetar Internațional) și Banca Mondială;

• întâlnirile „la vârf" G8 (Grupul celor mai industrializate țări, plus Rusia) și „forumurile economice" (Forumul Economic Mondial de la Davos, Forumul de Cooperare Economică Asia-Pacific).

Cele mai puternice manifestări antiglobalizare au fost îndreptate împotriva OMC, culminând cu cele foarte violente de la Seattle, SUA (noiembrie 1999) și Genova, Italia (iulie 2001), ocazie cu care s-a înregistrat și prima victimă.

țări dezvoltate, precum Danemarca și Norvegia, și este de aproape patru ori mai mare decât cel al României.

O STN este, în realitate, o adevărată „pânză de păianjen", întrucât la realizarea unui produs participă filiale din mai multe țări, acolo unde sunt locate filiale, fiecare dintre acestea realizând una sau mai multe componente ori servicii.

Globalizarea – proces pozitiv sau negativ?

Ca și în cazul altor realități/fenomene contemporane, și în privința globalizării există aprecieri antinomice: pozitive, respectiv, negative.

Aprecieri negative:

• contracte de muncă nesigure datorită relocării filialelor corporațiilor, atunci când se profilează locuri mai avantajoase pentru firmă; de aici decurge nesiguranța locului de muncă;

• creșterea inegalității veniturilor: persoanele cu un grad foarte ridicat de calificare sunt căutate și câștigă mult mai bine decât celelalte categorii;

• subminarea sindicatelor: aceste organizații, care prin însăși natura lor au fost înființate pentru apărarea și promovarea intereselor membrilor lor (salariați), își pierd din prerogative în cazul contractelor de muncă la marile firme;

• dezastrele ecologice, care se pot produce ca urmare a locării de industrii poluante, exploatării intensive a materiilor prime etc.;

• accentuarea traficului cu arme, droguri etc. și a terorismului care ar fi, potrivit criticilor globalizării, însoțitori „firești" ai implantării STN.

Aprecieri pozitive:

• desființarea industriilor demodate sau neperformante și înlocuirea lor cu unele noi, profitabile, care realizează produse competitive pe piața mondială;

• reducerea șomajului datorită locării de activități economice (în principal, industriale) care antrenează însemnate cantități de forță de muncă locală;

• reducerea inflației ca efect al dezvoltării economice susținute, care ar schimba creșterea puterii de cumpărare a banilor locali;

• refacerea, modernizarea și extinderea infrastructurii, în principal a căilor de comunicație, care facilitează accesul la firme, materii prime și piețe de desfacere.

SPAȚIUL GEOGRAFIC ȘI GLOBALIZAREA

În epoca de maximă înflorire, Imperiul Roman acoperea o întindere de 3,3 milioane de km² (pe trei continente: Europa, Africa și Asia), îngloba o cincime din populația mondială și se caracteriza printr-o mare diversitate economică și culturală.

Sub alte forme decât cea de astăzi, globalizarea, mai curând aspirația către o lume globală, este foarte veche. De pildă, toate marile imperii ale Antichității s-au înscris într-o asemenea încercare, cel mai concludent exemplu fiind Imperiul Roman. Era creștină a început într-o lume aflată sub puterea acestui imperiu, omenirea fiind integrată atât prin forța militară, cât și prin strălucirea economică și culturală a Romei.

Imperiul Roman a constituit una dintre cele mai unitare și durabile macroformațiuni statale din istoria omenirii, reușind să înglobeze

Pare firească afirmația regelui Spaniei, Carol I (Carol Quintul, ca împărat al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană), că, în imperiul său, „Soarele nu apune niciodată"! Într-adevăr, când Soarele apunea la Madrid, capitala imperiului, răsărea la Manila, reședința coloniei Filipine. Aceeași formulă o vor utiliza, ulterior, și monarhii britanici, imperiul întemeiat de aceștia fiind cel mai mare din toate timpurile, acoperind un sfert din întinderea uscatului planetar.

între hotarele sale toate regiunile limitrofe Mării Mediterane, pe care a transformat-o într-o *Mare Internum* (Marea Interioară).

Al doilea mileniu al erei noastre a cunoscut alte imperii, cele numite „coloniale", formarea lor fiind impulsionată de Marile Descoperiri Geografice, din secolele XV–XVI, când, grație lui Cristofor Columb, europenii au revelația *Lumii Noi* (*Mundus Novus*), așadar ținuturi necunoscute și nebănuite, fără vreo legătură cu „Indiile" atât de râvnite, către care plecase în căutare de „mirodenii" navigatorul genovez.

Ca și în cazul globalizării contemporane, în căutare de materii prime și de forță de muncă, puterile europene au încercat să pună stăpânire pe întreaga planetă, pe care în final au reușit în bună măsură s-o împartă. S-au afirmat mai întâi Portugalia și Spania, apoi Olanda, Marea Britanie și Franța, dar au participat și Belgia, Germania, Italia ș.a. Practic, Europa, „descoperind" restul lumii, și-l subordonează grație forței sale militare. Timp de patru secole, Europa exercită hegemonia mondială nu numai din punct de vedere politico-militar, ci și economic, științific, tehnic, cultural etc.

Unele imperii coloniale ating dimensiuni impresionante, precum mai întâi cel spaniol, apoi cel britanic.

Caz tipic: România a acceptat parteneriate economice cu firme străine doar în puține cazuri (cu firmele franceze Citroën și Renault pentru fabricarea de autoturisme — Olcit și, respectiv, Dacia — ori cea britanică BAC, pentru avionul Rombac), iar în ultimii ani ai dictaturii Ceaușescu a hotărât achitarea datoriei externe.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea asistăm la o diferențiere netă pe plan mondial în ceea ce privește globalizarea: țările aparținând sistemului socialist (Uniunea Sovietică, țările din Europa de Est, R.P. Chineză, R.P. Mongolă, R.P.D. Coreeană, R.S. Vietnam, Cuba și altfel) nu participă la procesul de globalizare, fiind reticente sau chiar adversare în privința ISD (Investițiile Străine Directe).

După prăbușirea regimurilor comuniste din Europa de Est și Uniunea Sovietică (1989–1991), practic această regiune a fost asaltată de STN, nemaiexistând decât puține țări, și acelea mici, care rezistă acestui proces (R.P.D. Coreeană, Cuba ș.a.).

Spațiul geografic este și mai important în ceea ce privește regionalizarea, întrucât asociațiile/blocurile regionale se formează pe criteriul teritorialității, al continuității spațiale.

De exemplu, Uniunea Europeană a început cu câteva state din vestul Europei și a continuat să se lărgească avansând spre Europa Nordică, Europa Centrală și, mai recent, spre Europa de Est.

Imagine din Singapore

„Apărarea identității este singura cale de a opri efectele dezumanizante ale globalizării, privită ca un proces motivat de criterii pur economice" (Noam Chomsky, lingvist și filozof american).

IDENTITATEA, UNIFORMIZAREA ȘI DIVERSITATEA LUMII CONTEMPORANE

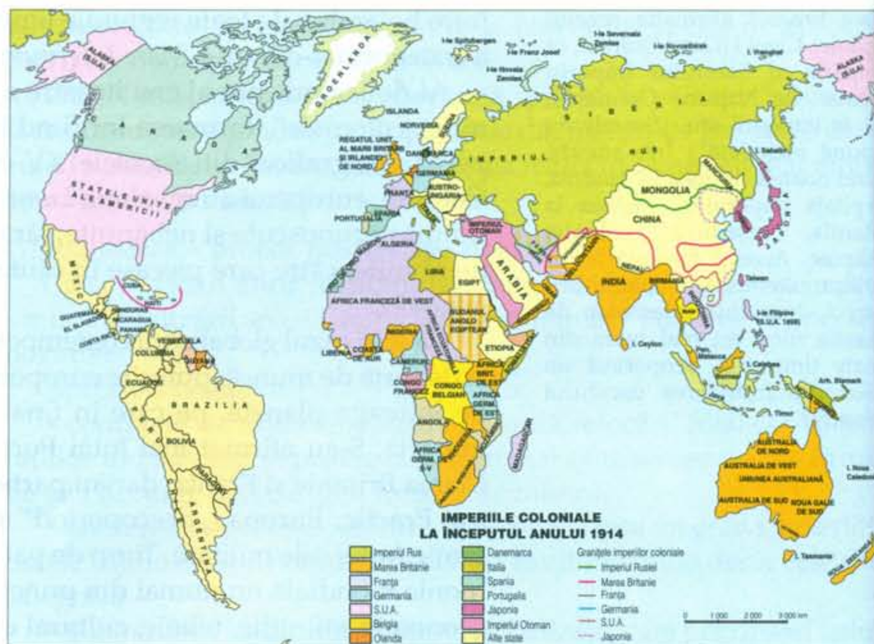
IDENTITATE – GLOBALIZARE

Cele două procese sunt percepute ca fiind antagoniste: *globalizarea* vizează interconectarea la scară mondială, în timp ce *identitatea* urmărește păstrarea specificului dobândit în decursul timpului.

Identitatea se referă la cultură sau civilizație, în sensul de ansamblul fenomenelor sociale, morale, religioase, artistice, științifice și tehnice proprii unui popor și transmise prin educație. Așadar, tot ceea ce a dobândit, în timp, din punct de vedere material și spiritual, o populație.

Aparent *globalizarea* și *cultura/civilizația* sunt două domenii care nu par să aibă multe în comun:

„Dacă ar trebui să încep din nou construcția Europei Comunitare, punctul de plecare ar fi cultura" (Jean Monnet, unul dintre cei doi „părinți" ai Uniunii Europene, alături de Robert Schuman).

Nu există încă o identitate de păreri, ale specialiștilor, în privința celor două concepte, cultură și civilizație:

a) unii le consideră sinonime, aplicându-se atât unor spații mai mult sau mai puțin restrânse sau unor populații, cât și ansamblului mondial (cultură/civilizație universală);

b) alții apreciază că termenul cultură desemnează domeniul spiritual, iar cel de civilizație pe cel material;

c) o a treia categorie consideră că termenul cultură se referă la un spațiu restrâns sau la o populație, iar cel de civilizație, la întregul planetar;

d) o a patra categorie identifică numai civilizații, în număr de șapte (Samuel Huntington).

Prin prisma penultimei categorii, ar trebui, așadar, să vorbim de cultura dacică, cultura greacă, cultura romană, cultura chineză ș.a.m.d., și nu de civilizația dacică, grecească, romană, chineză etc.

- cultura este locală, globalizarea este un proces care vizează generalul;
- cultura trimite la tradiție, globalizarea încearcă tocmai emanciparea de tradiție;
- cultura concentrează trăirea, viața sufletească, globalizarea, în schimb, ține mai ales de elemente și procese măsurabile;
- cultura este asociată cu identitatea, globalizarea urmărește să așeze punți între identități.

Manifestarea culturilor/civilizațiilor a avut caracter exuberant după cel de Al Doilea Război Mondial și, mai ales, în ultimele decenii, grație în principal a două fenomene:

- decolonizarea masivă a planetei și apariția a peste 150 de state noi, unul dintre primele efecte ale dobândirii independenței fiind „construirea" identității culturale, regăsirea tradițiilor și afirmarea geniului propriu;
- tehnologia informațională, care a permis relevarea diversității culturale.

Există percepții diferite în ceea ce privește efectul globalizării asupra multitudinii de culturi/civilizații existente pe planetă. Una dintre aceste percepții, negativă de altfel, este aceea că globalizarea nu este altceva decât o continuare, într-un alt spațiu de timp, a colonialismului, colonizatorul afirmându-și, la vremea respectivă, superioritatea culturii/civilizației sale, pe care se străduia s-o impună în teritoriile cucerite.

Se vorbește, de altfel, metaforic, de „McDonaldizarea economiei" și de „Coca-colizarea culturii".

UNIFORMIZAREA LUMII CONTEMPORANE

Modul în care s-a derulat procesul globalizării până în prezent induce aprecierea că prin globalizarea economică și globalizarea culturală, ambele de tip occidental, se urmărește o uniformizare a lumii contemporane. Că a participa la mondializarea nu înseamnă, de fapt, altceva decât a te occidentaliza. Mai mult, că Statele Unite ale Americii, hegemonul mondial din toate punctele de vedere (militar, economic, informațional etc.), pun, de altfel, în aplicare „americanizarea planetei".

Sediul UNESCO, Paris

Dacă, în domeniul globalizării economice, asociaţiile/blocurile regionale, plus ţările rămase în afara acestora, determină o mai mare diversitate, în schimb, în domeniul globalizării culturale, lucrurile sunt ceva mai complicate.

Aproape toate popoarele au tendinţa de a fi etnocentrice, considerându-se singurele cu adevărat „normale". Numai că acele popoare care au avut şi au mijloacele financiare şi politice necesare au încercat şi, în bună măsură, au reuşit să impună „normalitatea" lor ca o „normă generală", botezând-o „valoare universală". Este cazul puterilor coloniale în trecut, a Statelor Unite în prezent.

Există însă şi pericolul unui proces opus acestuia, şi anume acela de respingere totală a influenţelor culturale alogene, apelând la idealizarea naivă şi nostalgică a exoticului în vederea păstrării identităţii.

Unii analişti semnalează, corect, apariţia pericolului şi, implicit, a temerii de dependenţă culturală/civilizaţională, respectiv teama că, aflate în calea tăvălugului unificator, comunităţile, popoarele riscă să intre în dependenţă, fiind obligate sau nevoite să adopte normele, valorile occidentale. De altfel, aceasta ar putea fi explicţia numeroaselor eşecuri ale unor programe şi proiecte de dezvoltare (în fapt, bine intenţionate) în ţările în curs de dezvoltare — o profundă inadecvare între idealul dezvoltării, ca produs al culturii occidentale moderne, şi culturile bazate pe alte tipare.

DIVERSITATEA LUMII CONTEMPORANE

Asistăm deja la apariţia modelului omului global („robotul jovial" cum l-a numit Wright Mills), care poartă jeanşi Levis şi bluze Lacoste, pantofi Adidas, foloseşte ceasuri Swatch, urmăreşte CNN la un televizor Samsung, mănâncă la McDonald's, bea Coca-Cola sau bere Heineken şi se distrează într-un bar karaoke...

Este un fapt arhicunoscut că planeta noastră, Terra, deşi unitară cunoaşte mari diferenţieri teritoriale. Deşi nu există decât o duzină de zone bioclimatice (pădure — ecuatorială şi tropicală umedă, de conifere, de foioase etc. —, savană, stepă, deşert etc.), varietatea peisajelor este extrem de mare. Or, tocmai aceste diferenţieri geografice şi, implicit, complementaritatea lor, dau farmecul planetei noastre.

Avem, aşadar, o planetă unitară, nu uniformă. La fel, din punct de vedere cultural/civilizaţional trebuie să vorbim de o cultură/civilizaţie unitară, nu uniformă, să vedem fondul comun, care ne uneşte, trecând peste diversitatea care ne separă. Aşa cum ecologia ne spune că biodiversitatea este garanţia viabilităţii ecosistemului pădurii, de exemplu, tot la fel diversitatea culturală, în sensul cel mai general al termenului, este garanţia viabilităţii umanităţii.

Ca urmare, miza majoră este, în prezent, cea a viabilităţii culturilor într-o lume din ce în ce mai globalizată. Aceasta înseamnă, printre altele, respingerea constrângerii ideologice, respectiv a obligativităţii adoptării civilizaţiei occidentale.

Cu ocazia unei cercetări pluridisciplinare în Africa, în pragul secolului XXI, la întrebarea „refuză, oare, Africa dezvoltarea de tip occidental?", răspunsul a fost: „Da, Africa refuză orice tip de dezvoltare care agresează propriile valori, orice tip care este ostil culturilor sale."
În acelaşi spirit se poate aprecia şi remarca unui oficial din Arabia Saudită: „Islamul este pentru noi nu doar o religie, ci şi un mod de viaţă. Noi, sauditii, dorim să ne modernizăm, însă nu neapărat să ne occidentalizăm."

De altfel, Religia, unul dintre elementele componente fundamentale ale culturii/civilizaţiei, este un exemplu foarte concludent privind diversitatea.

Mondializarea tot mai pronunţată a vieţii economice şi politice provoacă, în mod firesc, iritarea unor ţări sau a unor grupuri de populaţie, ale căror valori şi stiluri de viaţă sunt afectate, oferindu-le, astfel, tot mai multe ocazii de a acţiona împotriva actorilor globalizării.

Fiecare continent, regiune, ţară are un anumit specific cultural/civilizaţional, dobândit în decursul timpului, care îi dă personalitate şi îi conferă un loc anume în ansamblul mondial.

Trib amazonian

Zgârie-norii americani, casele de lemn din Maramureș, Siberia ori din nordul Scandinaviei, iurtele mongole, casele lacustre din Delta Mekongului — și enumerarea ar putea continua — nu se exclud unele pe altele, sunt părți componente ale aceleiași civilizații. La fel rockul american, tangoul argentinian, kazaciocul rusesc, Călușarii oltenești etc. Ori palatele și castelele europene, pagodele asiatice, templele egiptene sau bisericile, catedralele, moscheile, sinagogile ș.a.m.d. Se pot da multe alte exemple din varii domenii ale creației umane.

Calușul, dans popular românesc

Reacția față de așa-zisa „occidentalizare" își are sursa în tendința de omogenizare a valorilor culturale care pare să însoțească procesul globalizării. Potrivit anumitor analiști asistăm la încercarea de impunere, pe plan mondial, a unui singur model cultural, cu o puternică amprentă americană. A apărut chiar o nouă ideologie, globalismul, care, plecând de la realitatea globalizării, propune un model de nouă ordine mondială ce vizează crearea unei civilizații universale unice, bazată pe o economie de piață unică, perfect integrată, nouă ordine care nu acceptă realitatea diversității culturale/civilizaționale.

Tangoul, dans argentinian care a devenit celebru

Manifestație antiglobalizare

REGIONALIZAREA ȘI GLOBALIZAREA LUMII CONTEMPORANE

evaluare parțială

NOȚIUNI NOI

- Globalizare
- Regionare; regionalizare
- Globalism
- Identitate culturală
- Societăți transnaționale

EXERCIȚII ȘI APLICAȚII PRACTICE

- Explicați relațiile economice și geopolitice din cadrul UE și țările din afara acestei grupări, cu privire specială asupra României.
- Analizați într-un eseu interacțiunile dintre activitățile desfășurate de societățile transnaționale și mediu. Precizați efectele globalizării asupra mediului în țările în dezvoltare.
- Cum apreciați existența NATO — organism ce depășește granițele Europei ca spațiu geografic în condițiile unei UE ca organism integrat?

ÎNTREBĂRI-PROBLEMĂ

- Este posibilă ciocnirea civilizațiilor prezisă de unii politologi? Argumentați răspunsul.
- Argumentați pro sau contra importanța și viabilitatea OCEMN.
- Cum explicați transferul de substanțe și materiale poluante spre țările în tranziție sau în dezvoltare? Prezentați un caz cunoscut din România.
- Cum se poate susține modelul de „nouă ordine mondială"?
- În acest moment, cea mai mare zonă comercială este spațiul NAFTA (America de Nord). Stabiliți trei factori care au dus la dezvoltarea acestei piețe comerciale.
- Găsiți două argumente care să susțină afirmația că lumea contemporană tinde spre uniformizare ori spre diversitate.

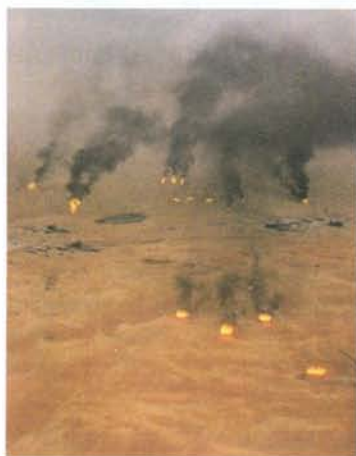
AUTOEVALUARE

- Numiți trei aspecte negative ale globalizării în România după 1990.
- Definiți noțiunile: globalizare, regionalizare, identitate culturală.
- Ce înțelegeți prin „marketing global"? Dar „omul global"?
- Precizați două argumente ce susțin aprecierile negative în privința globalizării.

3

Populația, resursele naturale și dezvoltarea lumii contemporane

Mulțime de oameni la Calcutta, India

Terenuri petrolifere părăsite lângă Abou Dhabi, Emiratele Arabe Unite

Se apreciază că:
- petrolul, în condițiile consumului actual, se va epuiza în 40 de ani;
- cărbunii, în 200–300 ani;
- bauxita, în 200 ani;
- gazele naturale, în circa 80 de ani.

ASPECTE GENERALE

Populația, resursele naturale și dezvoltarea economică reprezintă cele trei „forțe" majore ale triadei *om – natură – economie* și, totodată trei probleme majore de rezolvat ale contemporaneității.

Populația este elementul component al geosistemului care creează cea mai mare presiune asupra spațiului geografic — printr-o evoluție numerică crescândă (*explozia demografică*) a provocat o expansiune fără precedent a spațiului antropic (urban, industrial etc.), în dauna spațiului natural (care asigură resursele) și totodată o concentrare deosebită a fluxurilor teritoriale în câteva „puncte" pe suprafața Terrei (spațiile intens urbanizate — megalopolisurile).

„Nordul" (statele dezvoltate) cunoaște un accentuat proces de *îmbătrânire demografică* și un spor natural negativ (am putea spune... o populație pe cale de dispariție, dacă se păstrează tendințele actuale), în timp ce „Sudul" (statele în dezvoltare) se află în plină *explozie demografică* (sporuri naturale crescute), cu o populație foarte tânără (de exemplu, Uganda are peste 50 % din populație sub 15 ani).

În China, cea mai populată țară de pe Glob, criza de spațiu este atât de mare, încât s-a luat măsura limitării îngropării morților încă din 1984, când guvernul a impus incinerarea.

Resursele naturale constituie interfața de interacțiune dintre om și mediu. Umanizarea și antropizarea Terrei, două procese ce au schimbat fața planetei în timp istoric, s-au manifestat într-o permanentă concordanță cu capacitatea comunităților umane de a conștientiza și utiliza resursele. De asemenea, accesul la resurse a stat la baza declanșării celor mai multe conflicte care s-au desfășurat de-a lungul timpului (indiferent de „haina" ideologică pe care o îmbrăcau). Astfel, putem explica conflictul dintre două țări islamice (Iraq și Iran, 1980–1988), dacă luăm în calcul rezervele de petrol de sub fluviul Shatt-al-Arab, ce se formează prin unirea celor două mari râuri, Tigru și Eufrat (ambele drenează Mesopotamia antică, Iraqul de astăzi) și se varsă în Golful Persic, formând granița dintre cele două state.

Modelul economic promovat de capitalismul liberal (și, potrivit specialiștilor, modelul perfect de distribuție și gestiune a resurselor într-un spațiu), care a cuprins și cele mai îndepărtate colțuri ale planetei, caracterizat prin producție și consumerism (în condițiile unei creșteri continue a populației planetei), face ca principalele resurse cunoscute în prezent (neregenerabile în timp istoric) și care sunt vitale pentru economia mondială să cunoască spectrul sumbru al epuizării într-un timp relativ scurt.

Dezvoltarea economică se află sub semnul paradoxului: pe de o parte provoacă epuizarea resurselor într-un ritm accelerat, dincolo de limita capacității ecosistemelor de a se regenera, iar pe de altă parte poate susține tehnologii moderne de protecție a mediului. Poate duce dezvoltarea economică exacerbată la declinul unei civilizații?

Uruk, oraș sumerian

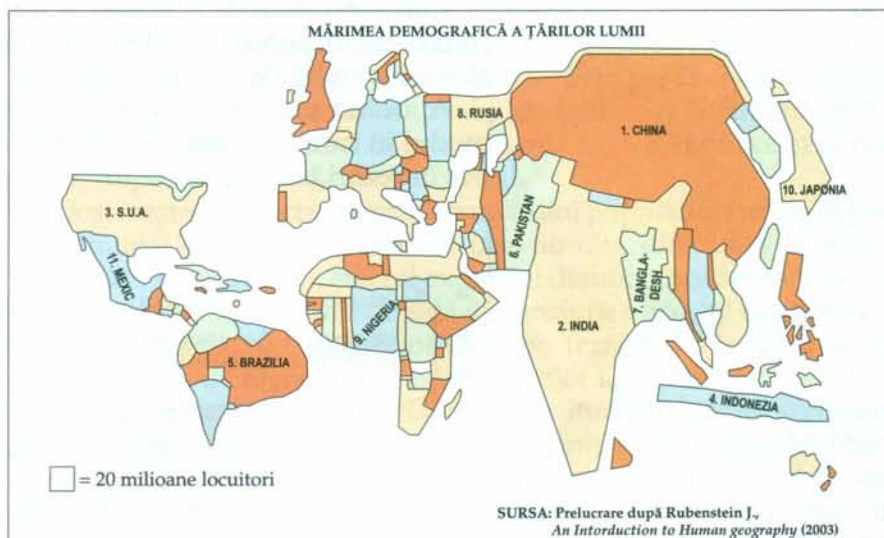
Dispariția unor culturi agricole timpurii poate constitui un exemplu relevant în acest sens. Astfel, sumerienii au dezvoltat o agricultură supraproductivă (ce le-a permis o ascensiune culturală fără precedent — apariția scrierii cuneiforme, a primelor orașe), bazată pe un sistem complex de irigații. În timp, din cauza evaporației intense și a lipsei drenajului, s-a produs sărăturarea solurilor, scăderea productivității și, în final, subminarea bazei economice ce a permis ascensiunea civilizației sumeriene. Iată un exemplu clar de depășire a limitei de suportabilitate a ecosistemelor la scară locală.

În prezent, evoluția numerică a populației la valori de miliarde de indivizi și presiunea fantastică asupra spațiului geografic aduc în discuție vulnerabilitatea ecosistemelor la scara întregii planete. Și primul efect este destul de evident — *încălzirea globală*.

EVOLUȚII GEODEMOGRAFICE CONTEMPORANE. DIFERENȚIERI REGIONALE

În prezent trăiesc pe Terra șase miliarde și jumătate de locuitori (6,52 miliarde în 2006). Cu 200 de ani în urmă, populația planetei abia depășea primul miliard, ceea ce înseamnă că de-a lungul ultimelor două secole au apărut pe suprafața Globului nu mai puțin de 5 miliarde de oameni, iar resursele naturale nu s-au multiplicat această perioadă, ba dimpotrivă, spectrul epuizării devine din ce în ce mai evident.

1. China - 1,3 miliarde loc.
2. India - 1,1 miliarde loc.
3. SUA - 298,4 milioane loc.
4. Indonezia - 245,5 milioane loc.
5. Brazilia - 188,1 milioane loc.
6. Pakistan - 165,8 milioane loc.
7. Bangladesh - 147,4 milioane loc.
8. Rusia - 142,9 milioane loc.
9. Nigeria - 131,9 milioane loc.
10. Japonia - 127,5 milioane loc.
11. Mexic - 107,4 milioane loc.

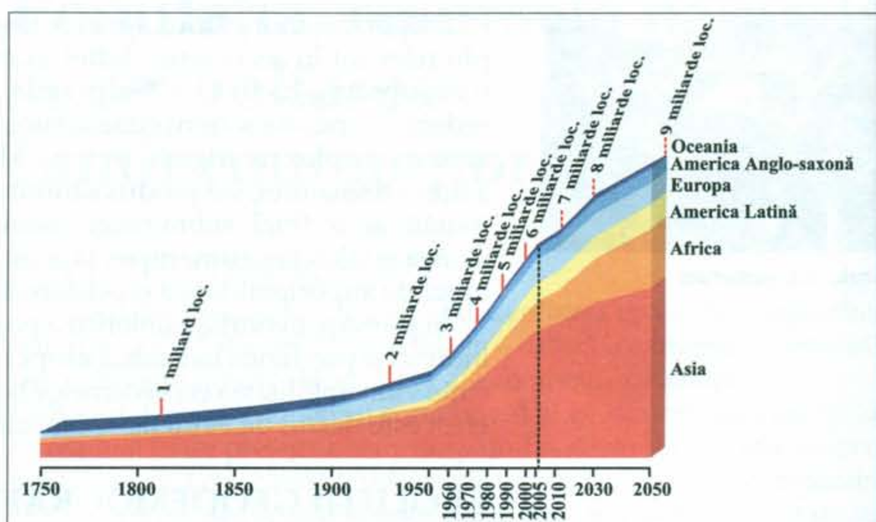
Acesta este contextul în care se vorbește tot mai mult de ***explozie demografică***; o planetă pe care populația evoluează lent până la *un miliard* de locuitori (1802), în circa două milioane de ani, pe măsura umanizării Terrei, după care *al doilea miliard* este atins în 125 de ani (1927), fiind necesari doar 34 de ani pentru *al treilea miliard* (1961), 13 ani pentru *al patrulea miliard* (1974), tot numai 13 ani pentru *al cincilea* (1987) și 12 ani pentru *al șaselea* (1999).

Ce s-a întâmplat? Care au fost factorii care au contribuit la această evoluție demografică în salturi?

În fiecare secundă se nasc încă patru locuitori pe planetă

Încercând să explice acest lucru, sociologul american Warren Thompson (1929) elaborează așa-numitul model al ***tranziției demografice***. Conform acestuia, populația unui teritoriu evoluează numeric, din

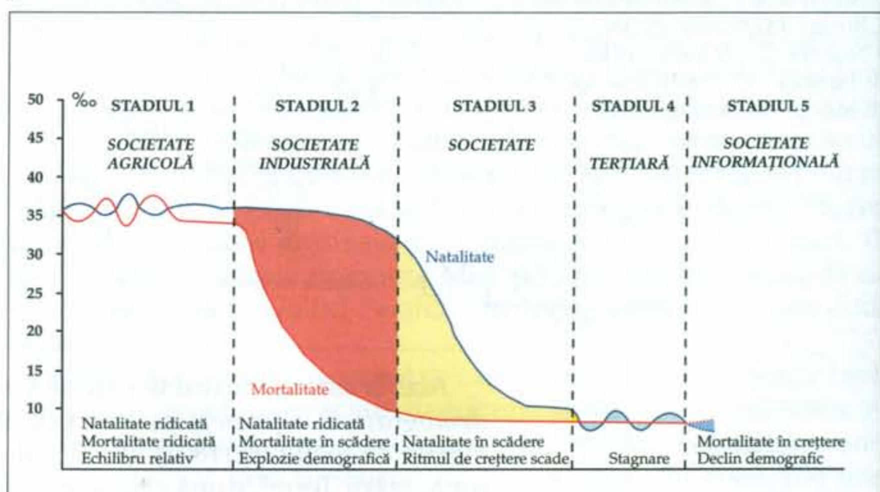
Dintotdeauna, Asia a fost cel mai populat continent de pe Terra, urmată de Europa. În prezent, populația Europei este în scădere, pe când Africa și America Latină, după cum arată tendințele, se vor situa pe locurile al doilea și, respectiv, al treilea, după Asia.

Evoluția numerică a populației Terrei

punct de vedere natural (prin diferența dintre rata natalității și cea a mortalității), în funcție de gradul de dezvoltare economică pe care l-a atins. Astfel, modelul (aplicat unor state dezvoltate) evidențiază *tranziția* dintre o perioadă în care comunitatea umană înregistra o evoluție numerică lentă (echilibru între natalitate și mortalitate), pe fondul unei economii rudimentare, bazate îndeosebi pe activități agricole, și un stadiu ulterior, în care populația „explodează" din punct de vedere numeric (natalitatea rămâne ridicată, în timp ce mortalitatea scade considerabil), pe fondul îmbunătățirii exponențiale a condițiilor de viață și a nivelului de trai, impulsionate de dezvoltarea industrială.

Aplicând acest model la scară globală, se poate urmări și înțelege modul în care a evoluat populația Terrei până în prezent și chiar se pot întrezări tendințele.

Tranziția demografică

Analiza evoluției demografice mondiale conturează patru-cinci faze evolutive distincte:

1. Echilibru relativ (creștere lentă)

Constituie faza de început a civilizației umane și corespunde stadiului de *societate agricolă*.

Atât rata natalității, cât și cea a mortalității au valori mari, 35–40 ‰.

Agricultură tradițională în Valea Nilului

Populația Terrei evoluează lent din punct de vedere numeric, de la mai puțin de 10 milioane estimate în contextul *revoluției neolitice* (*agricole*, 10 000 î.Hr.) la aproximativ o jumătate de miliard la mijlocul secolului al XVII-lea. Natalitatea foarte mare poate fi explicată prin nevoia considerabilă de forță de muncă, activitatea agricolă necesitând acest lucru; condițiile de viață sunt deosebit de grele pe o planetă încă sălbatică, neumanizată, care întreține, de asemenea, condiții favorabile pentru o mortalitate sporită.

2. Explozie demografică (creștere agresivă)

Primul „șoc" în sistemul demografic mondial îl constituie *revoluția industrială*, care declanșează a doua fază a acestui model și anume, *explozia demografică* („baby boom"). Deși mortalitatea începe să scadă puternic spre valori de 15–20 ‰, natalitatea păstrează aceeași tendință ridicată, făcând ca sporul natural să înregistreze valori maxime. Este momentul când, pe Terra, populația se dublează în o sută și ceva de ani pe parcursul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Staffordshire, Marea Britanie, la începutul perioadei industriale

Explozia demografică s-a manifestat mai întâi în vestul continentului european și s-a extins pe măsură ce mecanizarea câștiga noi teritorii și comunități umane. Europenii și-au triplat numărul în această perioadă, grație unui complex de factori care au dus la scăderea mortalității: mecanizarea agriculturii și dezvoltarea industriei au însemnat în primul rând un surplus de hrană și creșterea productivității și, implicit, a profitului, profit care a fost investit în domeniul sănătății publice. Se produce, astfel, o adevărată *revoluție sanitară* și multe boli, până atunci mortale, sunt eradicate. În general, condițiile de viață se îmbunătățesc, nivelul de trai crește. Este perioada orașelor industriale care conferă locuitorilor un plus de siguranță. Ritmul cu care populația Globului a atins fiecare nou miliard a fost din ce în ce mai scurt, după Al Doilea Război Mondial.

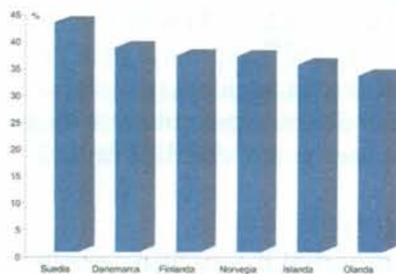
Deși creșterea spectaculoasă a numărului populației are loc, în prezent, numai în țările în dezvoltare (așa-numita, din punct de vedere economic, *Lume sudică*), efectul exploziei demografice se simte pe întreaga planetă. Și cea mai evidentă dimensiune a acestui efect este cea ecologică. Oare câți oameni pot locui pe Terra astfel încât să nu fie afectat ritmul de regenerare a ecosistemelor naturale?

Creșterea explozivă a populației a constituit principalul argument al unor teoreticieni (*curentul malthusianist*, inițiat de Thomas Malthus, și al continuatorilor ideilor sale, *neo-malthusianiștii*) pentru adoptarea unor măsuri de stopare a sporului demografic spre a se evita așa-numitul „dezastru al *bombei P*" (P de la populație), respectiv atingerea unui număr al populației căruia planeta nu ar mai putea să-i asigure necesarul de resurse (hrană, apă, energie, materii prime) pentru supraviețuire.

3. Tranziție demografică (creștere moderată)

Deutsche Bank, Frankfurt pe Main, Germania

Această fază corespunde apariției societății *post-industriale*, în care devin predominante *serviciile*, în pofida industriei clasice (extractive, metalurgice etc.) și se manifestă cu precădere în societățile „nordice" în a doua jumătate a secolului al XX-lea. În timp ce rata mortalității se înscrie pe o curbă relativ constantă (în jurul valorii de 10 ‰), natalitatea începe să scadă puternic comparativ cu faza anterioară, rămânând însă mai mare decât mortalitatea, ceea ce generează în continuare un spor natural pozitiv. Populația Terrei crește, dar ritmul

Prezenţă feminină în parlamentele europene (%)

cu care se produce creşterea începe să scadă (nu mai este exploziv). Se apreciază că populaţia Globului se va stabiliza la aproximativ 10 miliarde de locuitori, în jurul anului 2 050, după care va începe să scadă.

Scăderea natalităţii poate fi pusă pe seama unui complex de factori: explozia urbanizării (dacă din 1800 şi până în prezent populaţia mondială a crescut de peste şase ori, în schimb, populaţia urbană a sporit de peste 64 de ori!), care a modificat fundamental valorile tradiţionale ale societăţii rurale cu privire la rolul familiei în societate, atitudinea generală faţă de imperativul religios de a avea copii şi faţă de divorţialitate, accesul neîngrădit la educaţie, în mod deosebit, al populaţiei feminine, schimbarea radicală a statutului social al femeilor care se implică activ din ce în ce mai mult în viaţa economică (care nu mai este neapărat industrială, deci apanajul bărbaţilor), politică (se remarcă ascensiunea deosebită a liderilor politici femei în ţările nordice) etc., îmbunătăţirea mijloacelor contraceptive, dar, în aceeaşi măsură, şi scăderea fertilităţii ş.a.

4. Echilibru relativ (creştere lentă sau stagnare)

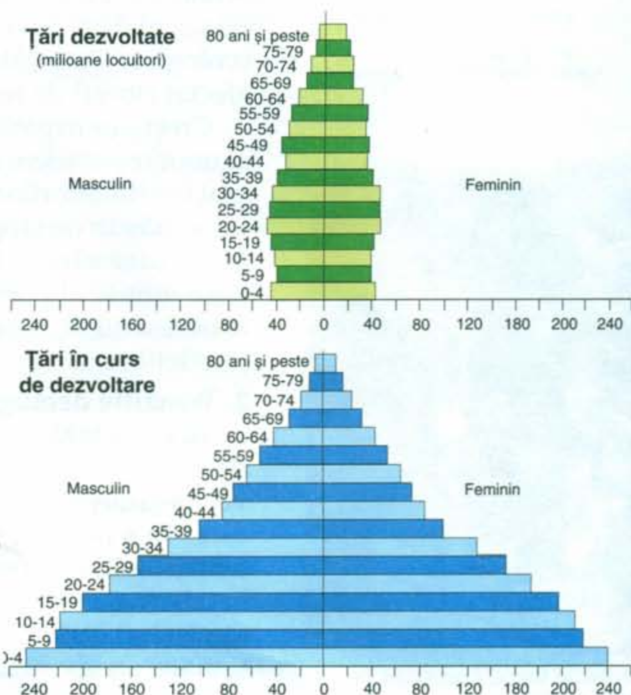
Am putea spune, fără riscul de a greşi, că ne îndreptăm treptat către această fază a evoluţiei numerice a populaţiei mondiale, estimată a fi atinsă în jurul anului 2050, pe fondul scăderii, în continuare, a natalităţii, spre 10 ‰.

Este evident că unele state ale lumii au atins deja acest stadiu (în special cele dezvoltate), iar altele se află încă în stadiul al doilea al exploziei demografice.

Stradă comercială, Haga, Olanda

5. Declin demografic

Declinul demografic se prefigurează cu o mai mare claritate în ultimii ani, în special în câteva state dezvoltate din Lumea nordică — Germania, Italia, Suedia, Japonia ş.a. —, unde rata natalităţii a scăzut ca valoare sub cea a mortalităţii, generând astfel un spor natural negativ. Populaţia se află, astfel, sub nivelul de înlocuire naturală, provo-

Piramida vârstelor ca dovadă a exploziei demografice contemporane în ţările în dezvoltare

Robotul Asim la o întâlnire oficială cu prim-miniştrii Cehiei şi Japoniei (2003)

când importante mutații structurale ale societăților respective. Spectrul este din ce în ce mai sumbru având în vedere și rata destul de ridicată a speranței de viață (printre cele mai ridicate din lume, peste 71 de ani, considerându-se anii cu o sănătate fizică optimă), manifestându-se din plin fenomenul de îmbătrânire demografică.

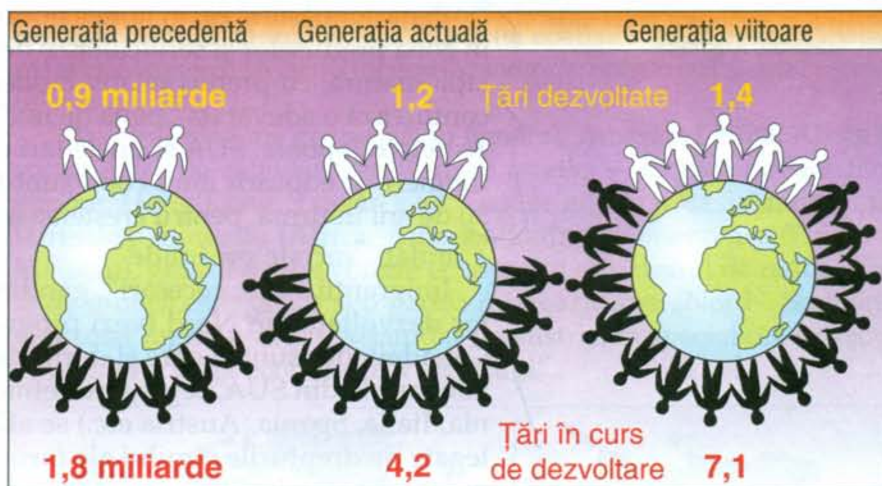
Aceasta este, de fapt, starea demografică a *societăților informaționale*.

Analiza dinamicii sporului natural la nivelul statelor lumii conturează o serie de particularități regionale.

Astfel, caracteristica cea mai evidentă care se detașează este **asimetria demografică dintre „Nord" și „Sud".**

De exemplu, în Uganda, 50,1 % din populație are sub 15 ani (și dacă ne gândim că încă 20 % sunt cuprinși între 15–25 de ani, se poate lesne închipui maturitatea biologică, socială, chiar economică a acestei țări). De asemenea, R.D. Congo, Etiopia, Nigeria, dar și Afganistan, Iraq au ponderi de peste 40 % corespunzătoare acestui segment.

„Sudul" se află, în prezent, în plină explozie demografică. America Latină (cu câteva excepții, printre care Argentina), Africa (fără R. Africa de Sud), Orientul Mijlociu se situează, urmărind modelul tranziției demografice, în al doilea stadiu de evoluție, corespunzător unor societăți agro-industriale. Ratele ridicate ale natalității (30–40 ‰) întrețin un segment exagerat de mare al *populației tinere*, comparativ cu segmentul populației de vârstă adultă.

„Nordul" se situează diametral opus situației anterioare. Cunoaște spectrul deloc sănătos al *declinului demografic* (mortalitatea este mai mare decât natalitatea) și al *îmbătrânirii populației* (speranță de viață ridicată — stadiile 4–5 ale tranziției demografice). Este situația celei mai mari părți a Europei, a Rusiei și a Japoniei. Iar un alt nucleu de state (SUA, Canada, Franța) are un spor natural ușor sensibil peste 0,1 %, însă pe seama imigranților care păstrează modelul natalist din țările de origine.

Germania (cel mai populat stat european, peste 82 milioane de loc.), în condițiile dezvoltării economice specifice acestei țări, prevede un deficit de un milion de angajați în fiecare an începând cu 2020.

În același termen, Japonia discută primirea pe piața muncii a 500 000 de coreeni anual, pentru un ciclu de 5 ani.

De asemenea, este binecunoscut exodul mexicanilor (*maquilladores*) care trec Rio Grande (granița cu SUA) la lucru, sau fluxurile importante de populație musulmană (arabă și nonarabă) în Europa (cea mai importantă comunitate etnică din Germania este cea turcă, iar în Franța cea a algerienilor) ori de europeni din fostele state comuniste în vestul continentului sau în Canada.

Care ar putea fi consecințele acestei asimetrii demografice? Ceea ce se întâmplă în prezent conturează cu precizie, cel puțin pentru perioada următoare, câteva tendințe:

- **migrațiile prezentului sunt orientate dinspre Sud spre Nord**

Cele mai multe dintre statele dezvoltate nordice se confruntă cu un puternic deficit de populație. Privită din perspectivă economică, situația devine îngrijorătoare, pentru că înlocuirea forței de muncă retrase din activitate se produce la un nivel din ce în ce mai scăzut.

- **asimetria forței de muncă**

Afluxul de imigranți în economiile nordice a condus și la o deformare, din punct de vedere al structurii, a forței de muncă. Pe de o parte aceștia alcătuiesc un segment tânăr (sub 40–50 de ani), consti-

Minoritate turcă în Germania

tuit aproape exclusiv din imigranți, care ocupă sectorul inferior al pieței de muncă (spre exemplu, comunitatea turcă din Germania deține monopolul în salubritate), iar la polul opus se află populația activă autohtonă, cu tendințe de îmbătrânire demografică (peste 40–50 de ani) care lucrează în domenii de vârf (cercetare, consultanță, înaltă tehnologie etc.).

Pe de altă parte, sistemul tradițional de pensii este pe cale să se prăbușească. O parte din ce în ce mai mică a populației tinere, active, se vede nevoită „să suporte" costurile unui segment supradimensionat de populație vârstnică, aflată în pragul retragerii din activitate. Drept consecință, vârsta fixă a pensionării este pe cale a fi abolită, fiind în creștere; în Japonia, de pildă, vârsta de pensionare depășește 65 de ani și chiar se pune problemă reintegrării populației retrase din activitate în viața economică activă, cu un interval de lucru redus la jumătate — 4 ore. De asemenea, devine din ce în ce mai evidentă necesitatea de a aplica pentru programe private de pensii.

Studenți în campusul universitar din Adelaide, Australia

• asimetria pieței

Piața cunoaște și ea, în lumea nordică, o dezvoltare fără precedent în zona produselor și serviciilor ce deservesc în mod deosebit populația matură, cu prețuri relativ moderate sau scăzute, în timp ce se conturează o adevărată „piață de lux" care vizează populația tânără. Astfel, în Japonia, SUA și unele țări europene, costurile aferente întreținerii și educării unui copil sunt foarte mari, mai mari decât cu 50 de ani în urmă, pentru creșterea a patru, cinci copii.

• mutații sociale profunde

Imigranții sunt „necesari", gândind din prisma economiei statelor dezvoltate din Nord (vezi programele oficiale de emigrare ale Canadei), dar sunt ei oare și doriți de societățile adoptive? Conflictele rasiale din SUA, segregarea etnică din Europa (Franța, Germania, Italia, Spania, Austria etc.) se află mereu pe agenda discuțiilor legate de drepturile omului ale forumurilor internaționale. De asemenea, în statele europene menționate mai sus se conturează clar, în ultimii ani, o ascensiune a mișcărilor politice naționaliste și ultranaționaliste.

Interesant de menționat este faptul că polii demografici ai momentului, China și India (din fiecare 6 locuitori ai planetei unul este chinez, iar altul este indian!), se află într-o fază relativ avansată a tranziției demografice, cu populații care cresc în continuare din punct de vedere numeric, dar ritmul cu care cresc este în scădere. Astfel, China are un spor natural situat sub 1 %, grație politicilor antinataliste pe care le-a implementat de-a lungul timpului (cu un puternic impact demografic, dar și psihologic, fiind măsura „copilului unic" adoptată în 1979). De asemenea, China s-a făcut remarcată în ultimii ani printr-o puternică ascensiune economică, înregistrând creșteri de 10–11% pe an. Deși, de-a lungul istoriei, China a fost întotdeauna cea mai populată țară a lumii (și prima care a organizat recensăminte din cele mai vechi timpuri), ea va fi depășită în anii următori de India, care are ritmuri mari de creștere demografică, mai mari decât ale Chinei (se prognozează atingerea pragului de 1,6 miliarde locuitori în anul 2050), situându-se în stadiul al treilea de evoluție demografică.

Forța de muncă a Chinei numără peste 700 de milioane de locuitori, de trei ori cât a Europei și de două ori cât a întregului continent american.

Atelier de croitorie în China

Sală de lectură la biblioteca unei universități din Africa

Sală de lectură la biblioteca Universității din Groningen, Olanda

RESURSELE UMANE ȘI DEZVOLTAREA

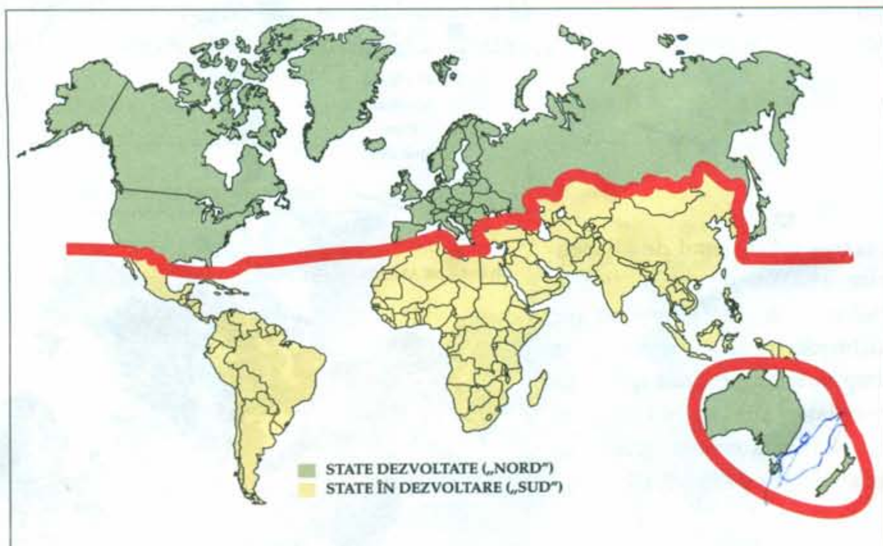
Nivelul de dezvoltare este unul din criteriile mult utilizate pentru reliefarea diferențierilor teritoriale între așezări, regiuni, țări, continente.

Din acest punct de vedere, Organizația Națiunilor Unite clasifică statele lumii în două categorii: ***țări dezvoltate*** și ***țări în dezvoltare***.

Țările dezvoltate, supranumite generic și *Lumea nordică*, sunt situate, în mod deosebit, în zona temperată boreală — America anglo-saxonă, Europa, Rusia, Japonia, cu excepția Australiei, care, deși este situată, g grafic, în emisfera sudică, face parte, din punct de vedere econor c, din Lumea nordică. Deși nu toate țările din „Nord" beneficiază de resurse naturale deosebite (spectaculoase fiind cazurile Japoniei și Elveției, care, în lipsa unor resurse considerabile de subsol, au cunoscut dezvoltări economice remarcabile), sistemul capitalist de piață, o foarte bună specializare a resurselor umane și identificarea unor nișe de piață au fost factori decisivi în realizarea progreselor economice.

Lumea nordică deține tehnologia (*know how*), resursele financiare, forța de muncă înalt specializată (și costisitoare în aceeași măsură) și cunoașterea. Aici au început *revoluțiile: industrială* și, mai recent, *informațională*.

Țările în dezvoltare grupează, în general, America Latină, Africa și sudul Asiei, cu câteva excepții (tigrii asiatici — Coreea de Sud, Singapore, Hong Kong, Taiwan ș.a.). Deși se află în posesia unor bogate resurse minerale (Africa, America Latină) și energetice (Orientul Mijlociu), gradul de dezvoltare economică este destul de redus. Forța de muncă este ieftină și o partea migrează spre „Nord". Sectoarele primar (agricultura) și secundar (industria, în special cea extractivă) domină viață economică a „Sudului".

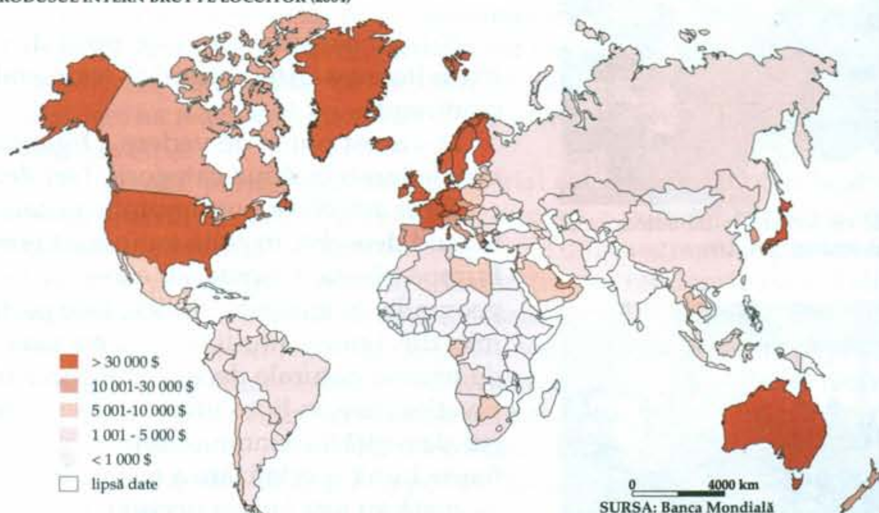

State dezvoltate „Nord" — state în dezvoltare „Sud"

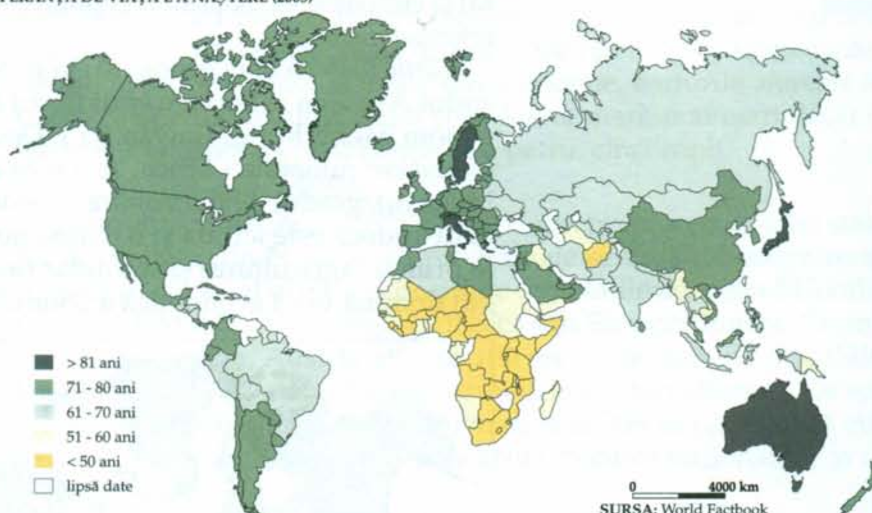
Este evident că această clasificare O.N.U a țărilor lumii, prin prisma dezvoltării, suportă critici în cercurile științifice, dar nu este mai puțin adevărat că realitatea planetei conturează această tendință a unei asimetrii Nord – Sud.

Privită ca un proces de evoluție calitativă a condițiilor de viață a populației, de ridicare a nivelului de trai, pe fondul accesului la cu-

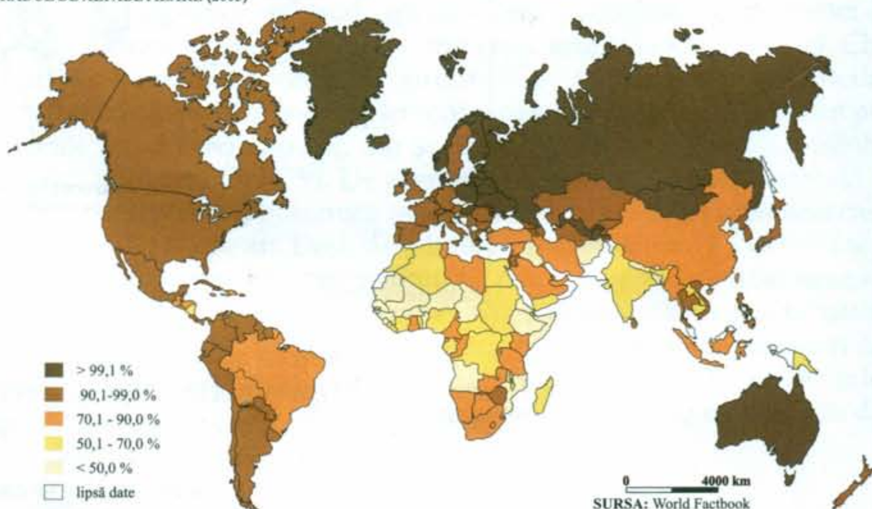
Cea mai mare valoare a PIB pe locuitor o are Luxemburg (66 464 $/loc.), iar cea mai scăzută se înregistrează în Burundi (Africa, 84 $/loc.). În România, valoarea PIB pe locuitor este de 3 277 $/loc.

Cea mai ridicată speranță de viață la naștere se înregistrează în Andorra (83,5 ani), iar cea mai scăzută, în Mozambic (31,3 ani). În România: 70,6 ani.

Cel mai ridicat grad de alfabetizare (100%) îl au Australia, Finlanda, Norvegia, Luxemburg, Lichtenstein și Danemarca, în timp ce, în Niger, doar 17,6% din populație știe să scrie și să citească. În România, gradul de alfabetizare este de 98,4%.

noaştere şi tehnologie, *dezvoltarea*, a fost cuantificată de către Naţiunile Unite în 1990 (exprimată matematic de economistul pakistanez Mahbub ul Haq) şi folosită, începând cu 1993, în Programele de dezvoltare sub forma unui indicator — *indicele dezvoltării umane (IDU)* —, ca o măsură aproximativă a calităţii vieţii.

Acest indicator este rezultanta a trei dimensiuni: *economică, demografică şi socială*.

Un luxemburghez câştigă peste 180 $/zi, în timp ce majoritatea populaţiei africane trăieşte în sărăcie: 72 % din populaţia statului Mali câştigă mai puţin de 1 $/zi.

Cel mai reprezentativ indice economic al dezvoltării îl constituie *Produsul Intern Brut pe locuitor*. Distribuţia teritorială a valorilor PIB/loc. evidenţiază discrepanţa dintre Lumea nordică şi cea sudică. Astfel, America de Nord anglo-saxonă se diferenţiază net de America Latină, cu valori de aproximativ 40 000 $/loc. (SUA) şi 30 000 $/loc. (Canada), faţă de 6 000–3 000 $/loc. (Brazilia şi Chile, cele mai mari valori ale continentului). În Europa, care, pe ansamblu, are valori ridicate, se evidenţiază de asemenea ţările scandinave (peste 40 000 $/loc. Norvegia, Islanda, Danemarca şi uşor apropiate Suedia, Finlanda), comparativ cu ţările mediteraneene (19 000–28 000 $/loc.). Cel mai mare PIB raportat la numărul populaţiei revine unui stat european, Luxemburg, cu 66 000 $/loc., urmat, pe locul al doilea de către Norvegia cu 54 000 $/loc. (nivel datorat mai degrabă populaţiei reduse numeric la care se face raportarea unei producţii considerabile).

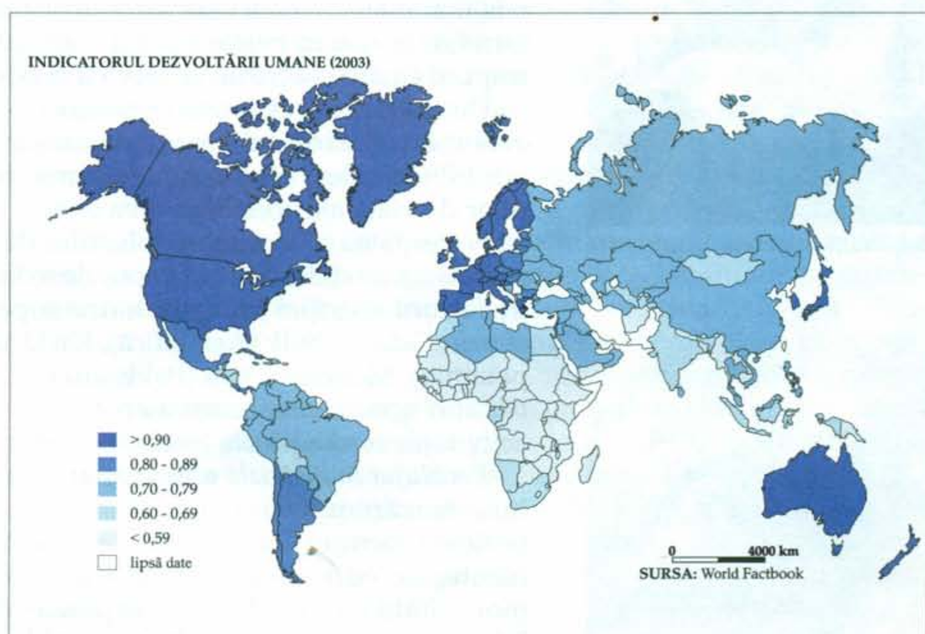
Valorile predominante în Africa nu depăşesc 1 000 $/loc.

Al doilea indicator reprezentativ pentru a identifica nivelul de dezvoltare al unei regiuni care intră în calculul IDU este *speranţa de viaţă* a locuitorilor, ca exponent al aspectului demografic al problemei.

Chirurgia plastică este cel mai frecvent utilizată, raportat la întreg Globul, de către populaţia SUA. În Botswana, mai mult de o treime din populaţia cuprinsă între 15 şi 49 de ani este infectată cu virusul HIV.

Speranţa de viaţă la naştere este un cuantificator al nivelului de trai, al calităţii vieţii şi nu în ultimă instanţă a calităţii serviciilor de sănătate asigurate de un stat locuitorilor săi.

Asimetria Nord-Sud se păstrează şi în acest caz. Cei mai longevivi sunt locuitorii din Andorra, cu o speranţă de viaţă medie la naştere

În Mali (Africa) copiii petrec cel mult 2 ani în școală. Mai mult de jumătate din ei încep să lucreze la vârste cuprinse între 10 și 14 ani.

de 83 de ani, după care, cu 80–81 de ani, se înscriu populațiile următoarelor state: San Marino, Japonia, Singapore și Australia. În SUA vârsta medie atinsă este de 77 de ani, în timp ce țara noastră înregistrează valoarea de aproximativ 71 de ani.

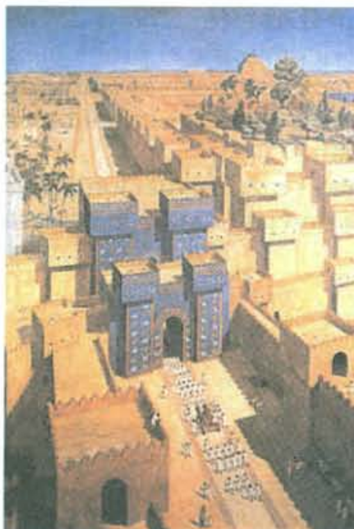
Cu o speranță de viață specifică evului mediu european, 35–40 de ani, se înscriu majoritatea statelor africane, ale căror populații se confruntă cu subnutriția, dar și cu diverse maladii periculoase ale ultimilor ani, precum cea provocată de virusul HIV.

Indicatorii sociali prezenți în formula indicelui de dezvoltare umană vizează îndeosebi gradul de alfabetizare a populației, accesul la cultură, potențialul educațional (numărul de școli, profesori raportat la populația de vârstă școlară) și medical (cadre sanitare, spitale etc.).

Astfel, 22 de țări ale lumii au mai mult de jumătate din populație analfabetă (Niger, peste 82 %, Burkina Faso, peste 74 %), din care 15 sunt numai pe continentul african, în timp ce în Islanda aproximativ 8 % din forța de muncă este reprezentată de profesori.

Distribuția valorilor indicelui de dezvoltare umană (care se înscriu în intervalul dintre 0 și 1) pe Glob sintetizează aspectele prezentate mai sus. Valorile de peste 0,90 ale indicelui sunt specifice Americii Anglo-saxone, Europei Occidentale, Japoniei și Australiei, comparativ cu Africa, Sudul Asiei care sunt caracterizate de valori scăzute, situate sub 0,60.

RAPORTUL DINTRE AȘEZĂRI ȘI DEZVOLTARE. TENDINȚE ALE EVOLUȚIEI AȘEZĂRILOR UMANE

Babilon, oraș celebru al Antichității

Din analiza distribuției valorilor indicatorului de dezvoltare umană (IDU) pe Glob se poate observa, în mod clar, corespondența cu gradul de urbanizare. Toate dimensiunile avute în vedere în realizarea acestui indice — *Produsul Intern Brut pe locuitor, speranța de viață, gradul de alfabetizare* ș.a. —, sunt direct dependente de calitatea habitatului urban, de posibilitatea orașului de a oferi o bună valorificare a resurselor și, deci, o productivitate ridicată, ceea ce implică o cantitate mai mare de bani care intră în sistem. La rândul lor, acești bani întrețin un sistem performant de sănătate publică, o alimentație corespunzătoare și accesul la servicii și educație.

Dezvoltarea presupune creșterea nivelului de trai, iar modul de evoluție a așezărilor umane s-a desfășurat în deplină concordanță cu posibilitatea de a oferi o protecție mai ridicată locuitorilor și condițiilor de viață ale acestora.

Necesitatea protecției surplusului de hrană generat de schimbarea totală a modului de viață impus de sedentarizare a constituit unul dintre factorii apariției primelor forme superioare de așezare umană — *orașele*. Çatal Höyük (Asia Mică), Ur, Uruk, Kiș, Nipur, Eridu (Mesopotamia), Mohenjo Daro (Pakistan) etc. au fost primele orașe ale *civilizației agricole*. În acestea a apărut scrisul și s-au concentrat treptat activitățile non-agricole (comerț, meșteșuguri etc.).

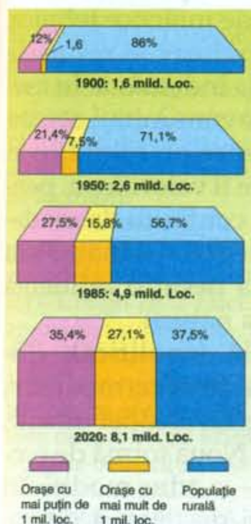

Rotterdam, cel mai mare port al lumii

Revoluția industrială a însemnat un adevărat șoc pozitiv în evoluția așezărilor. *Orașele industriale* au conferit condiții de viață superioare locuitorilor, o protecție mai mare, servicii publice (de sănătate, de educație), ceea ce a dus la o scădere considerabilă a mortalității (și manifestarea exploziei demografice). Astfel, populația urbană a crescut mult mai rapid comparativ cu populația totală a planetei. Difuzia industrializării, mecanizarea agriculturii, care

Central Bussines District, Singapore

Ponderea populației urbane în totalul populației mondiale

1800	3,0 %
1900	13,3 %
1925	25,0 %
1960	33,3 %
1970	37,5 %
1980	40,0 %
2005	c. 50,0 %

Orașe milionare
1800 – nici unul
1900 – 11
1950 – 49
1977 – 172
2000 – c. 400

„Împingători" la metrou, Tokyo

a generat un surplus de forță de muncă „liberă", mirajul marelui oraș au constituit tot atâția factori care au făcut, ca în prezent, *unul din doi locuitori ai Terrei să trăiască în oraș*!

O dată cu evoluția societății în ansamblu, orașele au cunoscut și ele o specializare deosebită, conturându-se spațiile funcționale specifice unei *așezări urbane moderne*: spațiul de servicii și afaceri situat, în general, în centru (engl. *CBD — Central Business District*), spațiile rezidențiale care, în țările din „Nord", migrează spre exterior, departe de tumultul cotidian al orașului, spațiile culturale, administrative, industriale, de transport etc.

Urbanizarea nu a presupus însă o creștere garantată a calității vieții, iar din punct de vedere al mediului, aceasta a constituit cea mai impresionantă forță antropică de modelare a spațiului geografic.

Astfel, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-a evidențiat proliferarea orașelor mari și foarte mari, așa-numitele „orașe milionare" și „zeci-milionare" (cu peste 10 mil. loc.), care însă au și cel mai mare impact negativ asupra mediului înconjurător. Niciodată, până în perioada amintită, omenirea nu a cunoscut ritmuri de concentrare a populației și a construcțiilor în aglomerații de dimensiuni impresionante, formațiuni teritoriale care, prin mirajul lor, atrag și astăzi o populație numeroasă ce speră într-o viață mai bună. Unul dintre principalele efecte constă în faptul că un număr însemnat de orașe mari înregistrează ritmuri de creștere de-a dreptul alarmante, în total dezacord cu capacitatea lor de susținere. Se află în această situație orașe, având de regulă rangul de capitală, din țările din „Sud" aflate în dezvoltare, precum: Ciudad de México, Bogota, Lima, Cairo, Accra, Teheran, Bangkok, Jakarta etc.; unele nu au sau nu mai au funcția de capitală, precum Rio de Janeiro, Sao Paulo, Karachi, Calcutta, Mumbai, Delhi ș.a. De exemplu, Accra (capitala Ghanei) și-a triplat populația în zece ani, Conakry (capitala Guineei) și-a mărit numărul locuitorilor de patru ori în cinci ani (!), Ciudad de México a cunoscut o creștere a populației de șapte ori în ultimele patru decenii ș.a.m.d.

Dezvoltarea exagerată a marilor orașe face ca, în anumite regiuni ale Globului, să dispară sau să fie mult diminuate teritoriile cu alte destinații din spațiile dintre ele. Numeroase nuclee urbane din jurul orașelor-metropolă (ce au peste 1 mil. loc.) tind să se alipească prin extinderea continuă a periferiilor, ajungându-se astfel, în timp, la unirea mai multor asemenea aglomerări urbane în arii urbane uriașe, numite *megalopolisuri* .

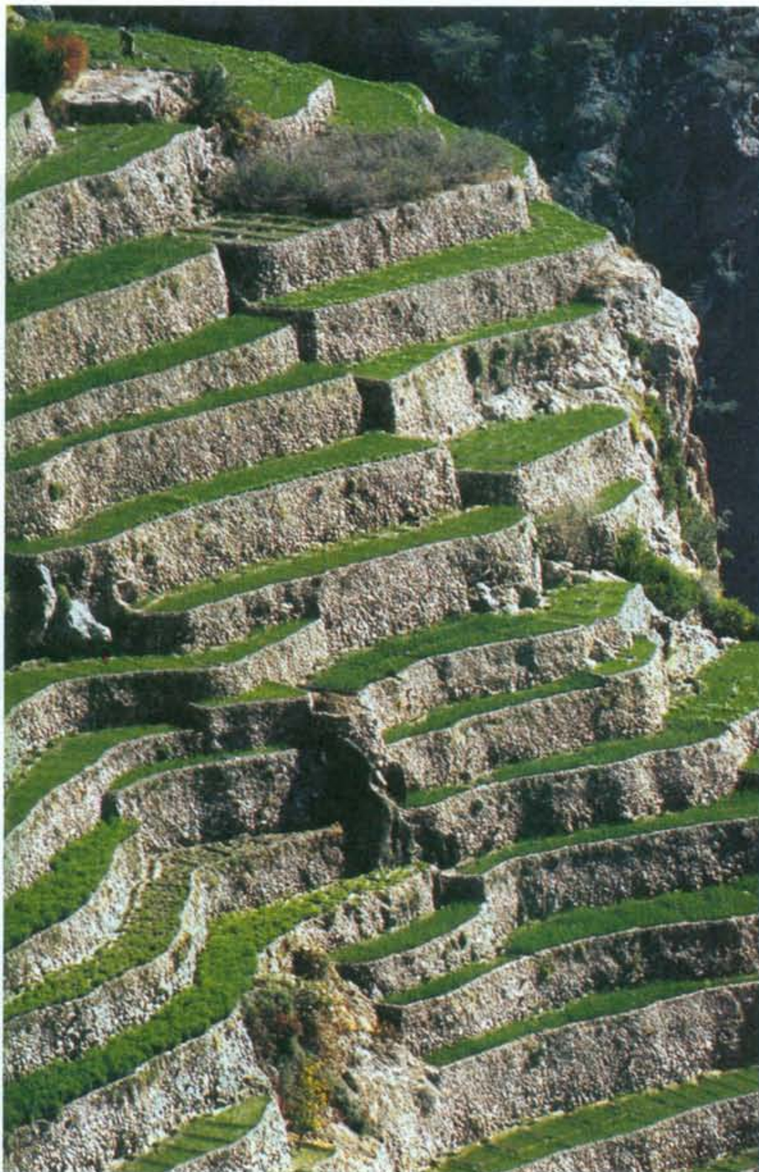
Unele orașe mari, din lipsă de spațiu, se înalță tot mai mult pe verticală sau, în același timp, în cazurile orașelor situate pe țărmurile mărilor și oceanelor, se extind „pe apă" sau chiar „sub apă". Ambele situații sunt ilustrate de metropola japoneză Tokyo, care, pentru a-și rezolva problema spațiului, are în vedere două proiecte grandioase: un imens zgârie-nori din oțel/aluminiu, beton și sticlă în Golful Tokyo, ce va adăposti circa două milioane de locuitori, și un oraș subacvatic — *Aquapolis*, pe fundul aceluiași golf, cu străzi, cartiere rezidențiale, spații comerciale, birouri, oglinzi de apă, vegetație etc.

RESURSELE NATURALE ȘI AGRICOLE. IMPACTUL EXPLOATĂRII ȘI VALORIFICĂRII RESURSELOR ASUPRA MEDIULUI

Timp de circa două milioane de ani, *omul a fost doar un element component al biosferei*, cu un mod limitat de implicare în mediu, care nu se deosebea de cel al altor viețuitoare. Trecerea acestuia la un nivel superior de evoluție a condus în ultimele patru milenii la dezvoltarea societății umane, care s-a constituit în cel mai dinamic și agresiv component al mediului, cu implicații determinante în alcătuirea sistemului de relații din cadrul acestuia.

Omul, din simplu consumator al produselor elementelor de mediu, a devenit, treptat, un *factor activ* în modificarea directă sau indirectă a acestuia. În ultimul mileniu, prin multiplicarea acțiunilor sale, în strânsă corelație cu evoluția cunoștințelor universale ale omenirii, omul a devenit *creator de medii*, la început izolate, dar care, ulterior, s-au grupat în sisteme tot mai largi, extinse pe aproape întreaga suprafață a Pământului.

Terase amenajate în Oman

Comunitățile umane primitive erau constrânse, din lipsă de mijloace tehnice, să recurgă aproape exclusiv la resursele naturale care le erau la îndemână. În asemenea condiții, aceste comunități căutau în mod firesc să păstreze un echilibru în mediul natural pe care îl valorificau, pentru a se putea bucura continuu de roadele naturii. Simplu culegător, vânător sau pescar, omul nu avea decât o influență foarte limitată asupra naturii.

Revoluția agricolă (neolitică). Primul impact accentuat asupra mediului, dar și asupra evoluției civilizației umane, l-a avut *sedentarizarea*. Noua formă de economie — *agricultura* — a adus modificări profunde: despăduriri, desțeleniri, degradări ale solului, suprasolicitarea resurselor de apă dulce etc. Amprenta agriculturii este evidentă pe întreg spațiul terestru, în majoritatea regiunilor peisajul fiind modificat în proporție de peste 50 %.

Societatea industrială, dezvoltată începând cu secolul al XVIII-lea, va aduce noi modificări mediului natural, cele mai puternice din întreaga istorie a omenirii. Încep decopertări masive ale scoarței terestre în goana după resurse minerale și energetice, iar spațiile artificializate (orașele, zonele industriale, de transporturi etc.) cunosc o expansiune teritorială fără precedent în dauna celor naturale. Toți factorii de mediu (aer, apă, sol etc.) se degradează continuu, rezervele principalelor resur-

Civilizația umană de astăzi își merită numele de *civilizație a petrolului*. Pentru fiecare dintre noi, petrolul înseamnă: sursă de energie, combustibil, cauciuc sintetic, asfalt, medicamente, textile (fibre și fire sintetice), materiale plastice (pungile din fiecare supermarket, sticlele de apă, suc etc., subansamble de mașini, carcasă de televizor, calculator etc.), vopsele, coloranți, uleiuri ș.a.

se naturale sunt pe cale să se epuizeze, iar tot acest „progres economic" este însoțit de dispariția a numeroase specii de plante și animale, concomitent cu dispariția ecosistemelor lor.

Cele două „șocuri" ale petrolului (din anii 1973 și 1979) au arătat, pentru prima dată, că resursele naturale nu sunt inepuizabile, că unele dintre ele, o dată consumate, nu se regenerează, că orizontul de timp în care acestea vor fi epuizate este destul de scurt (de exemplu, în cazul petrolului se aproximează această perioadă la circa 40 de ani).

Temerea cea mai mare a omenirii, în prezent, este că „Sudul" se industrializează și el, dar este mult mai suprapopulat în comparație cu „Nordul" în timpul revoluției industriale. Exemplul cel mai elocvent în acest caz este China, care încearcă să frâneze dezvoltarea fără precedent din ultimii ani, dezvoltare periclitată de însăși capacitatea Terrei de a susține această creștere. Spațiul urban și industrial se extinde cu repeziciune, iar cel agricol (în condițiile diversificării alimentației în China și, deci, un consum sporit de cereale) se restrânge. Și toate acestea se întâmplă pe o fâșie de 1 500 de km de la țărm, în Marea Câmpie Chineză, acolo unde este concentrată aproape toată populația. De asemenea, 90 % din creșterea consumului de petrol din ultimul an se regăsește în două state: SUA și China.

În Taiwan și în Luxemburg, fiecărui locuitor îi revine mai mult de un telefon mobil, în timp ce în țări precum Laos, Cambodgia există câte un mobil la 100 de locuitori, iar în Myanmar câte unul la 3 000 de locuitori.
• În San Marino și SUA există cel puțin un calculator la fiecare 2 locuitori, la polul opus situându-se R.D. Congo cu 2 calculatoare la aproximativ 10 000 de locuitori.
• În Bermude, Monaco, SUA și Malta aproape fiecare membru al familiei își are propriul televizor, spre deosebire de Eritreea, unde 5 000 de oameni se uită la un singur televizor, sau Ciad, unde 1 000 de oameni beneficiază, de asemenea, de un singur televizor.
• În Italia, Germania, Austria, SUA revine câte o mașină la fiecare 2 locuitori, iar în Japonia la 3 locuitori.

Dar cine poate lua dreptul unui chinez de a mânca mai mult (mai diversificat) decât un blid de orez? Sau cine ar trebui să renunțe: un „american" la al doilea/al treilea frigider ori al patrulea televizor din casă și la a doua sau a treia mașină din familie sau un „chinez" la singurul frigider din locuință?

Evoluția societății umane după fiecare prag calitativ (*revoluțiile agricolă, industrială, informațională*) a condus în permanență la modificarea ecuației privind relația dintre resurse, dezvoltare economică și mediu înconjurător. Singurele condiții cunoscute în această ecuație sunt: *resursele naturale sunt limitate, iar numărul de „consumatori" este în creștere*.

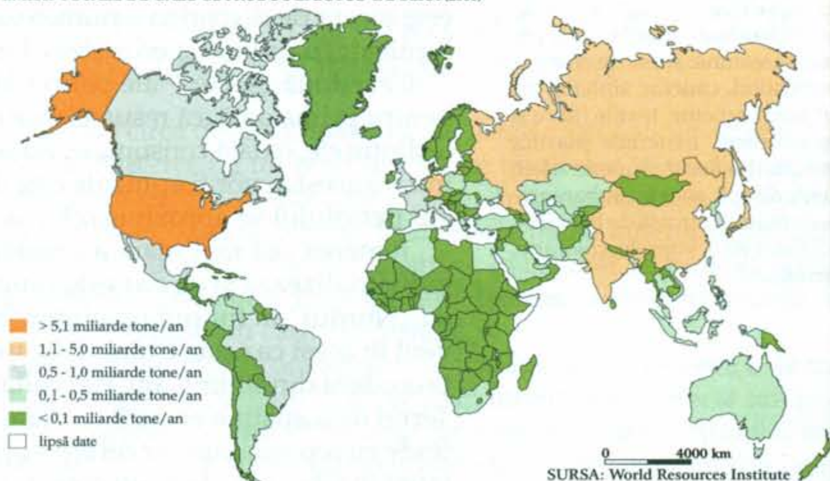
Omenirea încă nu a găsit pragul optim de valorificare a resurselor, fără a afecta capacitatea de regenerare a ecosistemelor. Cea mai mare parte a resurselor sunt concentrate în „Sud" (resurse energetice, minereuri feroase și neferoase), unde se află aproximativ 70 % din populația planetei și care nu beneficiază de avantajele tehnologiei moderne, însăși capacitatea de a-și asigura hrana zilnică cunoscând carențe considerabile în unele situații (de exemplu, în cea mai mare parte a statelor africane *subnutriția* este o problemă cotidiană). În schimb, „Nordul", care concentrează o mică parte din populație, dar și din resurse, cunoaște o proliferare la nesfârșit a „necesităților": mai multe televizoare, mașini, telefoane mobile, chiar și case etc. pentru un singur individ sau o singură familie, iar rata cu care acestea sunt schimbate cunoaște o dinamică ascendentă accentuată (multe dintre produsele amintite mai sus devenind, practic, „consumabile").

Peste 30 % din populația SUA suferă de obezitate, în timp ce aproape jumătate din copiii sub 5 ani ai unor țări africane (Etiopia, Eritreea, Niger ș.a.) sau asiatice (Bangladesh, Nepal, Afganistan ș.a.) suferă de subnutriție.

În ceea ce privește alimentația, asimetria între Nord și Sud este categorică: pe de o parte America anglo-saxonă, Europa, Australia, unde, prin alimentația pe care o au, oamenii depășesc cu 20–30 % numărul de calorii medii zilnice necesare calculate de FAO (2 360 calorii/zi), în timp ce majoritatea statelor africane (cu excepția R. Africa de Sud și a câtorva din nord, Maroc, Egipt), din America de Sud sau sudul Asiei nu pot oferi propriilor locuitori nici măcar necesarul zilnic.

Societatea informațională a prezentului își pune problema utilizării unor alternative energetice (de pildă, SUA alocă fonduri importante cercetării în domeniul utilizării hidrogenului drept combusti-

„La scară globală, problema echității se pune astfel: un aspect supus dezbaterii este cel legat de faptul că țările dezvoltate, care au beneficiat cel mai mult de exploatarea resurselor naturale și de capacitatea asimilativă a biosferei, au în prezent obligația morală de a permite țărilor în dezvoltare să urmeze aceleași modele de creștere. Acest argument implică faptul că țările dezvoltate ar trebui să plătească costurile în exces suportate de țările în dezvoltare pentru a-și proteja mediul. Totuși acest argument de natură morală nu este neapărat acceptat de cei care trebuie să plătească surplusul de cost."
(Mihai Manoliu, Cristina Ionescu, *Dezvoltarea durabilă și protecția mediului*)

bil, iar Japonia, începând cu 2004, a scos prima serie de mașini adaptate în acest sens), dar și a realizării unor tehnologii ecologice. Există, de asemenea, viziunea unei noi economii — *ecoeconomia*, realizabilă în deplin consens cu factorii de mediu.

Efectul cel mai pregnant în prezent al consecințelor negative, generate de dezvoltarea societății umane pe Terra, uneori în ritmuri halucinante (secolul al XX-lea), îl constituie *încălzirea globală*.

GESTIONAREA RESURSELOR, DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ȘI DEZVOLTAREA DURABILĂ

Conceptul de *dezvoltare durabilă* a devenit punctul central al dezbaterilor privind mediul și dezvoltarea în anul 1987, după publicarea Raportului Comisiei Mondiale pentru Mediu și Dezvoltare, intitulat *Our Common Future* („Viitorul nostru comun"), cunoscut mai ales sub denumirea de *Raportul Brundtland*, după numele doamnei Gro Harlem Brundtland, primul-ministru de atunci al Norvegiei.

„Noi împrumutăm de la generațiile care vor veni un capital ecologic, știind precis că nu îl vom putea nicicând restitui. Ele vor avea tot dreptul să ne reproșeze că am fost așa de risipitori, dar nu vor putea niciodată să recupereze ceea ce le datorăm. Acționăm astfel, pentru că noi nu avem de dat socoteală nimănui: generațiile viitoare nu votează, nu au nici o putere politică sau financiară, nu se pot ridica împotriva deciziilor noastre."
(Raportul Brundtland, *Viitorul nostru comun*, 1987)

Este limpede că dezvoltarea economică în viitorul apropiat nu se mai poate face ca în secolul al XX-lea, cu un consum exagerat de resurse, fiind periclitată însăși existența civilizației umane prin afectarea tuturor ecosistemelor care mențin viața pe Terra.

Dezvoltarea economică este o dimensiune a dezvoltării umane care vizează creșterea cantității și calității bunurilor și serviciilor, urmărindu-se creșterea bunăstării, ridicarea nivelului de trai și sporirea venitului real pe locuitor. Spre deosebire de modelele de creștere avansate în anii 1960–1970, care aveau ca laitmotiv „limitele creșterii", noul concept ale dezvoltării economice — *dezvoltarea durabilă* —, are avantajul că implică o compatibilitate între economie și mediul înconjurător. Mai mult, stabilește faptul că *prosperitatea economică și conservarea mediului se susțin reciproc*.

Astfel, **dezvoltarea durabilă reprezintă capacitatea omenirii de a asigura satisfacerea cerințelor generației prezente, fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile necesități** (conform Raportului Brundtland, publicat în 1987).

Pentru realizarea acestui deziderat, raportul în cauză consideră că economia mondială trebuie să accelereze creșterea economică în contextul respectării restricțiilor legate de mediul înconjurător.

Caracteristicile de bază ale noului model de dezvoltare economică sunt:

• **Durabilitatea.** Satisfacerea cerințelor prezentului fără a compromite aceeași posibilitate generațiilor viitoare, în contextul creșterii sau cel puțin menținerii la același nivel a bunăstării umane. Aceasta presupune

Se apreciază că, dacă fiecare locuitor al planetei ar trăi la nivelul unui european obișnuit, ar fi necesare resursele a 3,4 planete (de condiția Terrei) pentru a susține acest stil de viață. Cel mai costisitor din acest punct de vedere este stilul de viață american care, înmulțit cu 6,5 miliarde de locuitori, ar necesita 6,6 planete, în timp ce cel al unui australian doar 4,5 planete.

conservarea ecosistemelor naturale sau valorificarea lor în limita capacității de a se regenera.

• **Dimensiunea economică.** Înlocuirea criteriului pur economic („o creștere cu orice preț"), care guvernează de multă vreme întreaga activitate umană, cu cel al dezvoltării armonioase și de durată, care ține seama de aspirațiile omului de a trăi și activa într-un mediu sănătos. Aceasta înseamnă o redimensionare a creșterii economice, având în vedere o distribuție mai echilibrată a resurselor, accentuarea laturii calitative a producției, o riguroasă supraveghere a impactului activității economice asupra mediului, reorientarea tehnologiilor, gestionarea riscurilor.

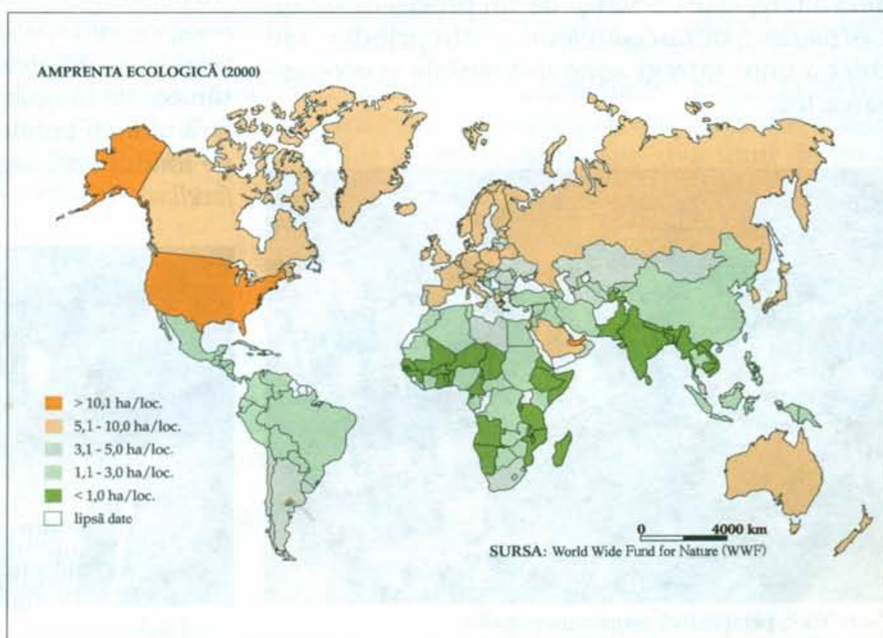
• **Dimensiunea socială.** Asigurarea creșterii numerice a populației la un nivel tolerabil și eliminarea sărăciei.

• **Dimensiunea ecologică**. Se are în vedere cunoașterea și stabilirea balanței procese naturale — intervenție umană, precum și a aceleia dintre capacitatea de autoreglare a sistemelor naturale și măsurile de protecție inițiate de societatea umană. Dacă, multă vreme, omul a fost preocupat doar de obținerea a cât mai multor avantaje din exploatarea naturii, nefiind interesat de protejarea acesteia, crizele de mediu și accidentele ecologice, ce deveniseră din ce în ce mai frecvente în secolul al XX-lea, au făcut ca firească succedarea unor concepte noi ca *ecodezvoltare* și *dezvoltare durabilă*, ca reacție la un model economic deosebit de agresiv, care amenința și încă amenință soarta planetei. Supraviețuirea ecologică nu înseamnă abandonarea tehnologiei, ci, mai degrabă, devine necesar faptul ca tehnologia să rezulte dintr-o analiză științifică aflată în concordanță cu posibilitățile obiective ale biosferei.

Unul dintre indicatorii cei mai utilizați în prezent privind măsura sustenabilității mediului este *amprenta ecologică*, care cuantifică suprafața de teren și apă necesare unui individ pentru a susține propriul său stil de viață (în contextul tehnologiei actuale). În fapt, acest indice exprimă gradul de agresivitatea asupra mediului.

Fiecare arab din Emiratele Unite are nevoie de cel puțin o suprafață de 16 hectare pentru a trăi, potrivit modului actual de viață, în condițiile în care din întreaga suprafața a țării revine fiecăruia aproximativ 3 hectare.

De asemenea, fiecare american consumă valoarea productivității a circa 12 hectare, de patru ori mai mult decât îi revine fizic (suprafața totală raportată la populație). Valorile cele mai mari în Europa, se întâlnesc în Danemarca (aproximativ 10 hectare necesare pe locuitor), în timp ce un australian are nevoie de 8,5 hectare, iar un japonez de aproximativ 6 hectare. Diametral opus se află majoritatea statelor africane, unde fiecare locuitor își satisface nivelul de trai din mai puțin de un hectar.

STUDIU DE CAZ:
Analiză comparativă a doi poli de creștere urbană

NEW YORK — EXEMPLU DE SATURARE URBANĂ, EXPONENT AL „NORDULUI"

Marea metropolă de astăzi are o istorie și, implicit, o evoluție extrem de interesante. Orașul a fost întemeiat în 1626 de olandezul Peter Minuit, care a cumpărat de la băștinași insula Manhattan, pe un butoiaș de rachiu și un pumn de mărgele colorate, punând bazele orașului Noul Amsterdam. Cucerit de englezi în 1664, acesta își schimbă numele în New York.

A devenit primul cel mai mare oraș al lumii (12,3 mil. loc. în 1950). A rămas până astăzi cel mai mare centru financiar (Bursa din Wall Street) și comercial mondial, cel mai important nod de comunicații, unul dintre cele mai mari centre industriale de pe Glob și un important centru cultural-științific.

În anii '70, orașul a ajuns la saturație, procesul de urbanizare intrând în declin, generând așa-numitul *counterurbanization* (*dezurbanizare*), proces prezent și astăzi și, anume, migrarea populației din zona centrală spre periferie (*descentralizare*) pe fondul unor prețuri ridicate și a unui cost crescut al vieții în partea centrală (CBD), dar și a poluării (traficul auto generează o adevărată „insula de căldură", o creștere a temperaturii cu 5° C în centru față de periferie). Acest proces de dezurbanizare, specific țărilor din „Nord", dezvoltate, este dublat și de un proces de *dezindustrializare*, dezafectarea unor întreprinderi sau chiar a unor întregi zone industriale și ecologizarea lor.

New York, perspectivă asupra metropolei

SÃO PAULO — EXPONENT AL „SUDULUI"

Orașul brazilian este o expresie a exploziei urbane, unul dintre cele mai concludente exemple de orașe, cu o dezvoltare spectaculoasă în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Este o metropolă multimilionară (deși nu deține și nu a deținut funcția de capitală), principalul „pol de creștere" al dinamicului megalopolis brazilian, un centru economico-financiar de talie mondială (cel mai mare din America Latină), un oraș de un dinamism rar întâlnit.

Fondat în 1554 (când avea 100 de locuitori), abia ajunge la 65 000 de locuitori în 1890, an în care Rio de Janeiro, metropola cu care va intra ulterior în concurență, deja dispunea de o jumătate de milion. Dinamica demografică și spațială a orașului începe în secolul al XX-lea grație *cafelei* (de pildă, în 1920, regiunea São Paulo asigura 80 % din producția braziliană de cafea și 60 % din cererea mondială), la care, ulterior, s-au adăugat și alți factori: bogatele resurse de minereuri din apropiere, forța de muncă ieftină alcătuită din imigranți ș.a. Ca urmare, populația orașului propriu-zis crește de la 2,2 mil. loc. (1950) la 5,9 (1970), depășind 10 mil. loc. în prezent (și aproximativ 20 mil. loc. aglomerația urbană).

São Paulo este cel mai industrializat areal din Brazilia (unul dintre pilonii triunghiului industrial São Paulo – Rio de Janeiro – Bello Horizonte), concentrând o treime din valoarea națională a producției industriale (axată îndeosebi pe metalurgie și construcții de mașini). De asemenea, São Paulo este un exemplu tipic de mare oraș care se dezvoltă rapid într-un ritm aproape haotic, generând un trafic extrem de congestionat (spre exemplu, oamenii de afaceri din oraș folosesc tot mai des elicoptere-taxi pentru deplasarea pe deasupra aglomeratei metropole), o segregare a spațiilor rezidențiale cu contraste izbitoare între cartierele bogate (curate, nepoluate) și cele sărace, ale imigranților, cu locuințe total insalubre, fără utilități publice, cu o mare rată a criminalității pe fondul unei segregări etnice accentuate, numite *favellas*.

Sao Paulo

evaluare parțială

POPULAȚIA, RESURSELE NATURALE ȘI DEZVOLTAREA LUMII CONTEMPORANE

NOȚIUNI NOI:

- Îmbătrânire demografică/explozie demografică
- Tranziție demografică
- Declin demografic
- Țări dezvoltate („Nord")/țări în dezvoltare („Sud")
- Indicele dezvoltării umane
- P.I.B.
- Speranță de viață
- Dezurbanizare
- Dezvoltare durabilă
- Amprentă ecologică

EXERCIȚII ȘI ACTIVITĂȚI PRACTICE

- Explicați asimetria demografică dintre „Nord" și „Sud" și precizați două consecințe ale acesteia.
- Clasificați resursele principale de pe Glob în funcție de menținerea lor în ritmul actual de consum.
- Precizați consecințele (cel puțin două) îmbătrânirii demografice și, respectiv, ale exploziei demografice pentru următoarele două decenii și pe o perioadă mai lungă (un secol).
- Analizați graficele de la p. 54 cu dinamica populației și corelați acest proces cu gradul de dezvoltare economică al societății umane.
- Comparați piramida vârstelor pentru țările dezvoltate și respectiv țări în dezvoltare de la p. 56 și motivați diferențierile dintre cele două forme grafice.
- Analizați migrațiile actuale prin prisma asimetriilor dintre Nord și Sud.
- Exprimați asimetria Nord-Sud în ceea ce privește speranța de viață la naștere pe baza hărții de la p. 60.

ÎNTREBĂRI-PROBLEMĂ

- Ce înțelegeți prin „explozia urbană"? Precizați două consecințe ale acesteia.
- În ce măsură extinderea pe orizontală a localității în care trăiți a afectat mediul?
- Explicați saltul calitativ realizat de societatea umană prin revoluția informațională.
- Explicați asimetria dezvoltării economice dintre „Nordul bogat și îmbătrânit" și „Sudul tânăr și înfometat"; notați urmările acestei asimetrii asupra migrațiilor viitorului și perspectiva unui declin al civilizației.

AUTOEVALUARE

- Precizați 5 state aparținând Nordului dezvoltat și 5 state în dezvoltare.
- Ce înțelegeți prin „încălzire globală"?
- Expuneți succint ideile curentului malthusianist.
- În ce constă asimetria forței de muncă?
- Cum pot fi diminuate efectele exploziei demografice? Oferiți două soluții.
- Resursele planetei sunt suficiente pentru numărul actual al populației globului sau insuficiente? Argumentați răspunsul.
- Care sunt caracteristicile de bază ale conceptului de dezvoltare durabilă?

Sistemul economic și sistemul geopolitic

EVOLUȚIA ECONOMIEI MONDIALE ȘI SISTEMUL ECONOMIC MONDIAL

Velier din secolul al XVII-lea

Linie de asamblare a automobilelor

Economia mondială reprezintă ansamblul economiilor naționale ale statelor lumii privite în interdependența complexă a legăturilor lor pe piața mondială.

Economia mondială, ca și Piața mondială, a început să se formeze odată cu Marile Descoperiri Geografice, care au dus la nașterea imperiilor coloniale, și a atins maximum în zilele noastre, când include absolut toate statele lumii. În secolul al XX-lea a avut două componente: economia mondială capitalistă (economie de piață, bazată pe proprietatea privată) și economia mondială socialistă (economie planificată, bazată pe proprietatea de stat și cea așa-zis „colectivă"). În urma prăbușirii regimurilor comuniste din Europa de Est, deși mai există câteva state comuniste, nu mai putem vorbi de o economie mondială socialistă.

Caracterul economiei mondiale s-a modificat în timp, reflectându-se în structura Produsului Intern Brut (PIB) și în cea a exporturilor:

• în epoca imperiilor coloniale: predomina agricultura și, ca urmare, comercializarea produselor agricole (mai ales a celor obținute din agricultura de plantație: bumbac, cafea, ceai, fructe tropicale, zahăr ș.a.);

• în perioada industrializării, declanșată de revoluția industrială de la începutul secolului al XVIII-lea și generalizată după Al Doilea Război Mondial: produsele industriale, cu o gamă extrem de variată, și comercializarea lor;

• în prezent este foarte complexă, dar și diversificată:

Bursa din New York

Asamblarea calculatoarelor

– în țările dezvoltate predomină serviciile (transporturile, telecomunicațiile, turismul, serviciile financiar-bancare etc.) în crearea PIB și produsele industriale în valoarea exporturilor;

– în țările în dezvoltare predomină sectorul primar (agricultura și mineritul), atât la crearea PIB, cât și la export.

Astăzi asistăm la adevărate interdependențe economice, care reflectă amplificarea legăturilor economice dintre state, întrucât nici o țară nu-și poate asigura toate produsele și serviciile de care are nevoie. În plus, în anumite domenii produce mai mult decât solicită consumul intern tocmai vizând exportul. Au loc nu numai schimburi comerciale tradiționale (produse agro-alimentare, industriale), ci și schimburi financiare, tehnologice, informaționale etc.

În ultima vreme asistăm la schimbări importante și în cadrul principalelor componente ale economiei mondiale: industria, agricultura, transporturile și telecomunicațiile, comerțul exterior etc.

INDUSTRIA

Shanghai

Industria se modernizează tot mai accelerat, grație automatizării și robotizării, devine tot mai puțin dependentă de amplasările tradiționale și cunoaște o răspândire cu adevărat mondială, rămânând, totuși, încă inegal repartizată. Țările dezvoltate renunță la a pune accent pe industriile mari consumatoare de materii prime și/sau foarte poluante și se orientează spre industriile de vârf (electronică, electrotehnică, IT, farmaceutică etc.). A apărut, în aceste condiții, așa-numitul „export de poluare", respectiv investițiile externe în mari unități industriale poluante — din domeniul siderurgiei, materialelor de construcții, unele subramuri chimice etc. — care se construiesc în țările în dezvoltare.

Asistăm, totodată, la ascensiunea unor țări în dezvoltare în topul celor mai mari producători mondiali, cum este cazul Chinei: cel mai mare producător mondial de fontă, oțel, aluminiu, staniu și zinc rafinat, al doilea producător mondial de vehicule comerciale (pe locul 10 la autoturisme) și de energie electrică, primul producător de fibre artificiale și de televizoare — jumătate din producția mondială! —, locul 3 la anvelope, benzină și construcții navale maritime etc. Dar există și alte exemple: Brazilia și Mexic, în domeniul autovehiculelor, Turcia, Polonia, Brazilia, la televizoare, Malaysia și Indonezia, la aparate de radio, Polonia și Croația, la nave maritime etc.

TRANSPORTURILE

Avion de mare capacitate pentru transport de mărfuri

În ultimele decenii, toate căile de comunicație și, respectiv, mijloacele de transport au cunoscut o dezvoltare fără precedent, beneficiind de modernizare, îmbunătățirea continuă a mijloacelor de transport ca volum (capacitate) — mai ales la nave maritime și avioane —, viteză (îndeosebi la avioane și trenuri — TGV), eficiență și organizare riguroasă. S-a remarcat, totodată, atenția acordată transporturilor speciale, îndeosebi oleoducte și gazoducte magistrale, deja construite (oleoductul Baku – Tbilisi – Ceyhan și gazoductul „Blue Stream") sau în proiect (oleoductul Marea Caspică – Austria, prin România, gazoductul Nabucco, cu un traseu similar).

AGRICULTURA

Și în acest sector s-au înregistrat progrese (creșterea producției totale, creșterea producției la hectar și a rentabilității zootehnice), dar există încă mari discrepanțe teritoriale. Este mutat tot mai mult accentul de pe agricultura extensivă pe cea intensivă (creșterea producției

Plantație de cafea

agricole totale pe unitate de suprafață și pe cap de animal), singurul tip care poate asigura producția necesară satisfacerii cerințelor unei populații în continuă creștere. Mijloacele pentru asigurarea unei agriculturi intensive — mecanizarea, chimizarea, lucrările de îmbunătățiri financiare — permit, totodată, atragerea în circuitul agricol a noi suprafețe și realizarea unor producții la nivelul celor de pe suprafețele deja aflate sub cultură.

În ciuda faptului că au o agricultură mixtă (intensivă și extensivă), cu câteva excepții (SUA, Australia, Franța, Germania — dar numai la unele culturi), țările în dezvoltare domină producția mondială, îndeosebi China, India, Brazilia, Indonezia, Mexic.

COMERȚUL EXTERIOR

Terminal petrolier din Orientul Mijlociu

Acest domeniu a cunoscut cea mai spectaculoasă creștere în ultima vreme, schimburile internaționale stând, de fapt, la baza mondializării economice și, mai recent, a globalizării. Spre deosebire de trecut, astăzi, datorită vehiculării unor mari cantități de produse, rezultând anumite fluxuri comerciale dominante, se vorbește de „piața mondială" a anumitor produse (a grâului, a zahărului, a cafelei, a petrolului, a aluminiului, a diamantelor, a autovehiculelor, a produselor electrotehnice și electronice, mai recent a software-ului etc.), funcționând chiar, ca și în alte vremuri, unele „burse" (Londra, Chicago, Amsterdam, Tokyo ș.a.) care reglementează prețurile în domeniu.

Astăzi, nici o țară nu se mai află în afara fluxurilor comerciale internaționale și orice persoană fizică sau juridică poate cumpăra orice produs de pe planetă, indiferent unde se află și unde produsul a fost fabricat.

TURISMUL

La rândul său, turismul a devenit o componentă importantă a economiei mondiale, cunoscând în ultima vreme o dezvoltare cu adevărat spectaculoasă (peste 800 milioane de turiști internaționali și mai mult de 700 miliarde de dolari venituri), regiunilor turistice tradiționale (Marea Mediterană, Europa Central-Nordică, America de Nord, Marea Caraibilor), adăugându-li-se noi destinații foarte atractive, cu un patrimoniu turistic original (China, Rusia, Australia ș.a.). La această dezvoltare spectaculoasă contribuie mulți factori, între care: dezvoltarea economică de ansamblu (reflectată în creșterea veniturilor și a puterii de cumpărare), sporirea duratei timpului liber, creșterea speranței medii de viață, dezvoltarea căilor și mijloacelor de transport și, mai ales, a vitezei de deplasare și a gradului de confort, diversificarea și modernizarea mijloacelor de informare, introducerea în circuitul turistic a unor locuri și obiective multă vreme inaccesibile etc.

Stațiunea balneo-maritimă Copacabana, Brazilia

Toate aceste elemente ne indică faptul că, în prezent, există un sistem economic mondial, la care participă toate țările lumii și de la care nu se poate sustrage nici o entitate statală, deși încercări în această direcție au existat (Albania, în perioada comunistă, R.P.D. Coreeană, astăzi — aici existând tot un regim comunist dictatorial ca în Albania din trecut).

Contează însă foarte mult modul în care o țară reușește să se insereze în acest sistem economic mondial și își valorifică potențialul economic propriu. Altfel spus, modul în care participă la diviziunea internațională a muncii.

Stațiune turistică alpină

SISTEMUL GEOPOLITIC MONDIAL ACTUAL

În prezent, pe Glob, există o singură organizație interguvernamentală cu vocație universală, Organizația Națiunilor Unite (cu o structură organizatorică complexă), și numeroase alte organizații, asociații, blocuri regionale, de regulă cu caracter interguvernamental, cu obiective specifice. În același timp există și state suficient de puternice (economic, militar etc.) care joacă sau pot juca un rol important pe scena internațională și care completează sistemul geopolitic mondial actual.

Tocmai de aceea, astăzi, se vorbește de *actori*, și nu numai de state, ca în trecut, și de *centre de putere*.

În categoria actorilor intră și state (SUA, Rusia, China, Japonia, în mod cert, India, Indonezia, Australia, Brazilia, Africa de Sud), dar și blocuri economice (Uniunea Europeană, APEC, MERCOSUR ș.a.) ori militare (NATO).

Toate acestea sunt, de fapt, și centre de putere, deși până în prezent au fost luate în calcul doar statele pentru această categorie.

Dacă Organizația Națiunilor Unite ar reuși să se manifeste ca o organizație cu adevărat universală, în care toate statele au drepturi egale, fără excepție (cum este cazul membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate, care în fapt induc hotărârile importante), atunci actorii și centrele de putere nu și-ar mai avea rostul.

ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE (ONU)

ONU este cea mai importantă și cuprinzătoare organizație internațională: din cele 192 de state independente existente pe Glob, numai unul nu face parte din ea, respectiv Vatican.

Scurt istoric. ONU a fost înființată la 26 iunie 1945, prin semnarea Cartei de la San Francisco (în SUA) de către 51 de state. Ulterior, numărul statelor membre crește progresiv prin aderarea altor state independente (precum România, în 1955) sau, aproape automat, a celor care își dobândesc independența, ca urmare a procesului decolonizării.

ONU a avut ca precursoare *Liga Națiunilor*, înființată după Primul Război Mondial, în urma Tratatului de la Versailles (1919), având ca principal obiectiv — derivat din consecințele Primului Război Mondial –

Sediul ONU de la New York

garantarea păcii și securității internaționale, ceea ce nu a reușit și, ca urmare, practic s-a autodizolvat în momentul în care Germania a invadat Polonia, urmată imediat de Uniunea Sovietică (septembrie 1939), oficial însă abia în aprilie 1946.

ONU își are sediul principal la New York (SUA), plus oficii importante la Viena (Austria), Geneva (Elveția) și Nairobi (Kenya).

Obective fundamentale: menținerea păcii și securității internaționale prin luarea de măsuri colective eficace împotriva actelor de agresiune; dezvoltarea relațiilor prietenești între națiuni; realizarea cooperării internaționale în domeniile economic, social, cultural și umanitar.

Principiile fundamentale în conformitate cu care acționează: egalitatea suverană între toate statele membre; buna credință în îndeplinirea de către acestea a obligațiilor asumate; nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța; neamestecul în treburile interne ale statelor etc.

„Căștile albastre" (trupe ONU de menținere a păcii)

Structura ONU este extrem de complexă, cu numeroase organe principale, organe speciale (comitete, programe) și instituții specializate, în total peste o sută, între care:

– organe principale (șase în total), impunându-se:

• Adunarea Generală, organism reprezentativ, alcătuit din toți membrii ONU, investit cu dreptul de a discuta orice problemă de competența organizației, rezoluțiile sale având caracter de recomandări pentru statele membre și celelalte organisme sau instituții;

• Consiliul de Securitate, format din 5 membri permanenți (SUA, Rusia, China, Marea Britanie și Franța), care pot exercita dreptul de veto, și 10 membri nepermanenți, aleși pe o perioadă de doi ani pe principiul repartiției geografice echitabile; rezoluțiile sale, spre deosebire de cele al Adunării Generale, au caracter obligatoriu.

– instituții/organizații specializate (peste 20), între care (obiectul lor reiese chiar din denumire):

FAO (Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură);
OMS (Organizația Mondială a Sănătății);
OMC (Organizația Mondială a Comerțului, succesoarea GATT — Acordul General pentru Tarife și Comerț);
UNESCO (Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură);
OMT (Organizația Mondială a Turismului);
OCDE (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică);
FMI (Fondul Monetar Internațional);
UNEP/PNUE (Programul Națiunilor Unite pentru Mediul Înconjurător).

ONU a contribuit, în timp, la sprijinirea țărilor sărace, rezolvarea unor conflicte, menținerea păcii în anumite zone conflictuale, etc.

BLOCURILE MILITARE

Din antinomia „EST"–„VEST" (țările comuniste, adepte ale unei economii centralizate și planificate versus țările capitaliste, cu o economie de piață) au rezultat ansambluri/blocuri militare, reprezentative fiind NATO și opusul său Tratatul de la Varșovia, precum și alte asocieri similare, legate indirect de această opoziție (CENTO și SEATO). Dintre toate acestea, astăzi mai funcționează doar NATO.

NATO sau Pactul Atlanticului de Nord

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO = North Atlantic Treaty Organization), avându-și sediul la Bruxelles, a apărut

Primul-ministru britanic Tony Blair în mijlocul soldaților britanici mobilizați în trupele NATO de intervenție în Kosovo

ca o consecință a „Războiului Rece" dintre SUA și Uniunea Sovietică, după cea de-a doua conflagrație mondială, fiind înființată în 1949.

Membri. Celor 12 state fondatoare (două din America — SUA și Canda — și 10 din Europa de Vest - Belgia, Danemarca, Franța, Islanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Portugalia) li s-au alăturat ulterior R.F. Germania, Grecia, Spania și Turcia.

În prezent include 26 de state, în urma celor două valuri de aderare: din 1999 (Cehia, Polonia și Ungaria) și 2004 (Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, *România*, Slovacia și Slovenia).

Sediul NATO de la Bruxelles

Obiective. Inițial, obiectivul central a fost menținerea și dezvoltarea capacității individuale și colective de rezistență împotriva unui atac armat (așadar, scopuri pur militare). În urma prăbușirii regimurilor comuniste din Europa de Est (1989–1991) și a autodizolvării Tratatului de la Varșovia (1991), NATO și-a redefinit obiectivele cu accent pe asigurarea securității comune a membrilor ei prin cooperare și consultare în domeniile politic, militar și economic, precum și în domeniul științei și alte sectoare (deci scopuri mult mai largi).

Alianța Nord-Atlantică și-a modificat conceptul strategic, adaptându-se noilor realități care, pe lângă elemente pozitive (între care instaurarea democrației și trecerea la economia de piață în țările foste comuniste), consemnează și noi riscuri complexe pentru pacea și stabilitatea euro-atlantică: dezastrul economic, conflictele etnice, proliferarea armelor de distrugere în masă, a terorismului, etc.

Trupele NATO au intervenit cu succes pentru restabilirea ordinii în mai multe focare de conflict, între care cele din fosta Iugoslavie (Bosnia-Herțegovina, Kosovo) și din Orientul Mijlociu (în timpul intervenției irakiene în Kuweit) și au trimis trupe de menținere a păcii și în alte regiuni conflictuale.

Un caz aparte l-a constituit intervenția din 1999 în Iugoslavia, motivația constituind-o nu afectarea unui stat membru NATO, ci încălcarea flagrantă a drepturilor colective ale minorităților, în speță ale kosovarilor.

„Criza din Kosovo reprezintă o amenințare fundamentală la adresa valorilor pe care NATO le apără de la înființarea sa: democrația, drepturile omului și respectarea legalității. Nu vom permite acestei campanii a terorii să reușească." Fragment din *Declarația de la Washington cu privire la Kosovo*

Principala instituţie politică şi decizională a NATO este Consiliul Atlanticului de Nord (NAC), care este învestit cu autoritate politică şi puteri decizionale, fiind alcătuit din reprezentanţi permanenţi (ambasadorii) ai tuturor ţărilor membre (inclusiv România).

BLOCURILE ECONOMICE REGIONALE

Imagine de la un summit APEC

În paralel cu ONU şi blocurile militare (NATO, Tratatul de la Varşovia, CENTO, SEATO), au apărut, din motive în principal de coordonare a activităţilor şi politicilor economice, precum şi de cooperare, blocurile economice, cu un grad mai ridicat (CEE/Uniunea Europeană) sau mai scăzut (APEC, AELS, MERCOSUR, NAFTA ş.a.) de integrare. Fiecare dintre aceste asociaţii au încercat şi se străduiesc să joace un rol important pe scena mondială. Unele au reuşit deja, cazul cel mai concludent fiind Uniunea Europeană, care este considerată un „pol de putere" în toate configuraţiile geopolitice prezente şi viitoare. Altele încearcă să dobândească o asemenea poziţie, mari şanse în acest sens având ASEAN şi APEC, în condiţiile în care asistăm, pe plan mondial, la o translatare a sferei de interes geopolitic şi economic spre zona Asia-Pacific; mai înainte principala zonă de interes a fost cea a Atlanticului.

[A se vedea subcapitolul despre *Regionalizare* şi cel privind *Ansamblurile economice şi geopolitice mondiale actuale*.]

ROLUL UNOR STATE ÎN SISTEMUL MONDIAL ACTUAL

Dacă în trecutul, mai mult sau mai puţin îndepărtat, numărul statelor care jucau un rol important pe scena mondială era redus (4–5 în perioada imperiilor coloniale, 3 în preajma Primului Război Mondial, 2 după cel de Al Doilea Război Mondial), astăzi tot mai multe ţări deţin un rol regional sau mondial important.

STATELE UNITE ALE AMERICII (SUA)

Potenţialul geodemografic. SUA au o suprafaţă de 9 550 000 km² (locul 4 pe Glob), aproape cât întreg continentul european, şi o populaţie de 300 milioane de locuitori (locul 3 pe Glob).

Ocupă partea centrală a Americii de Nord, plus nord-vestul masei continentale nord-americane (statul Alaska) şi arhipelagul Hawaii din

Deşi albii sunt majoritari (circa 70% din total), ritmuri ridicate de creştere cunosc negrii şi hispanicii.

Peisaj din Munții Stâncoși

Lan de grâu în SUA

Pacificul Central. Are un relief extrem de variat. În partea continentală este diferențiat, de la Est la Vest, în trei mari zone paralele, orientate Nord-Sud: Munții Apalași, Marile Câmpii și Munții Stâncoși. Alaska și arhipelagul Hawaii sunt predominant muntoase. Clima este preponderent temperată, dar și oceanică și subtropicală. Rețeaua hidrografică este foarte bogată.

Resursele naturale sunt bogate și variate: cel mai mare fond funciar de pe Glob, al treilea fond forestier de pe Glob, bogate rezerve de minerale și minereuri, remarcându-se cele de cărbuni, gaze naturale, petrol, minereuri de fier și minereuri neferoase (cupru, plumb, bauxită etc.), la multe dintre acestea deținând unul dintre primele locuri pe Glob ca producție.

Populația, care a depășit recent 300 milioane de locuitori, crește datorită atât sporului natural (cel mai ridicat din cadrul țărilor dezvoltate), cât și celui migratoriu, SUA fiind, în continuare, o țară „primitoare".

Peste 80% din populație este concentrată în orașe, remarcându-se ariile metropolitane (21 cu populație între 2 și 18 milioane) și megalopolisurile.

Economia. SUA au o economie complexă, diversificată și modernă și reprezintă cea mai mare putere economică mondială, acest rang fiindu-i conferit de:

• cel mai mare PIB, circa 12 500 de miliarde de $, respectiv mai mult de un sfert din totalul mondial;

• pe ansamblu, cel mai mare producător industrial, remarcându-se în domenii ca energia electrică (peste un sfert din producția și, respectiv, consumul mondial), aeronautica (inclusiv cercetările spațiale), telecomunicațiile, construcțiile de mașini etc.;

• cel mai mare producător și exportator agricol mondial;

• cea mai mare și diversificată rețea de transport, remarcându-se magistralele rutiere și feroviare transcontinentale, cel mai mare sistem navigabil interior de pe Glob, cel mai mare parc de autovehicule (două cincimi din cel mondial) și cel mai mare număr de aeroporturi;

• cele mai mari venituri din turism (peste 1/10 din totalul mondial).

Scurt istoric. SUA fac parte din categoria statelor așa-numite „fără istorie", întrucât au luat naștere în urmă cu numai peste 200 de ani (Declarația de Independență din 1776), în urma Războiului de Independență față de Marea Britanie. De la cele 13 mici colonii engleze, din nord-estul actualelor State Unite ale Americii, până la conglomeratul de 50 de state, expansiunea teritorială s-a făcut prin trei modalități:

• faimoasa „colonizare a Vestului Sălbatic", practic preluarea pământurilor băștinașilor („pieile roșii");

• cumpărarea de teritorii: Louisiana (de la Franța napoleoniană), Florida (de la Spania), Alaska (de la Rusia);

• în urma unor războaie, de regulă provocate unor țări: Texas, New Mexico, California (de la Mexic), Hawaii (de la Spania) etc.

Cea mai mare putere mondială. În afară de atu-urile menționate mai sus (întindere, potențial demografic, resurse, forță economică), există și alte argumente în sprijinul ideii că SUA sunt cea mai mare putere mondială:

• are cel mai mare număr de voturi la FMI și Banca Mondială, putând astfel bloca orice hotărâre;

• este cea mai mare putere militară a lumii, atât în termeni cantitativi și calitativi, cât și grație capacității de intervenție în orice punct

Dacă multă vreme SUA s-au ferit să-și afișeze declarativ supremația ca hegemon mondial, o fac printr-un document (din 1993) al Administrației Clinton, în care se precizează că „existența unor actori independenți pe scena internațională ar fi intolerabilă pentru că ar constitui o sfidare la adresa hegemoniei americane, care este «cheia» unei ordini internaționale prospere și stabile".

al Globului sau de a controla, grație rețelei de baze militare externe, principalele rute intercontinentale;

• este singura țară capabilă să folosească cel mai subtil instrument de putere, influențarea comportamentului socio-politic și cultural prin exportul propriului mod de viață și al propriilor sale valori morale;

• este unul dintre cei cinci membri permenenți ai Consiliului de Securitate ONU (din 1945);

• este putere nucleară, fiind prima țară care a obținut și utilizat arma nucleară (august 1945, Hiroshima și Nagasaki, în Japonia) și care deține cea mai mare putere instalată în centralele nucleare;

• este putere cosmică, în duelul cu Uniunea Sovietică ieșind detașat învingătoare după destrămarea acesteia (1991).

RUSIA

Potențialul geodemografic. Rusia are o suprafață de 17 075 400 km², ceea ce o plasează pe locul întâi în lume, la mare distanță de celelalte țări, și o populație de circa 144 milioane de locuitori (locul 7 pe Glob).

Ocupă o bună parte din estul Europei (Marea Câmpie Rusă) și nordul Asiei (în principal Siberia), având un relief predominant de câmpie în partea europeană și de podișuri și munți în cea asiatică. Clima este predominant temperată și în bună măsură de un continentalism excesiv. Are o rețea hidrografică extrem de bogată, atât în cursuri de apă, cât și în oglinzi lacustre.

Resursele naturale sunt unele dintre cele mai variate și bogate de pe Glob: un imens fond funciar (în partea europeană) și forestier (în principal în partea asiatică, unde se desfășoară taigaua siberiană — cel mai mare de pe Glob), bogate rezerve de minerale și minereuri, remarcându-se cele de cărbuni, minereuri de fier și minereuri neferoase (nichel, crom, bauxită ș.a.), hidrocarburi, metale prețioase (mai ales aur și diamante).

Cea mai mare parte a bogățiilor naturale este concentrată în Siberia.

Populația se află în declin numeric ca urmare a sporului natural negativ (–6 ‰ în ultimii ani).

În Rusia se află cel mai mare oraș european, acesta fiind Moscova, capitala ei, cu 8,4 milioane de locuitori (peste 10 milioane aglomerația urbană).

Moscova. Piața Roșie

Economia. A doua putere economică a lumii, timp de câteva decenii după Al Doilea Război Mondial, sub forma Uniunii Sovietice, Federația Rusă s-a văzut confruntată după dezmembrarea colosului sovietic, în 1991, cu mari dificultăți economice, abia după anul 2000 reușind o redresare în domeniu. În ciuda potențialului economic uriaș, Rusia nu mai domină în prezent nici măcar Europa (plasându-se pe locurile 5–7 ca PIB total). Are o economie diversificată, cu o puternică industrie minieră și o industrie prelucrătoare variată.

La multe dintre acestea deține locuri de prim rang pe Glob, ca producție: locul 1 la gaze naturale (1/4 din producția mondială), diamante (tot 1/4 din totalul mondial) și nichel (de asemenea un sfert din producția mondială), locul 2 la petrol, 3 la cărbune, 4 la uraniu și fier, 5 la aur ș.a.m.d.

Spre deosebire de celelalte țări foste comuniste, sporul migratoriu este ușor pozitiv, grație repatrierii rușilor din fostele republici unionale.

Rusia rămâne un mare producător mondial de hidrocarburi (locul 1 la gaze naturale și 2 la petrol), cărbuni, minereu de fier și alte resurse de primă importanță.

Scurt istoric. Rusia, al cărui început statal se plasează în a doua jumătate a primului mileniu al erei noastre, a cunoscut dezvoltarea teritorială maximă grație a doi țari (împărați), Petru I cel Mare (1682–1725) și Ecaterina a II-a (1762–1794), care vor împinge hotarele imperiului în toate direcțiile.

Grație lui Petru I, Rusia va gravita spre Europa (construirea unei noi capitale, Sankt Petersburg, fiind o dovadă concludentă), și nu spre Asia.

Totuși, cea mai mare extensiune teritorială o va cunoaște Rusia în perioada comunistă, când sunt înglobate cu forța noi teritorii în spațiul sovietic, între care și Basarabia, Bucovina de Nord, Ținutul Herța.

Uniunea Sovietică a încercat, și pentru început a reușit, să „exporte" regimul comunist în alte țări, mai întâi în Europa de Est (inclusiv în România), apoi și în țări de pe alte continente.

Odată cu evenimentele din Europa de Est (1989–1991) și implozia Uniunii Sovietice (1991), puterea Rusiei a slăbit considerabil.

Rusia – o putere în revenire. Rusia este moștenitoarea Uniunii Sovietice, primul stat comunist din lume, care, după cel de Al Doilea Război Mondial devenise o superputere în multe privințe egală sau chiar superioară Statelor Unite ale Americii.

Iuri Gagarin, primul om în Cosmos (1961)

Colosul sovietic s-a destrămat, în 1991, din cauza unui complex de factori, între care lipsa de performanță internă și de competitivitate externă a economiei, hipercentralizatul sistem comunist care paralizase toate verigile societății, la fel ca și în celelalte țări comuniste, de altfel. În urma dezmembrării, Rusia preia toate prerogativele de mare putere ale Uniunii Sovietice, în ciuda faptului că a pierdut circa cinci milioane de km² și jumătate din populația imperiului sovietic.

Rusia actuală, cea mai întinsă țară nu numai din Europa, ci și de pe Glob, are multe atribute de mare putere:

• un potențial economic uriaș, grație resurselor naturale menționate mai sus;

• rămâne a doua mare putere militară a lumii, în ciuda faptului că a pierdut o parte din tehnica militară în favoarea altor state din fosta Uniune Sovietică, în principal a Ucrainei;

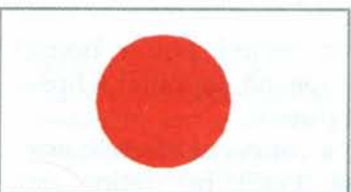
• este putere nucleară (din 1954), dispunând de un arsenal atomic impresionant;

• este putere cosmică, fosta Uniune Sovietică fiind, de altfel, prima țară din lume care a lansat un satelit artificial al Pământului (1957) și a trimis primul om în Cosmos (1961);

• este membru permanent al Consiliului de Securitate ONU (din 1945).

Sfera de influență a Uniunii Sovietice atinsese dimensiuni impresionante, manifestându-se nu numai în Europa (unde țările comuniste din Europa de Est erau pur și simplu niște „sateliți" ai Moscovei), ci și pe celelalte continente.

JAPONIA

Potențialul geodemografic. Are o populație numeroasă (127 milioane de locuitori), ocupând locul 10 pe Glob, dar o suprafață restrânsă (378 000 km²), care îi conferă doar locul 60, rezultând una dintre cele mai ridicate densități de pe planetă (340 loc./km²).

Japonia ocupă arhipelagul omonim din Asia de Est (vestul Oceanului Pacific), format din patru mari insule și mai multe insulițe.

Shinkansen, tren japonez de mare viteză. În plan secund, muntele Fuji

Deși este foarte populată, pădurile ocupă încă peste 2/3 din suprafața Japoniei.

Are un relief predominant muntos (în parte vulcanic), care acoperă peste 80% din suprafața țării. Clima este în cea mai mare parte temperată, iar în sud, subtropicală și tropicală.

Este o țară săracă în resurse naturale, fiind obligată să-și asigure marea majoritate a materiilor prime din import.

Numărul populației a rămas în ultima vreme constant, datorită sporului natural în jur de zero și a unui spor migratoriu neglijabil. Este puternic urbanizată, peste 80% din populație fiind concentrată în orașe, în Japonia constituindu-se cel mai populat megalopolis de pe Glob, Tokaido (Tokyo – Osaka – Nagoya), cu circa 70 milioane de locuitori.

Economia. Japonia este a doua mare putere economică a lumii, după SUA, cu un PIB de circa 5 000 miliarde de dolari, ceea ce înseamnă mai mult de 1/10 din cel mondial. Acesta este efectul „boom-ului economic" japonez din perioada 1960–1980, continuat apoi sub o formă sau alta până în prezent. Deși, ca în toate țările dezvoltate, ponderea cea mai însemnată în crearea PIB o au serviciile, Japonia are o economie complexă și foarte performantă. Industria japoneză, cu un înalt nivel tehnologic (deține, printre altele, circa 60% din roboții industriali din lume), a reușit să cucerească, prin produsele sale, piețe din întreaga lume.

Automobilele japoneze au cucerit lumea

Scurt istoric. Deși un stat relativ vechi (prima formațiune statală datează din secolul IV d.Hr.), Japonia s-a aflat, până la mijlocul secolului al XIX-lea, în afara fluxului istoriei. În epoca șogunatului (1192-1867), Japonia se autoizolează, refuzând contactele cu lumea exterioară. Odată cu redarea puterii împăratului și inaugurarea epocii „Meiji", Japonia cunoaște o perioadă de rapide și radicale transformări economico-sociale, dar, în paralel, și o politică externă expansionistă, care atinge maximul în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, când a fost aliata Germaniei naziste.

În perioada șogunatului, comandantul militar suprem (șogunul) conducea în fapt țara, împăratul având doar un rol decorativ.

Statutul de mare putere. Deși este unul dintre cei trei „poli economici" ai planetei, alături de SUA și Uniunea Europeană, Japoniei îi lipsesc unele dintre atributele statutului de mare putere:

• deși a fost prima țară din lume care a cunoscut efectele armei atomice (Hiroshima și Nagasaki, august, 1945), nu deține arma nucleară, ca urmare a interdicției dictate de Puterile Aliate;

• nu este membru permanent al Consiliului de Securitate ONU, deși se apreciază că ar merita acest lucru, la fel ca și Germania, de altfel;
• nu este putere cosmică.

Un atribut al statutului de mare putere, care i-a fost interzis după Al Doilea Război Mondial, ca țară agresoare, și l-a recuperat în ultimele decenii: putere militară, cu o dotare tehnică foarte modernă. Expansiunea comunistă în lume și teama de o alianță China – Uniunea Sovietică au determinat țările occidentale, în primul rând SUA, să-i permită reînarmarea. De altfel, din punct de vedere politico-militar, funcționează de mai multă vreme o axă Washington – Tokyo.

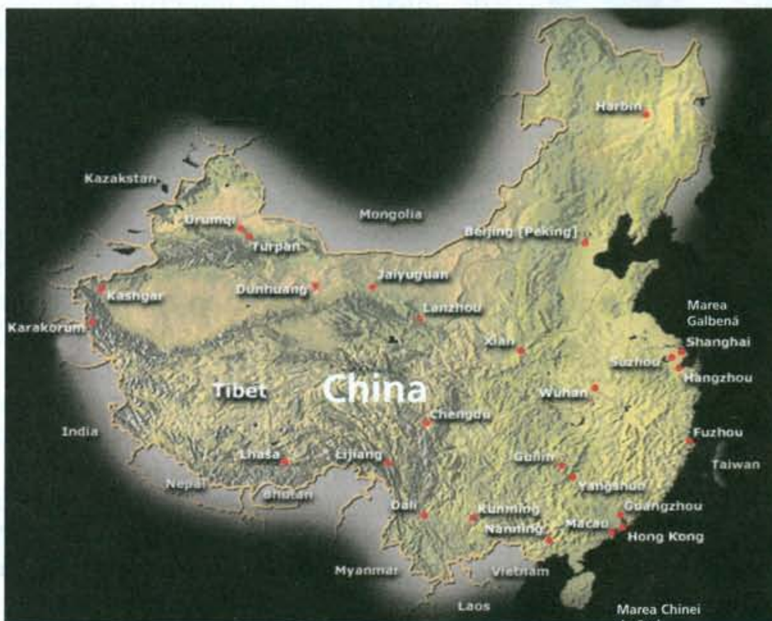
CHINA

Potențialul geodemografic. China are o suprafață de 9 572 900 km² (locul 3 pe Glob), sensibil apropiată de cea a Canadei (locul 2) și a Statelor Unite (locul 4) și de cea a continentului nostru și o populație de 1,3 miliarde de locuitori (locul 1 pe Glob).

Este situată în estul Asiei, având o largă ieșire la Oceanul Pacific prin mările mărginașe. Datorită marii extinderi atât în latitudine, cât și în longitudine, prezintă o mare varietate de forme de relief (munți, podișuri, câmpii), tipuri climatice (temperată, tropical-musonică, aridă), vegetație și faună.

Deși are o întindere similară Statelor Unite ale Americii, spre deosebire de acestea, regiunile favorabile populării și activităților umane sunt mult mai restrânse, respectiv cele din partea estică (Manciuria, Marile Câmpii) și sudică.

China deține locuri de prim rang ca producție pe plan mondial: locul 1 la cărbuni (1/3), minereu de fier (1/3) și staniu (1/3), locul 2 la tungsten și sare, locul 3 la argint și aur ș.a.m.d.

Deși numai circa 40% din populație este concentrată în orașe, în China există foarte multe orașe „milionare", respectiv 40, ceea ce înseamnă mai mult de 1/10 din numărul total al orașelor cu peste un milion de locuitori de pe Glob.

China este cel mai mare producător mondial de fontă, oțel, ciment, aparate TV (jumătate din totalul mondial!), fibre artificiale, fire, fibre și țesături de bumbac, îngrășăminte azotoase etc., al doilea producător mondial de hârtie și energie electrică, al treilea constructor mondial de nave maritime etc.

Rețeaua hidrografică este bogată (incluzând și cel mai mare fluviu asiatic, Changjiang), dar inegal distribuită teritorial.

Resursele naturale sunt variate și, în unele cazuri, bogate: are unul dintre cele mai însemnate fonduri funciare și cea mai mare suprafață irigată de pe Glob, unul dintre principalele fonduri forestiere de pe planetă, bogate rezerve de minerale și minereuri, remarcându-se cele de cărbuni (potrivit anumitor aprecieri, primul loc pe Glob), minereu de fier, bauxită, staniu, tungsten, sare, petrol etc.

China are un potențial demografic uriaș: populația sa a depășit 1,3 miliarde de locuitori, ceea ce înseamnă o cincime din totalul mondial; și-a redus foarte mult ritmul de creștere în ultimele decenii, acesta fiind de circa 6 ‰ în ultimii ani, față de 18 ‰ în perioada 1975–1980.

Piața Tien Anmen, Beijing, China

Marele Zid Chinezesc

Taikonauți chinezi

Economia. China a cunoscut cea mai spectaculoasă creștere economică de pe Glob, înregistrând, în ultimii peste 20 de ani, un ritm de 8–9 % anual (în unii ani chiar peste 10 %). PIB a crescut de aproape cinci ori în ultimii 13 ani (de la circa 440 miliarde $ la peste 2 000 miliarde $), creștere neînregistrată de nici o altă țară. Această dezvoltare este rezultatul aplicării consecvente a reformei economice, în paralel cu încurajarea investițiilor străine directe în așa-numitele „zone economice speciale".

China a devenit unul dintre marii producători mondiali nu numai în domeniul resurselor minerale, ci și în cel al industriei prelucrătoare.

China împarte cu SUA primul loc pe Glob în privința producției agricole, deținând supremația la producția de orez și grâu (în ultimii ani la cereale în ansamblu), cartofi, arahide, carne, precum și la șeptelul de ovine, caprine, cabaline, porcine și păsări, de asemenea la pescuit (1/3 din totalul mondial) etc.

Această țară, care, în perioada dictaturii lui Mao, era închisă vizitatorilor străini, câștigă în prezent peste 50 miliarde $ din turism, plasându-se astfel între țările cu cele mai mari venituri în acest domeniu.

Scurt istoric. China, spre deosebire de toate celelalte pretendente la titlul de mari puteri mondiale, are cea mai veche și bogată istorie, cu mari contribuții la patrimoniul civilizației mondiale. Deși a fost timp de milenii un mare imperiu, a cunoscut și ocupația străină, între cele două războaie mondiale fiind ocupată parțial de Japonia. După Al Doilea Război Mondial a devenit stat socialist (1949), cunoscând toate caracteristicile unui asemenea regim.

În ultimii 30 de ani, China a cunoscut transformări extraordinare și, în ciuda păstrării partidului unic (Partidul Comunist Chinez), a reușit reforme de excepție în domeniul economic și social.

China pe cale de a deveni o superputere.

În afară de elementele menționate (cel mai mare potențial demografic mondial, una dintre cele mai întinse țări ale planetei, mari resurse naturale și antropice, cea mai dinamică economie din lume etc.), China are și alte atuuri pentru a fi considerată o mare putere și unul dintre actorii principali pe scena geopolitică mondială:

- este membru permanent al Consiliului de Securitate ONU (din 1971);
- este putere atomică (din 1964);
- este putere cosmică: după ce a trimis un obiect în Cosmos (1997), în octombrie 2003 a reușit să trimită și un om, cu cabina spațială „Shenghou", fiind astfel a treia țară din lume, după Rusia și SUA, care reușește de una singură acest lucru;
- a devenit o putere militară, mutând accentul de pe cantitativ (cel mai mare număr de soldați între țările lumii) pe calitativ (dotare tehnică modernă).

INDIA

Potențialul geodemografic. India are o suprafață de 3 166 414 km² (locul 7 pe Glob) — de trei ori mai mică decât a Chinei ori a SUA — și o populație de peste 1,1 miliarde locuitori (locul 2, după China), rezultând o densitate foarte mare (340 loc./km²)

Formează, practic, un subcontinent în sudul Asiei, având o mare varietate morfologică (întinse lanțuri muntoase — cu sectoare din cei mai înalți munți ai planetei, Himalaya și Karakoram — vaste câmpii, și podișuri), hidrologică (mari sisteme fluviale), climatică (tropical-musonică, temperată etc.), floristică și faunistică.

Templu hindus, New Delhi, India

Este deficitară în unele materii prime de mare importanță astăzi, îndeosebi hidrocarburi (petrol și gaze naturale).

„Boomul demografic" se reflectă în densitatea foarte ridicată (peste 340 loc./ km²), ponderea mare a celor afectați de sărăcie (circa o treime din populație), a șomajului (aproape 1/3 din persoanele aparținând sexului feminin), a analfabetismului (peste 40% din populație) etc.

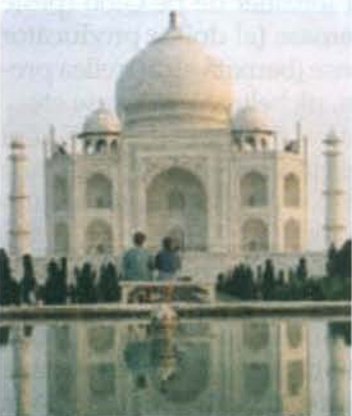
Are resurse naturale variate și în unele cazuri bogate: unul dintre cele mai întinse fonduri funciare de pe Glob (peste 250 milioane de ha), un fond forestier apreciabil (circa 80 milioane ha), mari zăcăminte de cărbuni, minereuri de fier și neferoase (cromite, mangan, zinc, plumb ș.a.), sare, fosfați naturali etc.

O mare problemă o constituie gigantismul demografic: are o populație care deja reprezintă o șesime din totalul mondial, și se află în continuă expansiune numerică, grație sporului natural care se menține ridicat (circa 15 ‰), chiar dacă mai scăzut decât în ultimul deceniu al secolului trecut (peste 20 ‰). Se apreciază că, în mai puțin de 20 de ani, va deveni cea mai populată țară a lumii.

Economia. Economia indiană este una dintre cele mai antinomice din lume: cu domenii la nivelul cel mai înalt mondial (informatică în ansamblu, dar mai ales software, energia nucleară, industria bumbacului ș.a.), dar și cu unele ce țin de subdezvoltare (industrii neperformante, agricultură rudimentară etc.). India este, de regulă, al treilea producător mondial de cereale (asigurând circa 1/10 din totalul mondial) — se adaugă alte culturi importante, precum ceaiul, iuta, bananierii, leguminoasele (la toate ocupând primul loc în lume). De asemenea se plasează pe locurile 10–12 în ceea ce privește industria prelucrătoare (zahăr, produse textile din bumbac, ciment, siderurgie etc.).

Scurt istoric. Ca și vecina sa, China, are o istorie multimilenară și mari contribuții la civilizația universală. Grație bogățiilor ei și poziției geostrategice a atras atenția puterilor coloniale: Portugalia, Franța, Marea Britanie, în final fiind câștigătoare ultima, care o transformă în colonie la mijlocul secolului al XVIII-lea, însă una specială („Viceregatul Indiei"). După Al Doilea Război Mondial, Marea Britanie este obligată să acorde independență viceregatului, în 1947. Pe criteriul religios au luat naștere două state: India (Uniunea Indiană) și Pakistanul, simultan izbucnind un conflict care se manifestă și astăzi.

India — putere regională sau mondială? Deși are unele atuuri (suprafață, populație, potențial economic, putere nucleară și pe punctul de a deveni putere cosmică — a trimis obiecte în Cosmos, nu însă și cosmonauți prin mijloace proprii), India este, deocamdată, o putere cu vocație regională. Dar chiar și aceste ambiții îi sunt concurate

Mausoleul Taj Mahal

de cei doi vecini importanți, China și Pakistan, ambii, într-o măsură mai mare (Pakistan) sau mai mică (China), aliați ai SUA, aliatul Indiei fiind Rusia. Pe termen scurt, obiectivul său principal este acela de a deveni marea putere a spațiului centrat pe Oceanul Indian, scop în care și-a dezvoltat o flotă militară însemnată, capabilă să intervină și să impună „ordinea indiană". Pe termen lung însă, India vizează statutul de mare putere.

BRAZILIA

Potențialul geodemografic. Cu o populație numeroasă, peste 185 milioane de locuitori (locul 5 pe Glob), dar și cu o suprafață pe măsură, 8 547 400 km² (de asemenea locul 5 pe Glob), Brazilia este cea mai importantă țară latino-americană.

Deși sporul natural a scăzut simțitor, de la aproape 30‰, în anii '70 și 18‰, în anii '80 la circa 10‰, în prezent, acesta este încă ridicat, reflectându-se într-un aport anual însemnat de populație.

O mare problemă o constituie discrepanțele socio-economice între regiunea de coastă din sud-est (în principal megalopolisul centrat pe triunghiul Rio de Janeiro – Sao Paulo – Belo Horizonte) și restul țării.

Brazilia ocupă aproape jumătate din întinderea Americii Latine, respectiv întreaga parte de nord-est a acesteia. Are un relief monoton și cu altitudini scăzute, dominante fiind două unități naturale: Amazonia, o imensă câmpie drenată de fluviul Amazon și afluenții săi, și Podișul Brazilian. Predomină climatele ecuatorial-umed și tropical, care au favorizat dezvoltarea celui mai mare areal de pădure tropicală de pe Glob, faimoasa „selva" braziliană.

Această țară este foarte bogată în resurse naturale: un fond arabil însemnat (circa 90 milioane de ha), al doilea fond forestier de pe Glob (peste 500 milioane ha), zăcăminte de minereuri feroase (al doilea producător și cel mai mare exportator mondial) și neferoase (bauxită — al treilea producător mondial — cromite, staniu, mangan, nichel etc.), aur, sare etc.

Brazilia a cunoscut o explozie demografică după Al Doilea Război Mondial, populația sa crescând de aproape cinci ori: de la 38 milioane în 1945 la peste 185 milioane în prezent; aproape jumătate sunt mulatri, metiși și negri.

Pădurea amazoniană

Economia. Cea mai mare putere economică latino-americană și a doua din America (după SUA), Brazilia se afirmă tot mai mult și pe plan mondial, ocupând locul 11, cu un PIB de circa 1 400 miliarde $ (o creștere de peste patru ori în ultimii 20 de ani). Are o economie complexă, bazată pe uriașul potențial uman și natural. Se remarcă în domeniile minier, siderurgic, chimic, construcții de mașini, textile și

São Paulo

produse alimentare. Este al doilea mare exportator mondial de produse agricole, primul producător de cafea și trestie de zahăr, al doilea de soia și cacao. Se adaugă un important șeptel, în principal bovine (locul 2 pe Glob) și porcine (locul 3).

Scurt istoric. După descoperirea întâmplătoare de către portughezi, în anul 1500, este colonizată de către aceștia, fiind primul teritoriu din Lumea Nouă unde vor fi aduși sclavi negri, din Africa, pentru munca pe plantații. Devine independentă în 1822, mai întâi ca monarhie, apoi, din 1889, ca republică. La sfârșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului la XX-lea cunoaște o puternică imigrație, mai ales europeană (italieni, germani, spanioli, portughezi ș.a.).

Brazilia — putere regională sau mondială? La fel ca în cazul Indiei, Brazilia are unele atuuri (întinderea, populația, potențialul economic, vocația de lider etc.), dar insuficiente, în prezent, pentru o mare putere. Este însă, indiscutabil, o putere regională, cea mai importantă din America Latină, loc necontestat de vreo altă țară, ca în cazul Indiei, de pildă. La inițiativa ei a luat naștere *MERCOSUR* (Piața Conului Sudic), care, în ciuda unor sincope (cauzate de crizele financiare din Argentina și Brazilia), în prezent funcționează bine. În acest fel, Brazilia a reușit, totodată, să surmonteze antagonismul său cu Argentina, care impieta asupra stabilității din zonă. În plus este o țară care se impune tot mai mult în organismele internaționale, mai ales la ONU și OMC.

*ALTE STATE

Republica Africa de Sud (R.A.S.)

Potențialul geodemografic. Una dintre cele mai populate (47 milioane de locuitori) și întinse (1 219 090 km²) țări africane, Republica Africa de Sud este reprezentativă, prin acești parametri, și pe plan mondial.

Această țară acoperă întreaga extremitate sudică a continentului african, poziție generatoare de interes geostrategic. Cea mai mare parte a țării este ocupată de un sistem de podișuri, limitate spre zona litorală de lanțuri de munți. Clima este predominant temperată, vegetația variată, dar în principal cea de savană, iar fauna extrem de bogată.

Semnarea acordului național de pace între albi (președintele F. W. de Klerk) și negri (Nelson Mandela) în septembrie 1991

Este una dintre puținele țări africane cu o pondere însemnată a populației urbane (circa 60%) și singura țară din lume cu trei capitale: Pretoria, adiministrativă (sediul Guvernului), Cape Town = Kaapstad, legislativă (sediul Parlamentului) și Bloemfontein = Mangauang, judiciară (sediul Curții Supreme a Africii de Sud).

Deține peste 4/5 din rezervele mondiale de mangan, 2/3 din cele de platină, peste 1/2 din cele de aur și crom, plus diamante, uraniu, minereu de fier, cărbuni, fosfați naturali, sare etc. La toate acestea deține locuri de prim rang pe plan mondial, la unele chiar pe cel dintâi: aur, mangan, crom.

Soweto în vremea aprtheidului

Boșimanii și hotentoții, care o populau din Antichitate, au fost dislocați sau asimilați de triburile bantu venite dinspre nord. Descoperită de portughezi (1488), este colonizată mai întâi de olandezi (în 1652). Aceștia, precum și alți europeni stabiliți aici (germani, hughenoți francezi) vor primi numele generic de buri, iar limba vorbită de ei va fi numită *afrikaans*.

Din punct de vedere al resurselor naturale este cea mai bogată din Africa și, totodată, una dintre cele mai bogate de pe Glob. Cu excepția hidrocarburilor (deocamdată cu rezerve mici cunoscute), deține zăcăminte însemnate la toate celelalte minerale și minereuri de primă importanță.

După o creștere spectaculoasă a populației (de aproape patru ori în 2000, față de 1950), în ultimii ani asistăm la o stagnare a numărului populației, datorită sporului natural foarte redus, în unii ani chiar negativ, și sporului migratoriu de asemenea negativ.

Economia. R.A.S. are cea mai dezvoltată economie din Africa, având o structură a PIB similară celei a țărilor occidentale: serviciile, trei cincimi, iar restul, industria și agricultura. Industria este bazată pe exploatarea și prelucrarea resurselor minerale amintite mai sus, ramura prelucrătoare fiind axată mai ales pe metalurgie (feroasă și neferoasă), construcții de mașini (inclusiv autovehicule), chimie, textilă. Este una dintre puținele țări africane cu o balanță agricolă excedentară, fiind de altfel unul dintre principalii exportatori agricoli mondiali, și unica de pe continentul african cu un echilibru între cultura plantelor și creșterea animalelor.

Cu toate că este țara cu cea mai dezvoltată economie din Africa, R.A.S. nu este scutită de o serie de probleme socio-economice grave, între care șomajul (circa 30%, în rândul personalului feminin depășind 50%) și inflația.

Scurt istoric. Istoria acestei țări este foarte interesantă și aparte. Intră în atenția puterilor europene, mai ales a Marii Britanii, interese care culminează cu războiul anglo-bur (1899–1902), câștigat de britanici, care își înstăpânesc puterea colonială, reușind să întregească astfel axa geopolitică Nord-Sud pe continentul african, de la Marea Mediterană la Capul Bunei Speranțe. În 1910 se constituie Uniunea Sud-Africană, care, în 1934, devine stat suveran în cadrul Commonwealth-ului, iar în 1961 se proclamă republică, sub denumirea de Republica Africa de Sud, părăsind totodată Commonwealth-ul. Încă din perioada interbelică, autoritățile albe pun bazele *apartheid*-ului, cea mai dură formă de segregare rasială. Sub presiunea internă și în condițiile accentuării izolării externe se trece, treptat, la libertăți democratice, pentru ca în final, în 1994, să fie ales ca președinte al țării liderul istoric Nelson Mandela, președintele partidului Congresul Național African, reprezentantul populației de culoare.

R.A.S. — putere regională. Rolul de putere regională îi revine Africii de Sud, pe de o parte datorită supremației sale economice (ca potențial al resurselor și ca forță economică), pe de alta poziției sale geostrategice: cu dublă fațadă oceanică, la întâlnirea Atlanticului cu Oceanul Indian, în zona prin care trec importante drumuri comerciale, între care, deloc de neglijat, un însemnat drum al petrolului dinspre Orientul Mijlociu. Totodată zona marină adiacentă este utilizată de navele militare ale marilor puteri.

De asemenea R.A.S. se afirmă ca principala putere africană din Atlanticul de Sud, fiind partenerul preferat al țărilor latino-americane cu fațadă atlantică, îndeosebi al Braziliei.

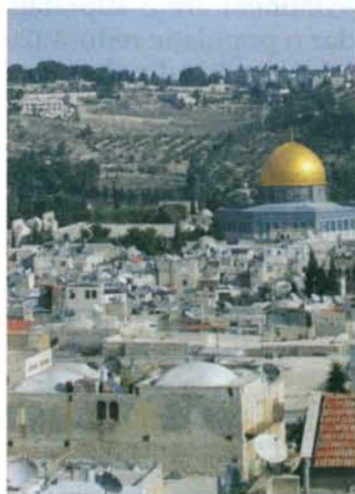
Israel

Potențialul geodemografic. Israelul este o țară mică, atât ca suprafață (20 425 km², locul 148 pe Glob), cât și ca populație (6,2 milioane de locuitori, locul 98).

Această țară se află în Orientul Apropiat, respectiv în Asia de Sud-Vest, desfășurându-se între Marea Mediterană și depresiunea străbătută

Numai din fosta URSS s-au stabilit 1,2 milioane de persoane, la care s-au adăugat cei din celelalte țări comuniste europene, inclusiv din România.

Un sector specific al economiei israeliene îl reprezintă prelucrarea diamantelor, care contribuie cu 25 până la 40% la valoarea exporturilor.

Ierusalim

Imagine din Tel Aviv

Au urmat alte războaie: cel din octombrie-noiembrie 1956, când Israelul participă, alături de Marea Britanie și Franța, la războiul împotriva Egiptului, „războiul de 6 zile" din iunie 1967 și „războiul de Yom Kippur" din octombrie 1973.

de râul Iordan. Jumătatea sudică a țării este ocupată de Deșertul Negev, iar restul cuprinde Munții Galileii, Piemontul Shefela și o câmpie litorală. Clima este mediteraneană (subtropicală), cu uscăciune accentuată în Negev și Valea Iordanului. Principala sursă de apă este lacul Tiberiada sau Kinneret (165 km²), cunoscut și drept Marea Galileii.

Israelul este sărac atât în resurse de sol, cât și de subsol, cu excepția celor de fosfați și sărurile de potasiu.

Populația sa a cunoscut o creștere spectaculoasă, de cinci ori în perioada 1950–2005, de la 1 200 000 la peste 6 200 000 locuitori, atât datorită sporului natural, care se menține ridicat și în prezent, cât mai ales celui migrator.

Are unul dintre cele mai ridicate grade de urbanizare de pe Glob: 92%.

Economia. Israelul reprezintă unul dintre rarele exemple, din economia mondială, de dezvoltare rapidă și modernă a unei zone lipsite de resurse minerale importante și inițial având o agricultură de subzistență. Are o economie de tip occidental, dominată de servicii (aproape 3/5 din PIB), urmate de industrie, care este diversificată și modernă (inclusiv aeronautică și electronică).

Agricultura, deși practicată pe numai 6% din suprafața țării, este de mare randament, fiind specializată în cultura citricelor (peste 90% exportate) și cultura cerealelor (care acoperă jumătate din consumul intern).

Scurt istoric. Israelul (mai ales poporul israelian) are o istorie lungă și frământată. Stat vechi (fondat în urmă cu peste 3 000 de ani), care a ajuns la apogeul strălucirii sale în vremea regilor David și Solomon, nu mult timp după întemeiere, va intra în sfera de influență a Romei în secolul I î.Hr., pentru ca, după răscoala antiromană (70 î.Hr.), evreii să fie răspândiți în întreg Imperiul Roman. Palestina va intra succesiv sub diferite stăpâniri (arabă în 634, otomană în 1516, britanică în 1917), pentru ca, după Al Doilea Război Mondial, Adunarea Generală ONU să hotărască (în noiembrie 1947) înființarea a două state, unul israelian și altul arab. La 14 mai 1948 este proclamat statul Israel, dar refuzul țărilor din Liga Arabă de a recunoaște hotărârea ONU duce la izbucnirea primului război arabo-israelian (1948–1949).

După reglementarea relaţiilor cu Egiptul (tratatul de pace semnat în martie 1979 la Washington), problema majoră a Israelului devine din ce în ce mai mult una de geopolitică internă, respectiv problema palestiniană, şi din ce în ce mai puţin una externă (securitatea faţă de lumea arabă).

Israel — statutul geopolitic actual şi de perspectivă. Nu se poate spune că Israelul este o putere regională, în ciuda economiei dezvoltate şi a puterii militare în continuă creştere (alocă circa 8% din PIB în domeniul militar, una dintre cele mai mari valori de pe Glob). Dar se poate afirma că, având poziţia geopolitică nefavorabilă (încercuită de ţări arabe), s-a remarcat ca un important actor strategic, reuşind să supravieţuiască. Este o ţară de care trebuie să se ţină seama.

Australia

Potenţialul geodemografic. Această ţară-continent are o suprafaţă imensă (7 692 030 km², locul 6 pe Glob), dar o populaţie redusă (20 milioane de locuitori, doar locul 51 pe Glob), rezultând o densitate mai mică de 3 locuitori pe km² (doar două ţări având valori mai mici, respectiv Namibia şi Mongolia).

Terenurile arabile reprezintă mai puţin de 7% din suprafaţa sa, iar pădurile numai circa 20%. Ca şi Africa de Sud este deficitară la hidrocarburi, deşi în ultima vreme au fost puse în evidenţă rezerve semnificative de gaze naturale.

Australia este constituită din continentul omonim, aflat în emisfera sudică, între oceanele Pacific şi Indian, şi mai multe insule, între care mai mare este Tasmania. Continentul australian are un relief predominant de câmpii şi podişuri (unele acoperite de deşerturi şi semideşerturi), singurul lanţ muntos aflându-se în est, Cordiliera Australiană (Great Dividing Range). Clima este tropicală în nord şi temperată în sud, iar vegetaţia şi fauna sunt unice în lume. Reţeaua hidrografică este săracă.

Australia este una dintre cele mai bogate ţări în resurse de subsol, nu şi de sol însă.

Deţine mari rezerve de bauxită, plumb, zinc, nichel (la toate locul 1 pe Glob), uraniu (locul 2 pe Glob), metale preţioase (atât aur, cât şi argint), minereu de fier, cărbuni etc. (la toate cu locuri de prim rang).

Deşi şi-a dublat populaţia faţă de anul 1960, Australia rămâne continentul cel mai slab populat. În ultima vreme, populaţia sa (constituită 95% din albi) creşte graţie sporului migratoriu pozitiv, şi nu celui natural, care este negativ.

Opera din Sidney

Creșterea oilor în Australia

Economia. Australia se înscrie în grupul țărilor cu economie dezvoltată, bazată pe servicii (circa 70% din PIB). Industria, deși diversificată, este competitivă pe plan mondial mai ales prin produsele miniere (fier, cărbune, bauxită, zinc, plumb etc.). Agricultura, deși cu ponderi reduse atât în populația activă, cât și la crearea PIB (4–5%), este foarte productivă și specializată în creșterea animalelor (2/3 din valoarea producției agricole). Australia este al șaselea exportator mondial de produse agricole, în prim-plan situându-se lâna și grâul.

Scurt istoric. Deși este descoperită și vizitată mai întâi de portughezi, spanioli și olandezi, cei care o vor coloniza vor fi britanicii, începând cu 1770, care vor înființa șase colonii, unite în 1901 în „Uniunea Australiană" (Commonwealth of Australia), cu statut de dominion în cadrul Imperiului Britanic apoi al Commonwealth-ului (1931). În prima jumătate a secolului al XX-lea, țara a cărei colonizare a început cu pușcăriașii deportați, se transformă într-un modern stat industrial, iar ulterior devine un model de țară dezvoltată din toate punctele de vedere.

Australia — putere regională. Acest statut îi revine țării-continent în primul rând datorită potențialului resurselor naturale și forței sale economice. Apoi grație poziției sale, cu dublă fațadă oceanică, la Pacific și la Oceanul Indian. Dar de aici decurge și dificultatea de opțiune: către care dintre aceste două oceane să graviteze? Multă vreme a gravitat spre Pacific, aceasta și datorită faptului că litoralul dinspre acesta este cel mai puternic populat, fiind membră fondatoare a pactelor ANZUS (un fel de NATO al Pacificului de Nord) și SEATO, ambele nefuncționale astăzi, dar și a APEC (Forumul de Cooperare Economică Asia-Pacific).

După ce a participat substanțial alături de metropolă la cele două războaie mondiale, Australia a început detașarea de aceasta și de Uniunea Europeană în ansamblu, încercând să joace un rol propriu pe scena mondială.

Analiștii apreciază însă că ar fi mai benefic pentru Australia să graviteze și spre Oceanul Indian, unde are mai mari șanse de a deveni o mare putere.

ANSAMBLURI ECONOMICE ȘI GEOPOLITICE MONDIALE ACTUALE

ASPECTE GENERALE

Multă vreme, din Antichitate până în secolul al XX-lea, marile ansambluri economice și geopolitie ale lumii au fost reprezentate de imperiile coloniale, metropolele fiind cele care, stăpânind, impuneau profilul economic al regiunilor cucerite: practicarea anumitor culturi, creșterea anumitor specii de animale, exploatarea de minereuri etc. Aceste ansambluri teritoriale au dispărut odată cu procesul decolonizării, micile teritorii care încă sunt dependente nemaicontând, practic, nici ca suprafață și populație, nici ca forță economică în plan mondial.

Secolul al XX-lea, deși a constituit un triumf al raționalității tehnice și al modernității, a ilustrat cel mai pregnant divizarea lumii în ansambluri și grupări de state, separate și opuse unele altora atât din motive politice și ideologice, cât și din motive economice; astfel, lumea a fost polarizată între „EST" (țările comuniste, adepte ale unei economii centralizate și planificate), respectiv „VEST" (țările capitaliste, cu o economie de piață). Odată cu căderea Zidului Berlinului (1989) și a regimurilor totalitare din Europa Centrală și de Est, și cu toate că există încă țări comuniste pe Glob (China, R.P.D. Coreeană, Vietnam, Cuba), nu se mai resimte această opoziție.

Demolarea Zidului Berlinului

Demolarea uneia dintre multele statui ale lui Lenin răspândite în orașele Europei de Est, ca simboluri ale dominației sovietice

Din motive de coordonare a activităților și politicilor economice, precum și de cooperare, au luat naștere ansambluri economice: Uniunea Europeană (continuatoarea CEE — Comunitatea Economică Europeană), CAER, OPEC, ASEAN, NAFTA, MERCOSUR, CEFTA, APEC ș.a.

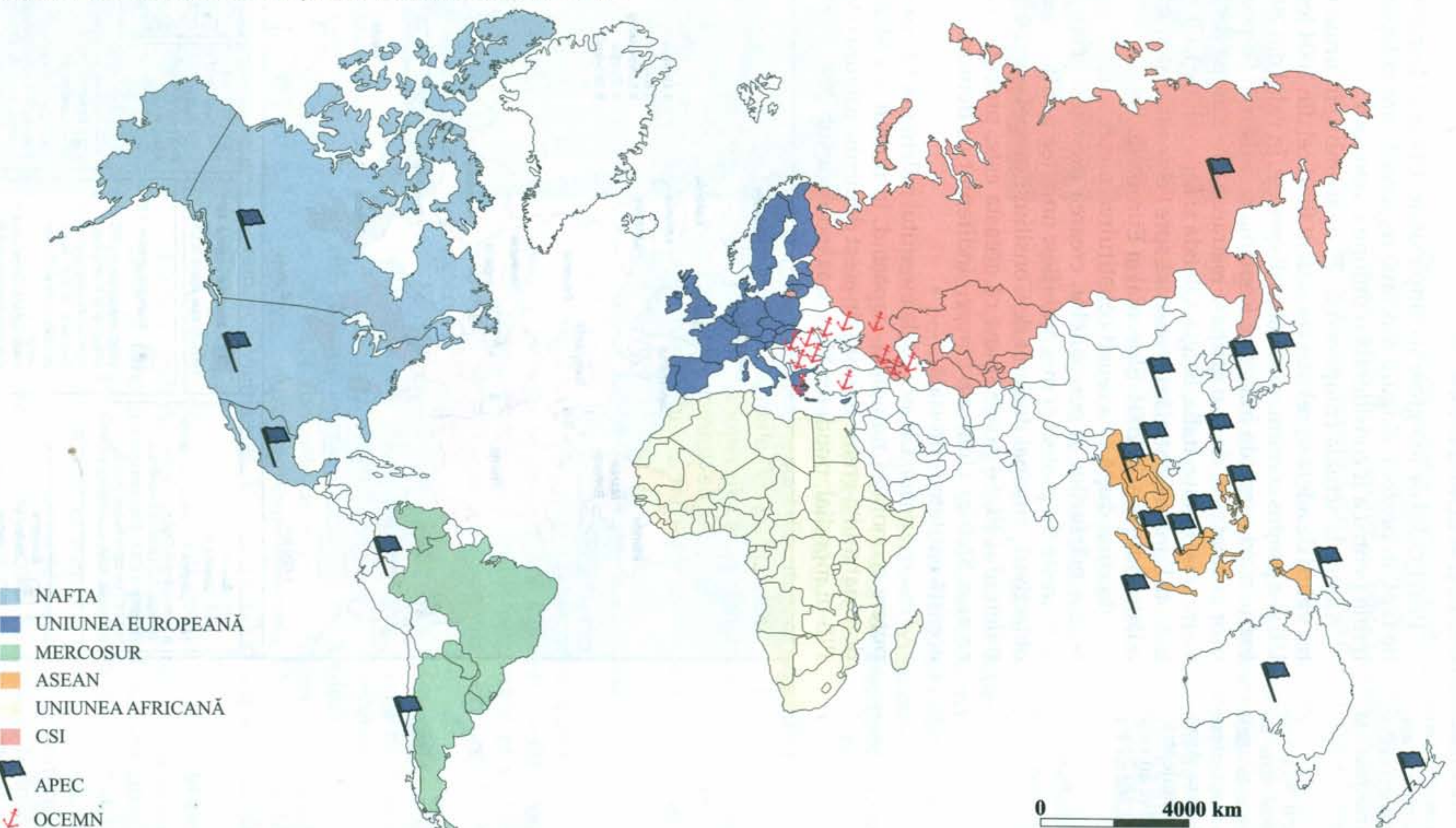
După dezmembrarea Uniunii Sovietice și căderea regimurilor comuniste din Europa de Est a avut loc o „reașezare" a principalilor actori și a centrelor de putere pe plan mondial, pe „marea tablă de șah", cum spunea analistul american Zbigniew Brzezinski.

În cadrul acestei reașezări se evidențiază:

- „dispariția" unuia dintre cei doi mari actori ce au dominat lumea după Al Doilea Război Mondial, Uniunea Sovietică, și întărirea rolului celuilalt actor, SUA, care a devenit hegemon mondial;
- dispariția unui important bloc militar, Tratatul de la Varșovia (care grupa Uniunea Sovietică și țările comuniste europene, mai puțin Iugoslavia și Albania) și întărirea NATO, bloc militar care depășește interesul euro-atlantic;
- dezvoltarea economică și extinderea teritorială a Uniunii Europene, care a devenit cel mai puternic „pol economic" al planetei și tinde să dobândească și un rol geopolitic pe măsură;
- afirmarea accelerată a unor asociații regionale (ASEAN, APEC) și țări (mai ales China) din zona Asia-Pacific, în afară de Japonia care deja era un pion important, grație puterii economice (locul 2 între statele lumii) în principal;
- constituirea altor asociații regionale funcționale, în creștere ca putere și influență, precum NAFTA, MERCOSUR ș.a.

Se poate spune că, odată cu constituirea celor trei mari ansambluri economice regionale (UE, NAFTA și ASEAN/APEC), se configurează o nouă relație de putere pe plan mondial, bazată pe competiție economică. Aceasta poate duce la modificarea „hărților mentale" ale locuitorilor planetei, mutându-se accentul de pe stat pe regiuni.

Prezentarea câtorva dintre aceste asociații/blocuri regionale este semnificativă pentru diversitatea din cadrul ansamblului mondial economic și geopolitic.

ANSAMBLURI ECONOMICE ȘI GEOPOLITICE MONDIALE
NAFTA
UNIUNEA EUROPEANĂ
MERCOSUR
ASEAN
UNIUNEA AFRICANĂ
CSI
APEC
OCEMN
0
4000 km

„Extinderea a acționat ca un catalizator pentru modernizarea și dinamizarea Uniuni Europene, ajutând economiile vechilor și noilor state membre să facă mai bine față rigorilor globalizării."

„Spre deosebire de anii '90, investițiile directe în aceste state au crescut imens, numai în 2004 acestea ridicându-se la aproximativ 190 de miliarde de euro. Aproximativ 75% din investițiile străine în noile state membre au venit din vechile state ale Uniunii Europene."

Raport al Comisiei Europene, mai, 2006

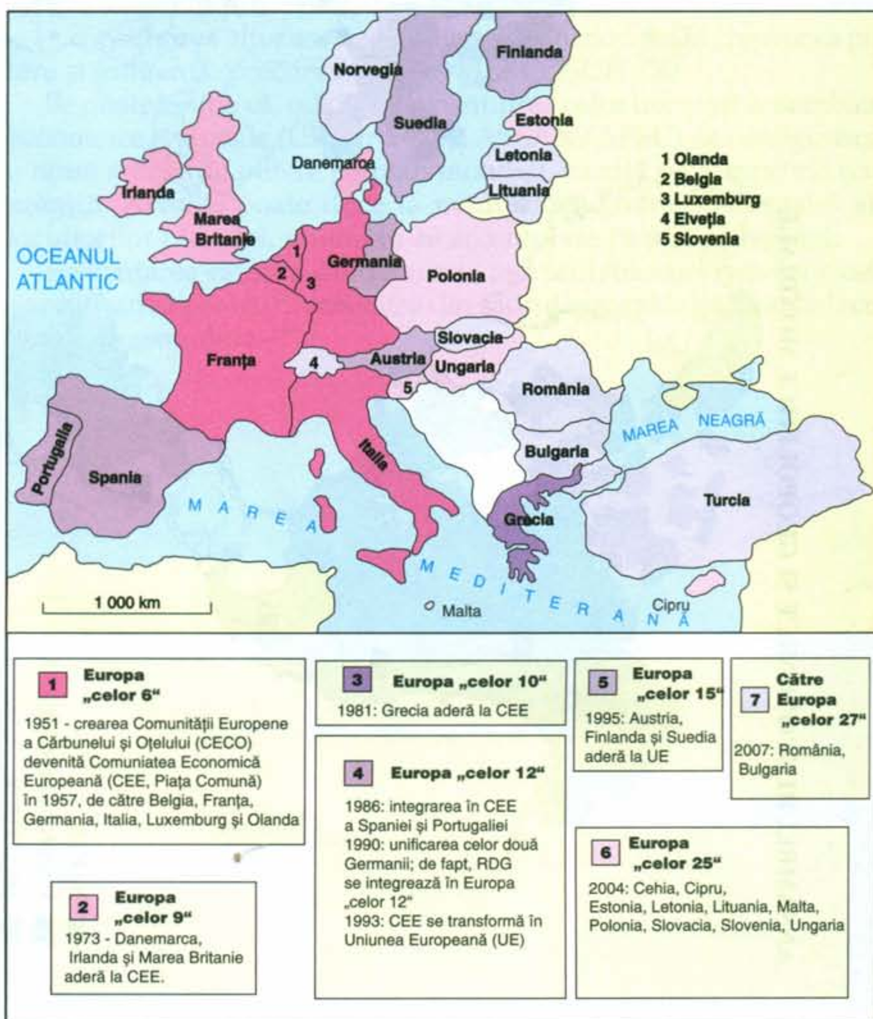
UNIUNEA EUROPEANĂ

Prin gradul de integrare și complexitate, Uniunea Europeană este, de fapt, în prezent, singura asociație regională care îndeplinește criteriile pentru a fi considerată o uniune economică.

Ajunsă la actuala componență (25 de membri) în urma mai multor valuri de aderare, cel mai consistent fiind cel din 2004 (cu 10 țări), UE și-a propus continuarea avansării spre est, în valul din 2007 având foarte mari șanse de integrare România și Bulgaria. Se poate foarte ușor constata că, de la o grupare restrânsă din Europa de Vest (R.F. Germania, Franța, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg), UE s-a extins în toată Europa Centrală și avansează spre Peninsula Balcanică (Greciei adăugându-i-se, în 2004, Slovenia) și Europa de Est.

Obiective: după ce a reușit constituirea pieței unice (libera circulație a mărfurilor și persoanelor, crearea monedei unice etc.), UE urmărește un proiect și mai ambițios: unitatea politică, acesta fiind obiectivul principal declarat de Consiliul Europei pentru începutul mileniului III. Se poate spune că aceasta este, probabil, calea spre crearea *Statelor Unite ale Europei*, indiferent ce denumire va purta această entitate teritorială.

Forța economică: UE a ajuns, la începutul mileniului III, cea mai mare putere economică mondială, depășind, în ultimii ani SUA, care au dominat multă vreme lumea și în acest domeniu: asigură o treime din PIB-ul mondial, ponderea SUA scăzând ușor sub 30%.

Extinderea Uniunii Europene

UE se remarcă, totodată, prin industria foarte puternică şi competitivă, agricultura performantă, dimensiunea şi modernitatea reţelei de căi de comunicaţie şi mijloace de transport, puterea comercială şi forţa de penetraţie pe piaţa mondială, existenţa celei mai puternice pieţe turistice din lume (ca dotări, fluxuri şi venituri) etc.

ASEAN (ASOCIAŢIA NAŢIUNILOR DIN ASIA DE SUD-EST)

Jucării chinezeşti pentru copiii lumii

Această asociaţie regională s-a constituit pe continentul asiatic, înglobând Peninsula Indochina şi unele arhipelaguri (indonezian, filipinez). Ocupă o întindere apreciabilă, mai mare decât a UE, respectiv circa 4,5 milioane de km^2 (circa o zecime din întinderea Asiei) şi are o populaţie de aproape 600 milioane de locuitori, de asemenea mai mare decât a UE, reprezentând însă doar cu ceva mai mult de 1/7 din populaţia continentului asiatic.

ASEAN este o asociaţie eterogenă de state cu dimensiuni foarte diferite ca:

• întindere: foarte mari, ca Indonezia — aproape 2 milioane de km^2 — Singapore, 683 km^2, de trei ori cât întinderea Bucureştiului! — ori Brunei, 5 785 km^2 — cât un judeţ al României;

• populaţie: Indonezia numără 240 milioane de locuitori, fiind a patra putere demografică a lumii, Vietnamul şi Filipine se apropie de 90 milioane de locuitori, în timp ce Singapore are doar cu ceva peste patru milioane, iar Bruneiul are numai cu ceva mai mulţi locuitori decât oraşul Iaşi ori Constanţa.

Petronas Twin Towers, simbol al prosperităţii economice a unui „leu" asiatic (Malaysia)

Statele membre sunt diferite şi ca regimuri politice, unele fiind ţări comuniste actuale (Vietnam, Laos) sau foste (Cambodgia).

Obiective: cooperarea şi asistenţa mutuală în probleme de interes comun (economice, sociale, culturale etc.), accelerarea creşterii economice, echilibrarea relaţiilor comerciale, promovarea păcii şi stabilităţii în zonă.

Spre deosebire de alte asemenea asociaţii regionale, ASEAN a reuşit două lucruri foarte importante:

1. stabilirea zonei de liber schimb (începând cu 1993); multă vreme statele membre refuzaseră cale a liberalismului economic;

2. cooperarea în domeniul securităţii şi stabilităţii regionale, punându-se accentul pe prevenirea oricărei forme de ingerinţă externă.

Forţa economică: ASEAN se înscrie printre cele mai dinamice ansambluri regionale de pe Glob, la concurenţă cu Asia de Est (Japonia, Coreea de Sud, China — primele două revenindu-şi după dificultăţile din ultimul deceniu al secolului al XX-lea).

ASEAN cunoaşte un ritm de creştere economică, pe ansamblu, superior tuturor regiunilor planetei, fiind depăşit doar de China (se remarcă Vietnamul, locul 2 pe Glob după statul chinez, Malaysia, Singapore ş.a.).

Colectarea latexului de la arborele de cauciuc

Are un însemnat potenţial agricol (reflectat în ponderea din producţia mondială de orez, cauciuc natural, cacao şi unele fructe tropicale) şi forestier, precum şi, parţial, minier (mai ales minereuri neferoase, precum staniul), impunându-se însă tot mai mult în domeniul industrial (electronică şi electrotehnică, petrochimie, produse textile etc.). De asemenea, cunoaşte o puternică ascensiune în domeniul turistic, ţări precum Singapore, Indonezia şi Malaysia câştigând între 5 şi 7 miliarde $ anual, iar Thailanda, peste 8 miliarde $.

Autostradă americană la o oră de vârf

Platformă petrolieră din Golful Mexic

NAFTA (NORTH AMERICAN FREE TRADE AGREEMENT/ ACORDUL DE LIBER SCHIMB NORD-AMERICAN)

Această asociație regională intrată în vigoare în 1994, include toate cele trei state nord-americane: Canada, SUA și Mexic, toate de mari dimensiuni – două având fiecare aproape întinderea Europei (Canada — 9,99 mil. km² și SUA — 9,55 mil. km²), iar cea de a treia, Mexicul, aproape 2 mil. km². Doar APEC, dar care este mai mult un forum decât un bloc economic, o depășește ca dimensiuni.

Ca număr al populației însă, este similară Uniunii Europene, având cu ceva peste 430 milioane de locuitori, grație SUA (peste 300 mil.) și Mexicului (peste 110 mil.), Canada abia depășind 30 mil.

Obiective: creșterea cooperării între cei trei membri prin eliminarea obstacolelor comerciale, soluționarea diferendelor comerciale, creșterea posibilităților de investiții etc.

NAFTA este o grupare integraționistă între o putere economică de necontestat (SUA) și două țări (Canada și Mexic) cu un potențial economic și comercial mai mic, între două țări cu venituri pe locuitor foarte mari (SUA și Canada — peste 30 000 $/loc.) și una foarte mici (Mexic — circa 6 000 $/loc.)

Deși, pe termen scurt, SUA au oarecum de pierdut (de exemplu, pierderea slujbelor americane mai slab plătite în favoarea mexicanilor, congestionarea traficului etc.), în schimb, pe termen lung au de câștigat: acesta este, de fapt, răspunsul SUA la ascensiunea vertiginoasă a Uniunii Europene, prin acest „instrument" putând influența mai mult politica, deocamdată economică, a întregii Americi de Nord.

Forța economică. NAFTA depășește ușor (ca putere economică) UE, având un PIB cu circa 1 500 de miliarde mai mare, prin însumarea PIB al celor trei țări.

Toți cei trei membri dispun de resurse de sol (fond arabil, forestier etc.) și subsol (minerale și minereuri) considerabile, în unele cazuri complementare. De exemplu, SUA își reduc dependența de petrol față de Orientul Mijlociu grație Mexicului, care este unul dintre principalii exportatori mondiali în domeniu. La rândul ei, Canada, o țară slab populată, dar foarte bogată în resurse, devine un furnizor important pentru SUA, grație proximității geografice, și nu numai.

Pe ansamblu, fiecare dintre cele trei țări membre are de câștigat din această asociere.

De altfel, SUA vizează realizarea unui spațiu unic american, prin unirea NAFTA cu MERCOSUR și a celorlalte țări care nu sunt prinse în aceste asociații și formarea AFTA (American Free Trade Agreement/Asociația de Liber Schimb Americană).

MERCOSUR

Mercado Común del Sur — în spaniolă, *Mercado Comun do Sul* — în portugheză; Piața Comună din Sud este opusul NAFTA, atât ca poziție geografică (în sudul Americii), cât și ca scop, MERCOSUR a fost inițiată în 1991 și a intrat în vigoare în 1994, grupând inițial patru state: Argentina, Brazilia, Paraguay și Uruguay. În 2005 a devenit membru și Venezuela, alte state (Bolivia, Chile, Columbia, Ecuador și Peru) fiind membri asociați.

Barajul hidrocentralei Itaipu, cea mai mare din lume

În comparație cu NAFTA este mult mai puțin omogenă ca dimensiuni ale statelor (Brazilia 8,5 mil km², Argentina 2,8 mil. km², dar Uruguay numai 176 000 km²), populație (Brazilia 185 mil., Uruguay numai 3,4 mil., Paraguay 7,3 mil.), PIB total (Brazilia 735 md. $,

Creşterea animalelor în pampasul argentinian

Paraguay numai 7,3 md. $). Pe ansamblu PIB total este foarte redus în comparaţie cu asociaţii precum UE şi NAFTA, doar cu ceva peste 1 000 md. $, ceea ce înseamnă doar a 15-a parte din cel al blocurilor regionale amintite.

În ansamblu, această regiune este bogată în resurse minerale (mai ales fier, bauxită, petrol), are un potenţial agricol ridicat (atât cultura plantelor — cafea, trestie de zahăr, arbori cu fructe tropicale —, cât şi creşterea animalelor — bovine, cabaline, porcine), precum şi unele industrii prelucrătoare relevante (siderurgie, petrochimie, zahăr, textile ş.a.)

Obiective: realizarea unei pieţe comune, începând cu o zonă de liber schimb cu asigurarea liberei circulaţii a produselor tarifare şi netarifare. În plus faţă de alte asociaţii regionale, ceea ce o plasează spre calea către o uniune economică, are ca obiective fixarea unor tarife comune faţă de terţi, elaborarea politicilor macroeconomice şi sectoriale ale statelor membre în foarte multe domenii.

MERCOSUR are foarte mari şanse de extindere, graţie nivelului de dezvoltare mai apropiat dintre ţările membre şi cele asociate. Ca urmare, este posibilă realizarea unei pieţe comune a întregii Americi de Sud.

APEC (FORUMUL DE COOPERARE ECONOMICĂ ASIA - PACIFIC)

Imagine din New York

Apropo de eterogenitatea statelor membre şi de participarea SUA la această asociaţie regională, preşedintele STN sud-corean Lucky Star International compara celelalte state cu nişte „peştişori în pericol de a fi devoraţi de un rechin".

APEC a devenit una dintre cele mai cunoscute asociaţii regionale în ultima vreme, fiind foarte activă. În acelaşi timp este una dintre cele mai originale: include membri din alte asociaţii regionale (toţi membrii ASEAN, SUA şi Canada — membri NATO!), ţări comuniste (R.P. Chineză), ţări foarte dezvoltate (SUA, Japonia, Canada, Coreea de Sud, Noua Zeelandă ş.a.), dar şi ţări subdezvoltate (Papua–Noua Guinee).

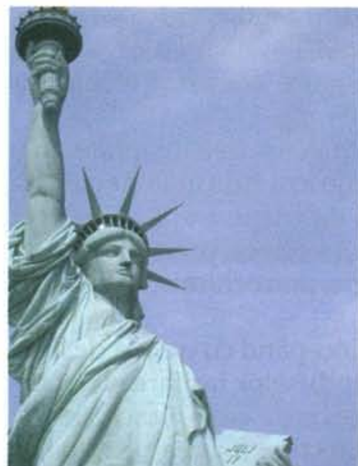
Acest forum a fost înfiinţat în 1989, la Canberra, capitala Australiei, la iniţiativa acestei ţări; în prezent sediul este în Singapore.

Membri: iniţial 12, astăzi 21.

Obiective: Iniţial, obiectivul principal a fost acela al elaborării şi stabilirii unei poziţii comune în negocierile ce urmau să se poarte în cadrul Organizaţiei Mondiale a Comerţului. Ulterior, pe lângă liberalizarea comerţului şi a investiţiilor, a adăugat cooperarea economică şi tehnică.

Deşi încă de la înfiinţare a fost respinsă ideea de bloc regional, prin faptul că urmăreşte constituirea unei zone de liber schimb în regiunea Asia – Pacific, se apropie de fapt de filozofia constituirii asociaţiilor regionale.

Cu ocazia summit-ului liderilor APEC, de la Seattle (SUA), din noiembrie 1993, s-a stabilit, drept preocupare esenţială, „stabilitate, securitate şi prosperitate pentru popoarele noastre".

Statuia Libertății, simbolul Americii

Kremlinul, simbolul puterii Rusiei

Linie de asamblare a produselor hi-tech

ORGANIZAREA SPAȚIULUI MONDIAL (ȚĂRI ÎN DEZVOLTARE, ȚĂRI DEZVOLTATE, ALTE CATEGORII DE STATE). RAPORTUL NORD-SUD

În perioada confruntării EST (sistemul socialist) – VEST (sistemul capitalist) se practica împărțirea statelor lumii în trei categorii:

• *state capitaliste*, în fapt țările occidentale dezvoltate (în principal cele din Europa Occidentală, plus SUA).

• *state socialiste*, de asemenea în principal pe continentul european, plus alte câteva pe celelalte continente (R.P. Chineză, R.P.D. Coreeană, R.S. Vietnam, Cuba ș.a.).

• lumea a treia (folosindu-se și alți termeni, între care cel de țări nealiniate, adică neaparținând nici sistemului capitalist, nici celui socialist).

După prăbușirea regimurilor comuniste din Europa de Est (inclusiv Uniunea Sovietică), se vorbește, inclusiv la ONU, doar de două categorii de țări:

• dezvoltate;

• în dezvoltare.

Este din ce în ce mai greu de stabilit limita dintre aceste două categorii, pentru că unele țări considerate „în dezvoltare" au multe caracteristici similare țărilor dezvoltate (cea mai importantă contribuție la crearea PIB o au serviciile, PIB per locuitor este ridicat etc.), cum sunt unii „tigri" și „lei" asiatici, de exemplu. Pe de altă parte, unele țări au o serie de caracteristici tipice atât pentru țări dezvoltate, cât și pentru țări în dezvoltare (de exemplu, Rusia, unele țări din Orientul Mijlociu — Emiratele Arabe Unite, Qatar, Kuweit ș.a.).

ȚĂRILE DEZVOLTATE

În această categorie intră țările cu performanță economico-socială, care se răsfrânge în nivelul de trai ridicat. Erau numite în perioada Războiului Rece țări industriale, întrucât industria avea cea mai importantă contribuție la crearea PIB și, totodată, concentra cea mai mare parte a populației active.

Astăzi, țările dezvoltate au depășit această fază, aflându-se în așa-numita perioadă post-industrială, când cea mai mare parte a PIB este obținut în servicii, domeniul terțiar, cum mai sunt numite acestea, concentrând și cea mai mare parte a populației active.

În această categorie intră țările Europei Occidentale, ale Americii de Nord anglo-saxone (SUA și Canada), precum și alte câteva țări din afara acestor regiuni, între care Australia, Japonia ș.a.

ȚĂRILE ÎN DEZVOLTARE

În această categorie intră țările în care nivelul dezvoltării sociale și economice nu corespunde, practic, celui firesc epocii noastre.

În aceste țări ponderea cea mai mare în crearea PIB o au sectoarele primar (agricultura și mineritul), cum este cazul majorității țărilor africane și al multor țări asiatice ori al unora latino-americane, secundar (industria prelucrătoare) ori combinat (cazul țărilor foste comuniste sau al unora care au pășit pe calea industrializării).

Sfera de cuprindere a acestei categorii este foarte largă, incluzând, pe de o parte, țări ca Brazilia, India, Indonezia și altele, care au anumite domenii economice performante la nivel mondial, inclusiv regiuni care concură cu țări dezvoltate, și, pe de altă parte, țări lipsite de orice fel de performanță economico-socială (foarte multe țări africane — Burundi,

Uzina cehă Skoda a fost preluată, în anii '90, de firma germană Volkswagen

Rwanda, Burkina Faso, Mauritania, Mali ș.a.), unele țări asiatice — Bangladesh, Afghanistan, Nepal, Cambodgia ș.a. — ori din zona Oceaniei (Papua–Noua Guinee ș.a.).

Tot în această categorie sunt incluse și fostele țări comuniste europene, inclusiv România, deși nivelul lor de dezvoltare social-economică și performanțele după prăbușirea regimului comunist sunt diferite.

A apărut, de altfel, o subcategorie nouă în acest domeniu, și anume țări (cu economia) în tranziție, deci care fac trecerea de la economia planificată la cea de piață.

Circulă și un alt termen: *economii emergente*, respectiv țări cu economii în plină dezvoltare, pe cale de a deveni performante; termenul se aplică în egală măsură unor țări foste comuniste și unor țări din „Lumea a treia" care cunosc performanțe în domeniu.

RAPORTUL NORD-SUD

În termeni social-economici, NORD înseamnă țările dezvoltate, iar SUD, țările în dezvoltare. Așadar „polarizarea" bogăției și, respectiv, a sărăciei, care sunt doi poli opuși precum cei geografici.

Decalajele sunt evidente, indiferent de indicatorul social-economic luat în calcul, atât global, cât și mai ales per locuitor: PIB, producția și consumul diferitelor produse (energie electrică, resurse esențiale de hrană, consum de apă etc.), acces la educație, ocrotirea sănătății etc.

Grup de lucru la o conferință FAO

Deși ONU și alte organisme internaționale au lansat mai multe programe (primul în 1974) și conferințe internaționale (prima în 1975), rezultatele au fost neconcludente, practic nereușindu-se progrese substanțiale în reducerea decalajului dintre cele două grupuri de țări. Nu este mai puțin adevărat că la aceasta a contribuit și ritmul diferit de creștere a populației, în cele dezvoltate înregistrându-se o creștere ușoară, în timp ce în cele în dezvoltare una explozivă (de aproape trei ori) în perioada 1950–2000. Ca urmare a crescut raportul dintre NORD și SUD de la 1 la 2, în 1950, la 1 la 5 în prezent.

Alți câțiva indicatori care reflectă decalajul NORD-SUD:

1. PIB per locuitor ($/locuitor):

Țări din NORD	Țări din SUD
66 400 — Luxemburg	154 — Liberia
54 400 — Norvegia	142 — Malawi
48 000 — Elveția	110 — Etiopia
45 700 — Irlanda	108 — R. D. Congo
44 700 — Danemarca	84 — Burundi

2. hrana (calorii/zi/locuitor) – minimum necesar 2 400 calorii:

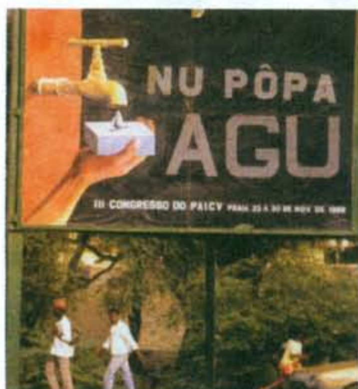
Țări din NORD	Țări din SUD
3 800 — SUA	Burundi — sub 1 600 calorii
3 800 — Austria	Cambodgia — sub 1 600 calorii
3 700 — Belgia	Ciad — sub 1 600 calorii
3 700 — Irlanda	Etiopia — sub 1 600 calorii
3 600 — Franța	R.D. Congo — sub 1 600 calorii

Centrală atomică din Europa Occidentală, mare consumatoare de apă

3. consumul de energie electrică (kWh/locuitor)

Țările din NORD	Țările din SUD
În toate minimum 8 000 kWh, atingând 30 000 kWh în Norvegia	În majoritatea sub 1 000 kWh, în unele chiar sub 100 kwh – Burkina Faso, Rwanda, Burundi ș.a.

„Nu risipiți apa!" Campanie pentru economisirea apei în statul Capul Verde

4. accesul la apă potabilă

Țări din NORD	Țări din SUD
Toate 100%	Majoritatea deficitare, în 25 de țări accesul fiind sub 50%

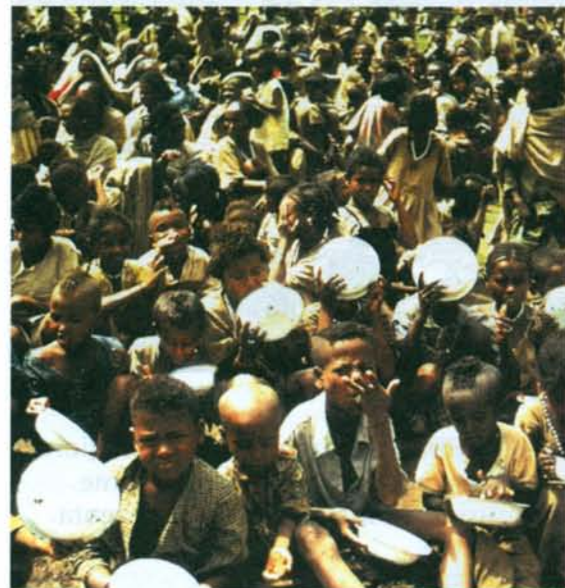
5. analfabetismul

Țări din NORD	Țări din SUD
absent sau nesemnificativ	Toate sunt deficitare, într-un număr de 26 de țări depășind 50%: Somalia (80%), Sierra Leone (74%), Mali (72%), Afghanistan (64%) etc.

Evidența decalajelor economico-sociale a determinat apariția unor forme de dialog între părți:

Dialogul Nord - Sud

Atât ONU, cât și alte organisme internaționale și-au propus, prin programnele inițiate, reducerea decalajului dintre cele două categorii de țări, care a devenit una dintre problemele globale ale omenirii. Deși ONU, de pildă, a lansat mai multe programe (primul în 1974) și conferințe internaționale în domeniu (cea dintâi în 1975) rezultatele nu au fost concludente, practic nereușindu-se progrese substanțiale în reducerea decalajului între SUD și NORD.

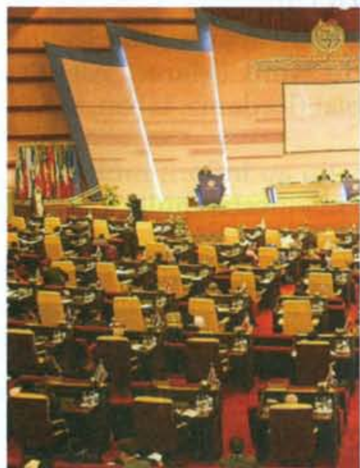
Două imagini relevante pentru decalajul economic dintre unele state africane și țările dezvoltate

Dialogul Sud–Sud

În paralel cu celălalt dialog, țările în dezvoltare au lansat un parteneriat în vederea sprijinirii reciproce și a promovării pe plan internațional a intereselor lor. Au folosit în acest scop două forumuri internaționale, care la un moment dat (în deceniile 7–8 ale secolului trecut) deveniseră foarte influente:

Grupul celor 77 (numit astfel după numărul țărilor în dezvoltare participante la Conferința UNCTAD de la Geneva, din 1964), care și-a propus obiective economice comune și cooperare în sfera internațională a țărilor semnatare.

Mișcarea de nealiniere, forum inițiat de conducătorii câtorva țări importante (India, Indonezia, Egipt, Iugoslavia), ce a grupat un mare număr de state (la un moment dat circa 150), care își propuneau să

O întrunire a Grupului celor 77

Ședință a Consiliului de Securitate al ONU

colaboreze pentru apărarea și consolidarea independenței naționale și pentru promovarea și asigurarea păcii și destinderii în lume.

În prezent, cele două forumuri nu-și mai fac simțită prezența.

*SPAȚIUL MEDITERANEAN LA INTERFAȚA NORD-SUD

Spațiul mediteranean a fost unul dintre focarele civilizației universale și un pol de atracție din toate timpurile. Deși și-a pierdut din importanță odată cu transferarea interesului mondial spre zona Atlanticului, grație descoperirii și colonizării Lumii Noi, a revenit în atenție în ultima vreme.

Colosseum, Roma, Italia

Spațiul mediteranean este probabil cea mai semnificativă zonă geografică în privința întâlnirii dintre țările dezvoltate și cele în dezvoltare. Există:

- în nordul geografic al Mediteranei, țările europene de la strâmtoarea Gibraltar la strâmtorile Bosfor și Dardanele, majoritatea membre ale celei mai puternice și dezvoltate asociații regionale, Uniunea Europeană, și implicit un pilon al NORDULUI;
- iar în sudul Mediteranei, un șir de țări care aparțin, cu excepția Israelului, SUDULUI: țările din Africa de Nord (Maroc, Algeria, Tunisia, Libia și Egipt), din Orientul Apropiat (Iordania, Liban, Siria), plus Turcia, Cipru.

Timp de mai multe milenii, în acest spațiu au înflorit multe civilizații, care s-au influențat reciproc, și s-au manifestat multe tendințe expansioniste, de o parte și de alta:

- Roma a fost singura putere din istorie care a reușit să cucerească și să înglobeze întregul spațiu din jurul Mediteranei, dar și alte puteri europene (Franța, Marea Britanie, Italia) au administrat teritorii din Sud.
- Unele puteri (popoare) din sudul Mediteranei au cucerit și stăpânit, temporar, spații din Nord: cartaginezii, arabii, otomanii.

Plantație de portocali în Cipru

În prezent, unele țări din sudul Mediteranei privesc spre Europa cu speranța unei apropieri economice și strategice:

– Turcia este deja membru NATO şi a solicitat oficial integrarea în Uniunea Europeană;

– Marocul doreşte să intre în Uniunea Europeană;

– Ciprul este membru al Uniunii Europene;

– Israelul gravitează, economic şi nu numai, spre Europa.

Deşi unele ţări europene (exceptând, printre altele, Franţa) membre NATO şi UE nu agreează includerea ţărilor sud-mediteraneene în structurile euroatlantice, realitatea demonstrează că, pe măsura trecerii timpului, percepţia se modifică: aşa cum Turcia (o ţară islamică) şi Cipru (o ţară cu diversitate religioasă) au devenit, prima, membră NATO şi, a doua, mebră a UE, de ce nu ar putea deveni celelalte ţări sud-mediteraneene părţi ale blocurilor regionale din Nord?

Având în vedere faptul că nici una dintre structurile euro-atlantice (NATO şi UE) nu pune problema limitelor geografice, decât aderarea şi respectarea unor principii, practic nu mai există nici o piedică legală care să împiedice intrarea ţărilor din SUD în structurile din NORD.

Fiind, în ansamblu, complementare, cele două regiuni geografice au suficiente motive pentru a deveni părţi ale uneia şi aceleiaşi regiuni economice şi, respectiv, militare.

Marea Mediterană

DE LA LUMEA UNIPOLARĂ LA LUMEA MULTIPOLARĂ

Evenimentele din ultimul deceniu al secolului al XX-lea au dus la transformarea lumii bipolare (Vest–Est; Capitalism–Comunism; SUA și aliații săi – Uniunea Sovietică și lagărul socialist) într-o lume unipolară, cu o singură superputere, SUA, hegemon mondial, nu de puține ori numite „jandarmul mondial".

Viitorul aparține, în mod evident, lumii multipolare. Întrebarea este cu câți „actori", și care anume?

Referitor la țări (puteri, mari puteri) se vorbește de modelele:

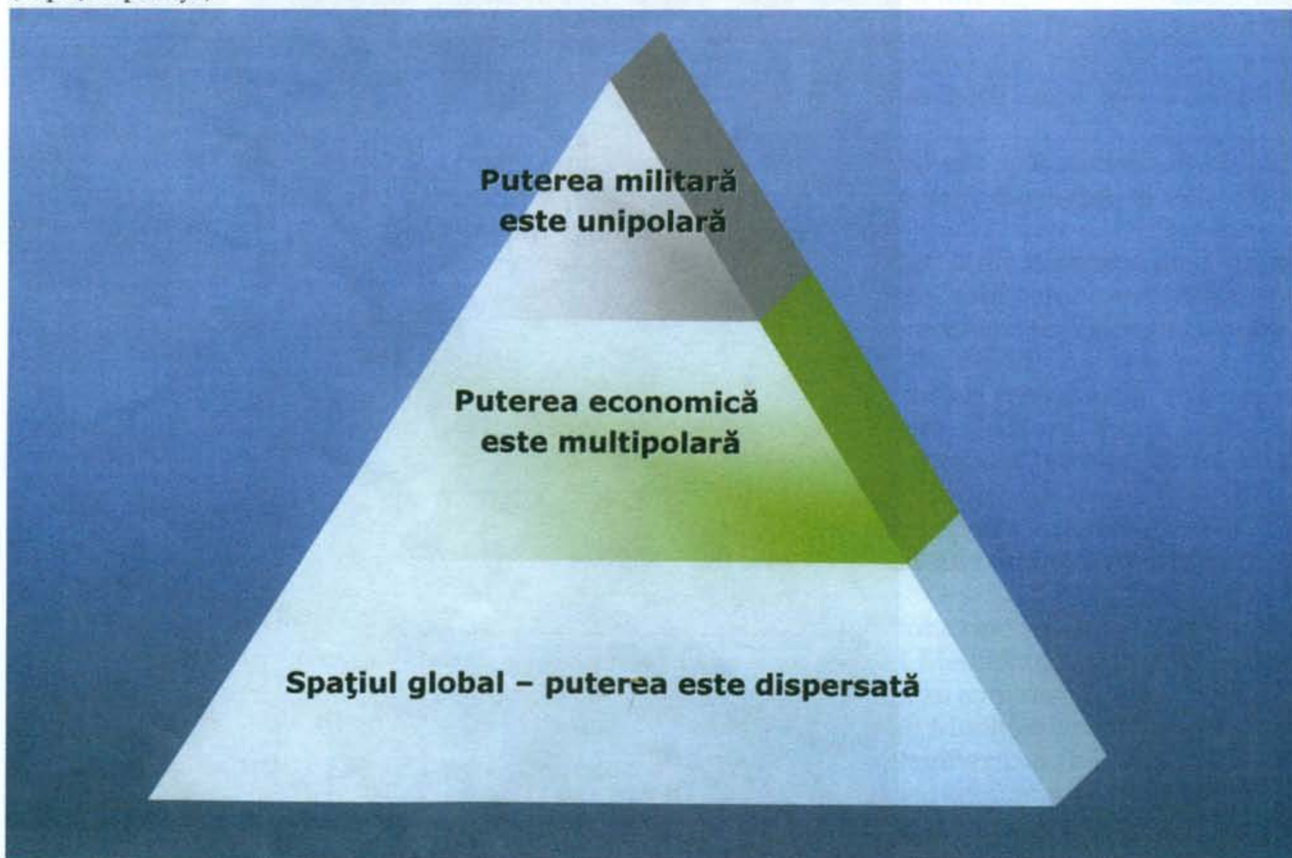
• *bipolar*: SUA și Rusia, ultima fiind într-o puternică revenire și având suficiente atuuri (întindere, populație, resurse fabuloase — mai ales în Siberia —, potențial militar, putere nucleară, putere cosmică, membru permanent al Consiliului de Securitate ONU etc.);

• *tripolar*: SUA, Rusia și China, ultima având multe dintre atuurile Rusiei, ba chiar unele în plus (un dinamism economic și militar ieșit din comun);

• *pentapolar*: celor trei (SUA, Rusia și China) adăugându-li-se Japonia și Germania, țările cu cea mai puternică dezvoltare economică după cel de Al Doilea Război Mondial (ocupând locurile 2 și, respctiv, 3 în ierarhia mondială a marilor puteri economice), dar țări oarecum „deficitare" în privința potențialului militar (pe care, totuși, și l-au ameliorat foarte mult în ultima vreme);

• *modelul cu și mai mulți actori*, acestora adăugându-li-se, după caz, Australia, Brazilia, India, Indonezia, Arabia Saudită și alți „piloni" regionali.

Trei tipuri de putere: tabla de șah tridimensională (după Joseph Nye)

De la o vreme se vorbește însă și de alte modele, respectiv cele în care și blocurile regionale să joace roluri principale. Astfel, se vorbește de modelele:

• *state și blocuri regionale*, precum SUA – Rusia – Uniunea Europeană; un alt model ar adăuga China;

• *numai blocuri regionale*: NAFTA (cu „pilonul" SUA) – UNIUNEA EUROPEANĂ (cu axa Germania – Franța – Marea Britanie) – ASIA - PACIFIC (o combinație ASEAN – APEC, cu „actorii" Japonia, Coreea de Sud, China, Australia, Indonezia ș.a.).

Este previzibil mai curând acest ultim model, în condițiile în care asistăm, în prezent, la o translatare a sferei de interes mondial dinspre „zona Atlanticului", care a dominat lumea timp de cinci secole și în care sunt localizate NAFTA și Uniunea Europeană, către „zona Asia-Pacific", cea mai dinamică din punct de vedere economic, și nu numai.

evaluare parțială

SISTEMUL ECONOMIC ȘI SISTEMUL GEOPOLITIC

NOȚIUNI NOI

- Sistem economic
- Sistem geopolitic
- Sistem economic mondial
- Bloc militar, bloc economic
- Organizații internaționale
- Potențial geodemografic
- Putere regională/putere mondială
- Lumea multipolară

EXERCIȚII ȘI ACTIVITĂȚI APLICATIVE

- Folosindu-vă de cunoștințele de istorie sau geografie din clasele anterioare, precizați care au fost cele 5 puteri ale lumii în perioada colonială, cele 3 puteri din preajma Primului Război Mondial și cele două de după Al Doilea Război Mondial.
- China înregistrează ritmuri de dezvoltare foarte mari, care solicită mari cantități de materii prime în condițiile în care în această țară nu există un sistem democratic real. Considerați că acest ritm de dezvoltare economică se poate menține? Argumentați afirmația făcută.
- Organizația APEC tinde să devină, în viitorul apropiat, cea mai importantă piață economică și comercială a lumii. Precizați cel puțin 2 factori care vor conduce spre o astfel de perspectivă.
- Cum explicați dezechilibrul existent în prezent în schimburile economice internaționale, fiind cunoscut faptul că cea mai mare parte a resurselor de materii prime se află în țările în dezvoltare?

ÎNTREBĂRI-PROBLEMĂ

- Cum explicați dezvoltarea economică a Japoniei, țară cu puține resurse de subsol, afectată de unele catastrofe naturale și de unele împrejurări istorice?
- De ce India tinde să devină tot mai mult o putere regională?
- Care sunt argumentele care ar putea face din OCEMN un organism economic viabil?
- Care sunt atributele de mare putere ale Rusiei și posibilitățile de revenire a acestui stat în prim-planul politic și economic mondial?
- Cum explicați contrastele social-economice ale Braziliei?

AUTOEVALUARE

- Care sunt membrii permanenți ai Consiliului de Securitate și ce rol are acest organ principal al ONU?
- Precizați anul intrării României în NATO și țările care au intrat odată cu țara noastră în acest bloc militar.
- Precizați doi factori care au condus la dezvoltarea economică și militară a statului Israel.
- Care sunt obiectivele urmărite de NATO?
- Identificați pe harta de la p. 103 principalii actori geopolitici ai modelului lumii multipolare.

• Realizați un eseu în care să explicați cauzele care au generat existența blocurilor militare actuale.
• Explicați cauzele conflictelor actuale de pe Glob și consecințele lor asupra economiei mondiale și a mediului înconjurător.
• Pe harta alăturată identificați și localizați prin semne convenționale diferite:
– principalele blocuri militare;
– puterile regionale;
– principalele blocuri economice;
– zonele de conflict de pe Glob.

*Elemente de geografie socială și culturală

ASPECTE GENERALE

Deși a plecat la drum ca o știință având aproape exclusiv domeniul natural, astăzi, sunt recunoscute din ce în ce mai mult valențele sociale ale geografiei.

Filozoful german Immanuel Kant (1724–1804), într-o abordare comparativă între istorie și geografie, făcea referire la faptul că întrebările care frământă mintea unui geograf sunt: ***unde*** și ***de ce?*** (în timp ce istoricul se întreabă ***când*** și ***de ce?***). Este certificat astfel, încă o dată, obiectul de studiu al Geografiei și, anume, spațiul — *spațiul geografic*. Unde este localizat un fenomen/proces pe suprafața Terrei (*locul*), care este rațiunea prezenței/desfășurării lui acolo (*cauze*), care este relația dintre acesta și un fenomen / proces similar de pe Glob (*conexiune*), cum se ierarhizează taxonomic în structura locului respectiv (*scară*), care sunt manifestările lui spațiale (*model*), cum evoluează în timp (*dinamica*)?

Geografia socială studiază, în mod deosebit, *relația dintre* ***societate*** și ***spațiul geografic***: cum sunt afectate caracteristicile geografice ale unui teritoriu prin prezența și activitatea unei comunități umane, dar, în aceeași măsură, cum sunt influențate caracteristicile sociale ale comunității respective de condiția geografică (care poate fi de favorabilitate sau, din contra, de restrictivitate).

Activitate pastorală în Patagonia

Astfel, mediul geografic conturează un anumit ***mod de viață*** al unei comunități umane (de exemplu, modul de viață al tibetanilor este relativ similar cu cel al populațiilor de pe platourile andine), dar, de asemenea, un anumit tip de societate comportă atitudini sociale similare ***în medii geografice diferite*** (societatea islamică are un comportament asemănător indiferent dacă vorbim despre indonezieni, cei mai numeroși dintre musulmani, situați, datorită poziției țării lor, în regiunea ecuatorială, sau musulmanii arabi din deșerturile tropicale ale Peninsulei Arabia, ori „kosovarii" din Europa etc.).

Chinatown în San Francisco

Geografia socială *nu analizează comportamentul unui singur individ, ci al unui grup social*, încercând să realizeze modele de distribuție teritorială a caracteristicilor sociale ale acelui grup (de pildă, conturarea unor zone rezidențiale diferite în cadrul aceluiași oraș în funcție de prețurile terenurilor, segregarea etnică — cartierul chinez, arab etc., areale de atractivitate (cartierele rezidențiale selecte, spațiile de relaxare – parcuri, piețe civice, străzi comerciale) sau de repulsivitate (spațiile industriale, cartierele cu o rată crescută a infracționalității ș.a.) dintr-o localitate, diferențe teritoriale în starea de sănătate a populației, a ratei de criminalitate etc.

Geografia culturală are în vedere abordarea teritorială a două dimensiuni:

• ***sistemul de credințe, valori, obiceiuri*** care diferențiază grupurile sociale, acestea din urmă fiind identificabile prin *limbă, etnie, religie*;

• ***elementele materiale care definesc un anumit standard de viață*** (diverși indicatori precum: venit pe locuitor, speranță de viață, calorii zilnice, televizoare, mașini, calculatoare, biblioteci publice raportate la numărul de locuitori etc.; dintr-un asemenea punct de vedere, lumea se împarte în *state dezvoltate („Nord")* și *state în dezvoltare („Sud")*.

Aruncatul bușteanului, întrecere tradițională în Scoția

Orezărie în Orient

Spațiu amenajat în Los Angeles, SUA

Insule artificiale, Dubai, Emiratele Arabe Unite

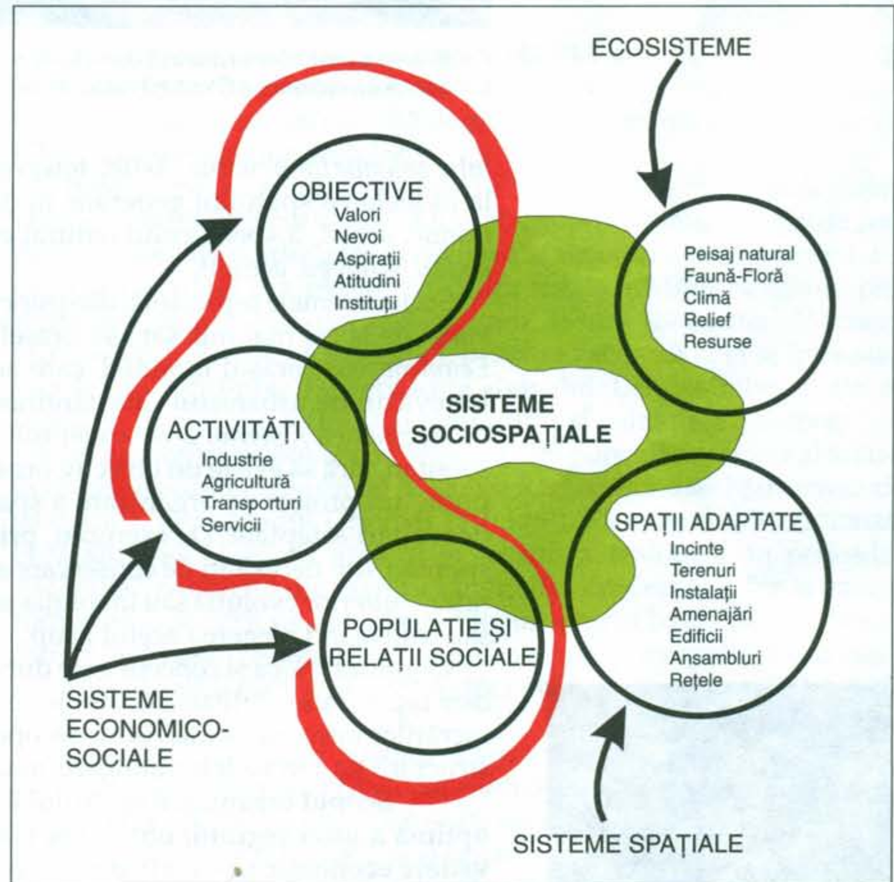
*VIAȚA SOCIALĂ ȘI ORGANIZAREA SPAȚIULUI UMANIZAT

Orice fragment al suprafeței terestre este un sistem natural (*ecosistem*), care se organizează spontan, după legile cosmice (*autoorganizare*), înainte de a fi ocupat și modificat de o comunitate umană, dincolo de care devine un sistem antropizat (*sociosistem*) și este organizat de om (factor conștient), în timp istoric, în funcție de capacitatea sa de a înțelege „metabolismul" planetei și de necesitățile și aspirațiile sale.

Cele două tipuri de sisteme îndeplinesc următoarele condiții:

- sunt alcătuite dintr-un set de elemente de naturi diferite (ecologice, demografice, tehnologice etc.);
- între aceste elemente există relații de intercondiționare, concretizate prin fluxuri de substanță (apă, substanță organică, materii prime, produse etc.), energie (energie solară, energie din resurse convenționale: cărbuni, petrol etc.) și informație;
- au un comportament termodinamic (comunică cu exteriorul), o evoluție dependentă de timp, care face ca starea instantanee a sistemului să se schimbe.

Prezența omului și a activităților sale aduce elemente ce țin de valorile, de nevoile, de aspirațiile sociale și, ca atare, nevoia de intervenție asupra unor componente, care poate modifica evoluția sistemului.

Sisteme sociospațiale (după Mihai Botez, Mariana Celac, 1980)

Organizarea spațiului umanizat *presupune prognozarea unui model teoretic de evoluție al unei regiuni, prin modificarea ori redimensionarea unor componente sau a unor fluxuri, evoluție ce este de așteptat să se încadreze*

Kiboutz, Israel

Cultivarea terenurilor urmărind curbele de nivel pentru a se evita eroziunea (Pennsylvania, SUA)

între anumite limite dorite. Astfel, intervenția premeditată a omului duce la modelarea spațiului geografic în concordanță cu potențialul economic, social, a specificului natural etc. Acesta presupune *obiective, decizii, strategii, acțiuni*.

Sociosistemele reprezintă, din punct de vedere spațial, o mare varietate: de la cel mai mic sat sau orășel de pe orice continent, până la *Ecumenopolis* (orașul mondial, care acoperă întregul uscat planetar, întrevăzut de urbanistul Constantinos Doxiadis).

Asemenea sisteme s-au constituit și structurat nu de puține ori spontan, fără să existe un obiectiv organizațional precis și, cu atât mai puțin, un proiect de organizare a spațiului în spiritul unei anumite dezvoltări așteptate. De exemplu, primele așezări umane au apărut spontan, din necesități de conservare și protecție, fără „testări în laborator", ulterior evoluția sau involuția așezărilor respective confirmând sau infirmând alegerea acelui grup.

Organizarea, ca și concept, este dublată de ***amenajarea teritoriului***, care reprezintă totalitatea acțiunilor concrete, a măsurilor tehnice și a lucrărilor întreprinse (defrișări, decopertări, nivelări, dotarea cu infrastructură ș.a.) în vederea atingerii modelului prognozat (teoretic).

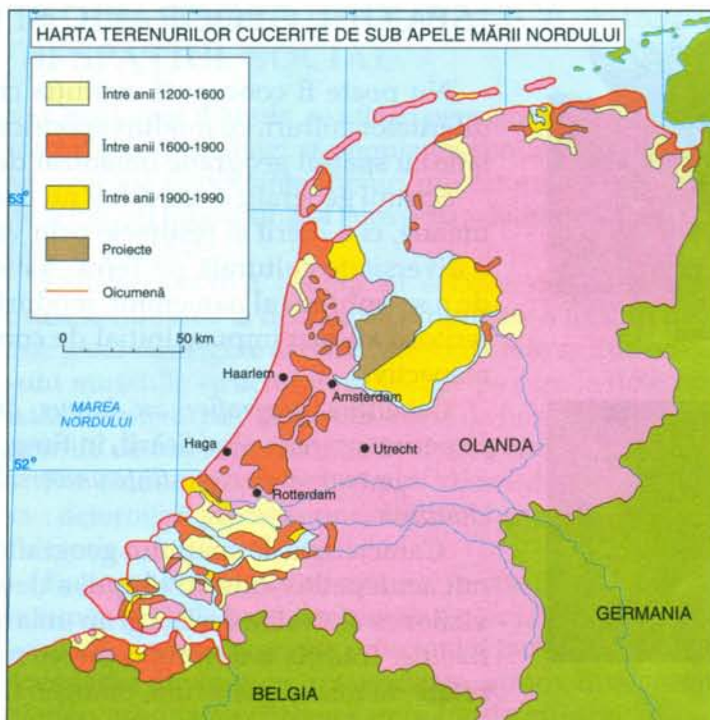
Scopul organizării spațiului îl constituie valorificarea cât mai optimă a unei regiuni, obținerea eficienței maxime (din punct de vedere economic și social), dar în spiritul unei dezvoltări durabile.

Astfel, organizarea spațiului trebuie să fie concepută după criterii care să facă posibilă desfășurarea activităților umane, în condițiile unui mediu nealterat. Ea nu este dată o dată pentru totdeauna, ci **este un proces continuu**, cu permanente mutații în structura sociosistemului respectiv.

O posibilă imagine a orașului mondial

Imagine din polderul Flevoland

Polderele olandeze

Olanda este o țară europeană mică (40 844 km², ocupând locul 32 între cele 45 de state de pe continent), dar foarte populată (peste 16 mil. loc.), rezultând cea mai ridicată densitate din Europa și a doua de pe Glob, cu excepția ministatelor.

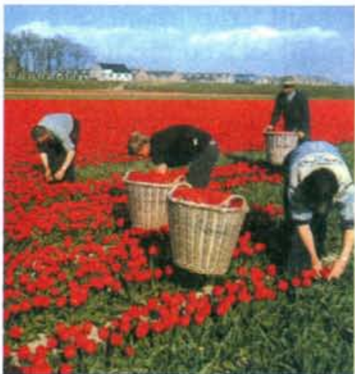
„Dumnezeu a creat lumea, în afară de Olanda, care a fost creată de olandezi" (zicală olandeză).

Adusă în țară de naturalistul Clusius, în anul 1593, ca o curiozitate exotică, laleaua avea să devină curând echivalentul devizelor forte. Virusul, care afectase la un moment dat corola plantei, face posibilă crearea de noi varietăți. În plus, se extinde în Europa moda franceză, care consacra laleaua ca element simbolic în relațiile de curtoazie, iar Olanda era deja pregătită să devină primul furnizor, ceea ce este și astăzi.

O bună parte din întinderea actuală a acestei țări — după unele surse chiar mai mult de jumătate! — a fost obținută în ultimii 400–500 de ani prin procesul de polderizare: îndiguirea și desecarea unor porțiuni de câmpie maritimă din platforma continentală a Mării Nordului ori desecarea totală sau parțială a unor lacuri (Beemster, Warner, Hugowaard, Shermer ș.a.). Inițial, pentru evacuarea apei se foloseau morile (de vânt)-pompă, apoi forța aburului. Urmau îmbunătățirile funciare, în vederea fertilizării terenurilor și cultivarea acestora.

Între numeroasele poldere se remarcă, din punctul de vedere al întinderii, cele realizate după cel de Al Doilea Război Mondial: Markerwaard (600 km²), Flevolandul Oriental (540 km²), Flevolandul Meridional (400 km²) ș.a. Este de amintit și faptul că realizarea, în perioada 1927–1932, a marelui dig care a închis golful Zuiderzee a dus la transformarea întinderii de apă sărată într-un enorm bazin de apă dulce numit Ijselmeer („Marea Ijsel", după numele principalului râu care se varsă în fostul golf) și crearea a cinci poldere, cu o suprafață totală de peste 500 km².

În polderele fertilizate au apărut fermele, terenurile cu pășuni ori cu plante furajere pentru creșterea animalelor, plantațiile — ordonate, având forme perfect geometrice — cu cartofi, legume și flori. Olanda, supranumită „țara lalelelor", deși aici se cultivă multe alte specii, este, de altfel, cel mai mare exportator de flori. Același loc îl ocupă și la cartofi. Totodată este un mare crescător de animale (bovine și porcine) și de păsări, fiind, în ciuda dimensiunilor sale, cel mai mare exportator mondial de lapte, carne de porc și ouă și unul dintre principalii producători și exportatori mondiali de brânzeturi.

Lalelele, simbolul Olandei

*SPAȚIUL GEOGRAFIC ȘI CIVILIZAȚIA

Templu taoist, China

Nu poate fi concepută evoluția civilizației umane și conturarea diferitelor culturi, cu moduri specifice de viață, decât în strânsă corelație cu spațiul geografic umanizat de comunitățile respective.

Spațiul geografic a constituit nu numai suport pentru comunitățile umane, ci a oferit și resursele prin valorificarea cărora s-a conturat o diversitate culturală pe Terra. Astfel, locuința, gastronomia, felul de a se îmbrăca al oamenilor, modurile de organizare ale propriilor teritorii au fost impuse inițial de condițiile geografice ale spațiului respectiv.

Concert de rock în aer liber

Condițiile geografice au impus diversitatea culturilor pe Terra. Experimentarea valorificării, în timp, a unor locuri diferite pe Glob, a însumat *un set de cunoștințe universale, care definesc însăși noțiunea de civilizație*.

Caracteristicile spațiului geografic au impus individului un anumit act repetitiv care cu timpul a devenit *un obicei*. Obiceiurile indivizilor ce alcătuiau același grup uman au devenit, prin repetabilitate, *tradiție*. Tradiția a devenit o caracteristică definitorie a acelei comunități, de mici dimensiuni, omogenă, ce ocupa un habitat restrâns și relativ izolat (clasic este exemplul izolării Japoniei timp de sute de ani până la deschiderea de la sfârșitul secolului al XIX-lea din timpul Epocii Meiji).

Spectacol de televiziune, SUA

Migrațiile au dus la răspândirea și „amestecul" tradițiilor, care au definit mai târziu *o societate*, *o cultură*, caracterizată prin heterogenitate etnică sau rasială și care ocupă spații relativ mari.

Astăzi, se evidențiază, din ce în ce mai mult, o cultura de *tip occidental* și o cultură de *tip oriental*.

Prima, expansivă, cu tendințe de globalitate, orientată spre materialism și cultură de masă, cu o tendință vădită de externalizare și comercializare a valorilor tradiționale, egocentrică, având în prim-plan individul, familia nemaiconstituind „celula" de bază a societății, care, deși nu a fost promotoarea marilor invenții ale omenirii, a reușit să deschidă accesul liber către cunoaștere întregii societăți; a dat naștere principalelor ideologii politice ale istoriei.

A doua, cultura de tip „oriental", mai degrabă autoizolându-se, tradițională, cu respect pentru ancestral, orientată spre valori spirituale, a dat naștere marilor religii ale omenirii (creștinism, islamism, iudaism, hinduism, confucianism, șintoism etc.), cu contribuții însemnate la cunoștințele universale (dar mult timp apanajul conducătorilor și al unor cercuri restrânse din jurul lor), cu predispoziție pentru conservarea modului tradițional de viață, dar nerefuzând modernul și tehnologia, ci supunându-le propriilor aspirații.

Tineri în jeanși

Globalizarea „surprinde" în această ipostază cele două tipuri geoculturale, inițiind sau evidențiind tendința spre mutații structurale și, de ce nu, spre o relativă *uniformizare*. Spre exemplu, în „Nord", oamenii urmăresc același gen de emisiuni la televizor (de pildă, fotbalul este atât de popular), ascultă aceeași muzică, comunică la fel (limbajul specific mesageriei instantanee pe Internet), mănâncă aproape la fel (de exemplu, cartofi prăjiți, din Japonia până în Canada) și se îmbracă destul de asemănător („cultura" jeans-ului).

*MOBILITATEA GEOGRAFICĂ A POPULAȚIEI ȘI SPAȚIUL SOCIAL

Omul, ca și materia, se află în permanentă mișcare. De la răspândirea primilor hominizi și popularea continentelor și până în prezent, au avut loc importante fluxuri migratorii al căror sens s-a schimbat de-a lungul timpului, așa cum s-au schimbat și motivațiile oamenilor care se deplasează.

Din perspectiva geografiei sociale, este interesant de analizat cauzele care duc la decizia de schimbare a locului de rezidență, care este locul de origine al celor care vin, unde se duc cei care pleacă, care sunt mutațiile structurale și sociale pe care le determină în comunitatea adoptivă, pe o perioadă scurtă de timp sau definitivă (amintiți-vă tipurile de migrații studiate în clasa a X-a).

Pot fi identificate mai multe tipuri de factori/cauze care atrag sau determină plecarea unui individ/grup: *economice, politice, sociale, culturale*.

Șofer de taxi în New York

Factorul economic constituie, în cea mai mare parte a cazurilor, rațiunea ce stă la baza deciziei de a pleca. Lipsa alternativelor și oportunităților economice este principalul factor care determină migrarea populației din regiuni defavorizate, sărace, în regiuni dezvoltate, ce oferă posibilitatea obținerii unui loc de muncă.

Din acest punct de vedere, principalele regiuni receptoare sunt: SUA și Canada (care are o politică coerentă de atragere de imigranți în prezent) pentru emigranți din toate colțurile lumii sau state din Europa Occidentală (Franța, Germania, Marea Britanie ș.a.) pentru persoane din estul continentului și din fostele colonii.

Imigranți pakistanezi în Marea Britanie

După structura noilor veniți, în cazurile de mai sus, se detașează două situații:

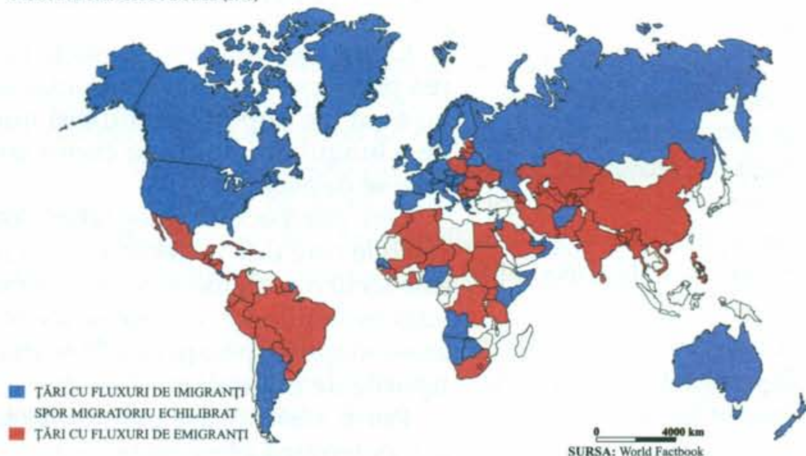
• *populație tânără necalificată*, care acoperă deficitul de forță de muncă din statele dezvoltate din „Nord" și ocupă, în mod deosebit, segmentul inferior al pieței de muncă (muncitori în construcții, măcelari, chelneri, șoferi de taxi, salubritate etc.), cum ar fi de exemplu: mexicani (*maquilladores*) în SUA, est-europeni în Canada, români, polonezi, moldoveni ș.a. în Italia, Spania, Germania, algerieni, tunisieni în Franța, marocani în Spania, indieni și pakistanezi în Marea Britanie, indonezieni în Olanda etc.;

• așa-numitul *brain-drain*, respectiv atragerea „creierelor" în domeniile de vârf ale cercetării și tehnologiei.

Prima situație aduce în discuție poziția noilor veniți, „necesari" din punct de vedere economic, dar nedoriți din punct de vedere social, de unde segregare etnică, diferențiere a zonelor rezidențiale pe criterii etnice (cartierul chinez, arab, indian etc.) și chiar crize și conflicte sociale.

Birou de imigranți în Silicon Valley

Un exemplu relevant în acest sens este Franța, care nu recunoaște, prin lege, minorități conturate pe criteriu etnic sau religios (toți sunt „citoyen"), a avut probleme din ce în ce mai mari în ultimi ani (2005, 2006), cu populația musulmană, tânără, care traversează o reală criză de identitate. Deși au cetățenie franceză (fiind născuți pe teritoriul acestei țări), vorbesc limba franceză, nu se identifică, practic, ca fiind francezi și cu greu se pot integra în societate (cei mai mulți nu au urmat cursurile nici unei școli, iar rata șomajului înregistrează valori foarte mari în rândurile lor), dar, în același timp, nu mai au o legătură tradițională nici cu comunitățile islamice din țările de origine. Trebuie menționat faptul că aceste crize identitare sunt stimulate de un decalaj

economic cert între populația autohtonă și acești urmași ai imigranților ce au ajutat la reconstrucția Franței după Al Doilea Război Mondial, care se află concentrați în suburbiile periferice ale principalelor orașe sau ale centrelor industriale.

Încercare de trecere ilegală a graniței dintre Mexic și SUA

În Uniunea Europeană, majoritatea copiilor sub 14 ani sunt de origine musulmană, iar în Bruxelles, cel mai popular nume dat nou-născuților din ultimii ani este Mahomed.

Imigranții aduc cu ei și un anumit mod de viață, un stil vestimentar, o gastronomie specifică, toate acestea amestecându-se cu cele ale locului. Este foarte apreciată astfel în Occident mâncarea chinezească sau sunt căutate restaurantele cu specific indian, arab sau mexican, mai ales, în SUA etc. De asemenea, muzica „country", specifică sudului american (Texas), începe să piardă teren în fața muzici „latino", iar produsele de patiserie mexicană sunt deja o obișnuință a locului.

Un alt aspect important de menționat este faptul că, pe lângă mutațiile calitative, în societatea adoptivă se produce și o modificare cantitativă, noii veniți păstrând, de cele mai multe ori, modelul natalității al țările de origine care, de regulă, se caracterizează prin valori mult mai mari.

Astfel, aproximativ 40 % din sporul populației SUA, începând cu 1980, este pus pe seama populației hispanice, care numără astăzi circa 40 de milioane de membri (din care mai mult de jumătate, 58 %, sunt mexicani, cu o vârstă medie de 24 de ani), concentrați, în special, în California și Texas. În același context, Franța numără azi aproximativ 5 milioane de musulmani (din care 1 500 000 de algerieni și aproximativ 1 000 000 de marocani), recunoscuți drept *beur* sau *beurette* (termenul provenind din inversarea silabelor cuvântului francez „arabe"), Uniunea Europeană 15 milioane, iar în întreaga Europă numărul lor este aproximat la 30–35 de milioane.

Factorul socio-politic este un factor de presiune care determină mișcări „forțate" de populație, generate de instabilitatea politică dintr-o anumită țară sau regiune.

Spre deosebire de deplasările de „sclavi" dinspre Africa spre America, specifice secolelor XVIII–XIX, în prezent teama de persecuții rasiale, confesionale, etnice, politice ș.a. declanșează fluxuri de emigranți — recunoscuți drept *refugiați* —, care își părăsesc casele în căutarea unui loc unde pot fi protejați. De exemplu, au fost înregistrați peste 1 000 000 de refugiați, în perioada 1990–2000, în țări ca: Iran

Exodul rwandezilor către R.D. Congo

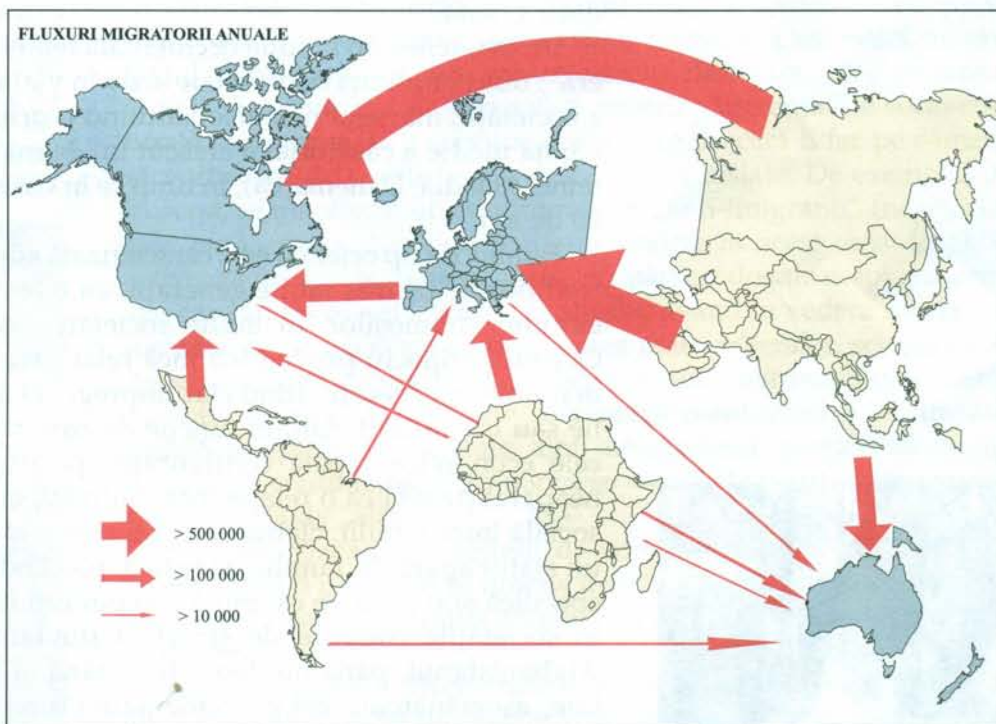
Periferie de la marginea Parisului

(datorită conflictelor din Golf, atacarea Iraqului de către coaliția nord-atlantică), Germania (refugiați proveniți din Balcani din arealele afectate de război — Bosnia-Herțegovina, Kosovo), Pakistan (refugiați afgani de teama represiunilor *mujahedinilor*), Rwanda (populația hutu din Burundi, din cauza conflictelor dintre cele două populații *hutu* și *tutsi*) ș.a.m.d.

În aceeași perioadă, cele mai solicitate țări pentru azil politic au fost: Germania, SUA, Marea Britanie, Franța, Elveția, Canada și Suedia.

Indiferent de cauza care animă emigrantul în decizia sa de a pleca, acesta se integrează cu dificultate sau nu reușește deloc în societatea adoptivă. În general, există o ostilitate și o repulsivitate față de noii veniți, îndeosebi din considerente culturale. De exemplu, în vestul Europei, imigranții veniți pentru a se realiza din punct de vedere economic, plecați din regiuni sărace, îmbrățișează în continuare o condiție socială săracă. Cei mai mulți dintre ei, deși câștigă mai bine decât în țara de origine, în noile condiții de piață se regăsesc tot în clasa inferioară, ba mai mult scopul lor este de a trimite câștigurile familiilor rămase acasă și nu de a investi acolo în haine, hrană, produse etc. Imposibilitatea de a închiria sau achiziționa o locuință decentă, din cauza costurilor ridicate, face ca tinerii imigranți să se concentreze în periferiile sărace ale marilor orașe, unde rata criminalității este destul de ridicată, iar aceste zone rezidențiale sunt destul de repulsive pentru populația autohtonă. Aceasta face ca nici programele guvernamentale de îmbunătățire a condițiilor de viață ale imigranților să nu capete mare sprijin din partea propriilor cetățeni.

Astăzi, pe Glob, cele mai importante fluxuri de emigranți sunt orientate dinspre „Sud" (America Latină, Asia, Africa) spre „Nord" (America de Nord anglo-saxonă și Europa).

Familie de europeni

Familie de afro-americani

Familie de asiatici

* STRUCTURI DE BAZĂ ALE VIEȚII SOCIALE

Adeseori spunem despre o comunitate umană că are un *mod de viață* specific, în funcție de evoluția sa culturală și socială. Acest mod de viață presupune o *organizare* și este reglementat de norme, reguli etc. emise de o serie de *instituții sociale* ale acelei comunități umane. Ca atare, în fiecare domeniu ce privește viața comunității există câte o astfel de structură / instituție care are și o funcție socială, cum ar fi: *instituțiile economice* (firme, organizații etc.), *politice* (stat, partide politice ș.a.), *culturale* (teatre, muzee, mass-media etc.), *religioase* (biserica) sau *instituțiile vieții private* (familia, grupul social etc.) ș.a.m.d.

Cea mai importantă structură de bază a vieții sociale este ***familia***, care, deși își păstrează scopurile primare (reproducere, protecție etc.), capătă forme diferite pe suprafața Terrei de la o cultură la alta.

Familia reprezintă un grup de oameni între care există relații „naturale" pe baza unor legături de sânge, mariaj sau adopție. În funcție de evoluția culturală a societăților, se pot defini astăzi două tipuri: familia de *tip occidental* și cea de *tip oriental*.

În societatea occidentală predomină familia „nucleară", bazată pe relații conjugale, alcătuită din cel mult două generații (părinți și copii). Rolul esențial îl are de fapt *individul*, și nu familia, copiii beneficiind de o independență deosebită față de părinți. Relațiile economice și sociale sunt mai puternice decât cele tradiționale „de sânge", familia fiind privită mai mult ca un „parteneriat", stipulat, uneori, prin forme juridice clare (contracte prenupțiale, postnupțiale etc.). Ca atare, rata divorțialității este foarte mare în țările dezvoltate care subscriu acestei culturi „occidentale". De pildă, în Belgia există 60 de divorțuri la 100 de căsătorii, iar în Suedia, Cehia și Finlanda peste 50, în timp ce în Mexic, doar 7 cupluri divorțează dintr-o sută.

De asemenea, în familia occidentală femeia este un „om de carieră", fiind implicată deosebit de activ în viața economică și politică a societății, mariajul nemaiconstituind o prioritate. Spre exemplu, vârsta medie a căsătoriei a crescut în „Nord" la peste 30 de ani la femei (Suedia, Danemarca), în timp ce în Orientul Mijlociu este sub 20 de ani.

Familia de tip oriental este caracterizată adesea ca păstrând relații tradiționale pe mai multe generații, cu o tendință de prezervare a cultului strămoșilor. În multe societăți din Africa, chiar și din Orientul Mijlociu predomină încă relații ancestrale între membrii mai multor generații, fiind clar impregnată apartenența la o familie sau un anumit clan, în funcție de care relațiile sociale și chiar cele economice capătă configurații specifice. Căsătoria nu este neapărat privită ca o relație între indivizi, ci mai mult ca o relație socială între familii, clanuri etc. De cele mai multe ori, femeile au un statut aparte în familia orientală, plecând de la o vestimentație specifică și o limitare excesivă a expunerii în public (de exemplu, în societățile conduse de structuri fundamentaliste, Iranul sau Afghanistanul, până nu demult) și până la tendințe de modernitate, asemănătoare celor occidentale (Turcia și, mai concludent, Japonia, China etc.).

Ceremonie de nuntă

*RAPORTUL DINTRE RASĂ, ETNIE, RELIGIE, CULTURĂ ȘI VIAȚA SOCIALĂ

Australia pentru australieni sau *Australia albă* sunt sintagme de la începutul secolului al XX-lea care însoțeau o adevărată politică rasistă. Australia este recunoscută ca fiind țara cu o puternică atitudine ostilă împotrivă a tot ce înseamnă „non-european" sau „non-alb", cu măsuri foarte dure de-a lungul timpului împotriva primirii de imigranți.

Apartheid-ul (apartenență) a fost un sistem de segregare rasială în: albi, negri, asiatici și alte populații (mulatri ș.a.), aplicat în Republica Africa de Sud între 1948 și 1990. Toate instituțiile și serviciile publice (de sănătate, de educație etc.) erau împărțite pe acest criteriu.

Atât rasa, etnia, cât și religia sau limba, reprezintă *elemente majore de identificare a unei comunități umane* din punct de vedere social. Geografia nu urmărește studierea relațiilor de natură antropologică dintre acestea, ci mai degrabă este interesată de distribuția etniilor, a practicilor religioase, a principalelor limbi vorbite pe suprafața Terrei, dar și de cauzele care au dus la difuzia unei anumite religii sau a unei limbi în spațiul geografic. Așa cum sunt răspândite astăzi pe Glob, acestea reprezintă o adevărată „hartă" a unei evoluții îndelungate a relațiilor sociale începute din primii zori ai civilizației umane.

Deși întreaga populație a planetei aparține aceluiași tip biologic (*Homo Sapiens Sapiens*), un complex de factori a dus, în timp, la conturarea a trei mari *rase*: *albă (europoidă), galbenă (mongoloidă) și neagră (ecuatorială)*, care, în prezent, nu se mai întâlnesc în stare „pură" pe Terra datorită inter-relaționărilor multiple (migrații, colonizări, conflicte etc.), gradul de metisare fiind destul de accentuat (amintiți-vă structura rasială a populației studiată în clasa a X-a). De exemplu, populația multor țări europene (Franța, Spania) este puternic metisată datorită interacțiunii cu populații din fostele colonii, situație similară și în SUA, având în vedere modul original de formare a acestui popor.

Cu toate acestea, încă se vorbește destul de frecvent de „conflicte rasiale" sau „discriminări rasiale" și aceasta pentru că oamenii fac încă distincții rasiale (deși „rasa" e considerată un concept de domeniul secolelor trecute): un individ ar putea asculta un alt gen de muzică decât cea tradițională, ar putea învăța o altă limbă, adera la o altă religie, adopta un nou stil de îmbrăcăminte, dar și-ar păstra culoarea pielii sau trăsăturile cranio-faciale.

Prin rasă s-au transmis în timp informațiile genetice în deplină concordanță cu un anumit determinism geografic. Deși astăzi, în contextul globalizării, semnificația termenului de rasă este mai mult una socială și culturală, decât genetică, practic, diferențierile socio-culturale întreținute de o condiție economică precară îi fac pe oameni să vorbească de conflicte sau discriminări rasiale. De exemplu, în Europa, se manifestă un anumit rasism „anti-imigranți" (negri, asiatici etc.), care a dus și la legiferări stricte în acest sens. În SUA activează un număr foarte mare de grupări catalogate drept „rasiste" sau care au un mesaj „rasist", explicabil având în vedere istoria colonizării acestei regiuni (exterminarea amerindienilor, sclavia etc.). America Latină cunoaște și ea distincții din acest punct de vedere, evoluția istorică și decalajele economice consimțind o ierarhizare rasială acceptată de societate: albi, amerindieni, afro-americani, în timp ce pe continentul african încă se manifestă o atitudine de inferioritate față de „albi".

Rasismul vizează un sistem de convingeri bazat pe faptul că oamenii pot fi împărțiți în funcție de trăsăturile fizice și fizionomice și că acestea le determină nivelul de evoluție culturală și realizare individuală.

Tipuri de rasism: *afrocentrism* (centrat pe ideea că negrii africani au dezvoltat civilizații superioare în trecut), *anti-arabism, anti-semitism, eurocentrism, nazism, sionism* etc.

Epurări etnice în Kosovo

Etnia, deși adeseori confundată cu rasa, definește un grup social cu o origine comună (procesul de *etnogeneză*), care împărtășește aceeași identitate culturală, valori spirituale similare și care, de regulă, vorbește aceeași limbă. Etnia și rasa au semnificații diferite: prima, de natură culturală, cea de-a doua, biologică.

Nu poate fi conceput un grup etnic, fără un **spațiu etno-genetic** propriu. De asemenea, identitatea etnică nu poate fi negată sau „eliminată", chiar dacă se poate adera la o altă religie sau învăța altă limbă. În aceeași familie semantică se înscrie și conceptul de *națiune* care, de cele mai multe ori, are drept nucleu un grup etnic majoritar. Națiunea semnifică apartenența la un anumit stat și acceptarea unui cadru legislativ specific. Pe teritoriul unui stat pot coexista mai multe etnii, indiferent de raportul de dimensiune dintre ele, dar în general există un grup etnic majoritar.

Europa este exemplul clasic în ceea ce privește crearea statelor-națiune în secolul al XIX-lea, iar situațiile variază de la o suprapunere aproape perfectă a națiunii cu grupul etnic și cu spațiul etnogenetic respectiv (cazul Danemarcei) la o coexistență între două sau mai multe grupuri etnice comparabile ca mărime demografică (Belgia, într-o oarecare măsură Elveția ș.a.). Există și cazuri în care conjunctura istorică a făcut ca anumite grupuri etnice să fie integrate în state cu un grup etnic majoritar diferit și care clamează o anumită recunoaștere (fie independență, fie autonomie teritorială etc.): *scoțienii, galezii, nord-irlandezii* în Marea Britanie, *andaluzii, catalanii, bascii* în Spania, *bretonii, corsicanii* în Franța, *tătarii* în Crimeea (Rusia) ș.a.

Scoțieni în port tradițional

Demonstrație a populației basce

Refugiați în urma conflictelor etnice din Africa

Demosntrație a populației hispanice, SUA

În SUA sunt definite patru grupări complexe de etnii, pe lângă nucleul originar european: *afro-americanii* (cei mai numeroși, circa 13 %), concentrați în Sud-Est (începând din nordul Golfului Mexic — statele Louisiana, Mississippi, Peninsula Florida și pe coasta atlantică până în Dakota de Nord), *hispanicii* sau *latino-americanii* (actualmente cu o pondere de 11 %, dar în creștere, reprezentați prin mexicani, portoricani, cubanezi ș.a.), care ocupă regiunea de la nord de Rio Grande (granița cu Mexicul), remarcându-se, în mod deosebit, statele California și Texas, la care se adaugă asiaticii (4 %, chinezi, filipinezi, japonezi, indieni, vietnamezi ș.a.), răspândiți pe coasta pacifică, în spe-

cial, în California, și amerindienii (1 %), concentrați în Podișul Preriilor, de la poalele Munților Stâncoși.

Cartier chinezesc, New York, SUA

America Latină este dominată de *hispanici*, cu o mare enclavă portugheză (Brazilia). Africa este dominată în prezent de numeroase conflicte etnice, provocate, în cea mai mare parte, de granițele artificiale „trasate din birou" de fostele puteri coloniale.

Un alt component al vieții sociale îl constituie *religia* — sistem de convingeri, credințe, valori și practici religioase —, care, din punct de vedere geografic, devine interesantă prin analiza distribuției principalelor ramuri confesionale, dar și a înțelegerii modului difuziei din locul de origine pe continente întregi. Există și religii care au rămas deosebit de concentrate în anumite spații.

Ca atare, după distribuția pe suprafața Globului, se disting două tipuri de religii: *universale* (oricine poate adera indiferent de culoarea pielii, etnie, naționalitate etc., larg răspândite pe întreaga planetă) și *etnice* (specifice numai anumitor grupuri etnice, deosebit de concentrate). Din prima categorie fac parte marile religii ale omenirii: *creștinismul, islamul, budismul*, în timp ce în cea de-a doua se înscriu: *iudaismul, hinduismul, confucianismul, șintoismul* ș.a.

Creștinismul reprezintă cea mai răspândită religie a lumii, atât spațial, cât și după numărul de adepți, fiind îmbrățișat de peste 2 miliarde de oameni de pe toate continentele, larg răspândită în Europa, America și Australia și cu comunități importante în Africa și Asia. Rădăcinile creștinismul coboară aproximativ 2 000 de ani în timp, întemeindu-se pe existența, viața și personalitatea lui Iisus Hristos.

În prezent, sunt clar conturate trei ramuri principale ale creștinismului: *romano-catolicii, protestanții* și *ortodocșii*. Unitatea bisericii creștine se sparge definitiv în 1054, prin *Marea Schismă*, rezultând cele două ramuri: romano-catolicismul, urmași ai Imperiului Roman de Apus, și ortodoxismul, exponent al Bizanțului.

Bazilica San Pietro, Vatican

Cultul romano-catolic este cel mai numeros, însumând aproximativ 65 % din totalul creștinilor, fiind răspândit în mod deosebit în America Latină (peste 85 % din latino-americani), Europa (aproximativ 60 %, cu excepția Europei Nordice, a unor părți din Europa Centrală și a Peninsulei Balcanice), Australia (o treime), Africa (peste

MARILE RELIGII ALE OMENIRII

RELIGII UNIVERSALE

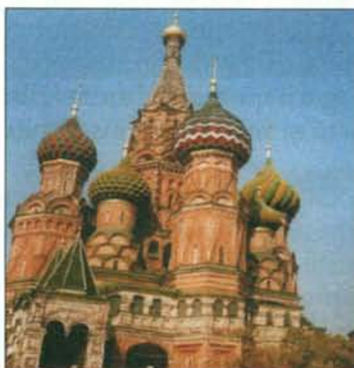
CREȘTINI
- Romano-catolici
- Protestanți
- Ortodocși

MUSULMANI
- Șiiți
- Suniți

BUDIȘTI

RELIGII ETNICE
- CONFUCIANIȘTI ȘI TAOIȘTI
- ȘINTOIȘTI
- HINDUȘI
- MOZAICI
- ANIMIȘTI ȘI ALTELE

0 4000 km

Catedrala ortodoxă Vasili Blajenîi, Moscova, Rusia

In Vollmacht aller Heiligen und in Erbarmung gegen Dich, absolvire Ich Dich von allen Sünden und Missethaten und erlasse Dir alle Strafen auf zehn Tage.

Johannes Tietzel.

„Din autoritatea tuturor Sfinților și din milă față de tine, te eliberez de toate păcatele și fărădelegile și te scutesc de toate canoanele («pedepse») pentru zece zile.“ Indulgență vândută din autoritatea Papei, de către pastorul dominican Johann Tetzel (1517)

20 % concentrați în partea ecuatorială — R. D. Congo, R. P. Congo, Angola etc.) și Asia (14 %, Filipine). Romano-catolicismul prezintă o unitate considerabilă în jurul unei figuri centrale care este Papa, lider spiritual și politic al singurului stat religios de factură creștină din lume, Vaticanul, în același timp și cel mai mic stat ca suprafață (0,44 km²).

Cultul ortodox reprezintă doar 10 % din lumea creștină, concentrându-se cu precădere în sud-estul Europei Centrale (România, țară de expresie latină), Europa Estică, Peninsula Balcanică și Rusia (în care predomină populația slavă), dar și în Africa, unde Etiopia este cea mai mare țară ortodoxă (35–40 %, aproximativ 25–28 de milioane de adepți) din lume, după Rusia.

Protestantismul ia naștere ca o reacție atitudinală de „protest" sau „reformatoare" (înscriindu-se ca semnificație culturală într-un proces mult mai amplu, *Renașterea*) cu privire la implicarea Papei și a catolicismului în jocurile de putere și în viața economică a Europei de la sfârșitul Evului Mediu (*cruciadele, Inchiziția,* vânzarea „indulgențelor"), avându-l drept promotor pe Martin Luther.

Protestanții sau reformații au o pondere de 25 % din totalul creștinilor și sunt concentrați cu precădere în America de Nord anglo-saxonă (SUA și Canada), Europa Nordică (Scandinavia, Danemarca, Islanda), la care se adaugă Marea Britanie (anglicani), Germania și Elveția, Republica Africa de Sud și Australia (42 % dintre australieni).

A doua mare religie universală a omenirii este **Islamul,** la care au aderat aproximativ 1,2 miliarde de adepți. Lumea islamică este relativ mai concentrată, pe un teritoriu compact care se întinde peste nordul Africii, Orientul Apropiat și Mijlociu și până în Asia Centrală. Se deosebește de creștinism prin faptul că nu este o religie cu o organi-

Islamul recunoaște Vechiul Testament (scrierile sfinte ale evreilor), Noul Testament (cartea sfântă a creștinilor) și Coranul (cartea sfântă a Islamului).

Confesiunea musulmană apare o dată cu profetul Mahomed (570–632) și are la bază „cinci stâlpi" ai credinței:
1. *mărturisirea de credință* sau *crezul islamic* (*Shahadah*);
2. *cele cinci rugăciuni obligatorii, zilnic* (*Salah*);
3. *milostenia* (*Zakah*);
4. *pelerinajul la Mecca* (*Hajj*);
5. *postul în perioada Ramadanului* (*Sawn*).

zare administrativ-ierarhică, relația dintre musulmani și Alah (cuvântul arab pentru Dumnezeu) nefiind intermediată de cineva (pastori/preoți etc.).

Pelerinaj la Mecca în timpul Ramadan-ului

Islamul se divide și el în două ramuri principale: *sunniți* („corespondenții" ortodocșilor creștini) și *șiiți* (care, în limba arabă, desemnează o *sectă*). Peste 80 % din toți musulmanii de pe Terra sunt sunniți, răspândiți din nordul Africii până în Asia Centrală și sudul Asiei (Indonezia este țara cu cel mai mare număr de musulmani din lume), în timp ce șiiți sunt concentrați, în mod deosebit, în Iran și cu ponderi mici în alte țări (Pakistan, Iraq, Turcia ș.a.).

Cea de-a treia religie universală majoră a lumii este **Budismul** (350 de milioane de adepți), concentrată în Tibet și Peninsula Indochina. Esența budismului constă în *reîncarnare* (toate ființele trebuie să sufere, suferința, cauzată de dorința de a trăi, conduce la reîncarnare), prin care se ajunge în *Nirvana* (mântuirea, atinsă prin autopurificare într-un ciclu complet de reîncarnări).

Statuia lui Buddha

Ca religii etnice se remarcă: *hinduismul* (900 milioane de adepți ce urmăresc, fiecare, câte o cale proprie către divinitate), concentrați aproape în totalitate în India, *confucianismul* și *taoismul* (specifice Chinei, ce grupează seturi de învățături ai celor doi învățați din Antichitate, Confucius și Lao-Zi), *șintoismul* (Japonia, credință ce stipula, inițial, forța divină a naturii), *mozaismul* (credința iudaicilor sau a evreilor; 4 milioane de evrei trăiesc în Israel, 6 milioane în SUA și aproximativ 6 milioane în Europa și Rusia).

Cu excepția informației genetice (rasa), informații despre toate celelalte componente socio-culturale ale unui grup uman (etnie, religie etc.) au fost transmise prin limbă.

Limba reprezintă un sistem de comunicare pe baza unor sunete articulate, prin care indivizii unei comunități umane se identifică unul pe celălalt. Limba este și ea parte componentă a unei culturi.

Jumătate din populația Terrei vorbește astăzi o limbă ce face parte din marea familie a limbilor indo-europene, răspândite în spațiile *latin* (româna, italiana, franceza, spaniola, portugheza ș.a.), *slav* (rusa, sârba, bulgara, ceha, poloneza etc.), *germanic* (germana, engleza, olandeza, daneza, suedeza ș.a.) și *indo-iranian* (persana, hindi etc.), în timp ce cealaltă jumătate vorbește limbi *sino-tibetane* sau *afro-asiatice*, *australo-polineziene* și altele.

Pagodă japoneză

* ELEMENTE DE GEOGRAFIE CULTURALĂ: ORIGINEA, GENEZA ȘI EVOLUȚIA ARIILOR CULTURALE

Din punct de vedere geografic, un *„areal"* sau *„spațiu" cultural* semnifică o regiune mai mult sau mai puțin întinsă, populată de grupuri etnice înrudite, care vorbesc limbi ce fac parte din aceeași familie lingvistică, ce împărtășesc un sistem comun de valori, convingeri și credințe religioase, obiceiuri și tradiții, cu un mod de viață similar, cu un comportament social similar și care regăsesc aceeași semnificație în valorile spirituale și materiale produse de societatea lor.

Cu alte cuvinte au o *identitate culturală* comună, unică, identitate care-i diferențiază de alte comunități umane și care imprimă o anume caracteristică spațiului (teritoriului) unde trăiesc. Multe dintre „produsele" materiale sau spirituale ale unei culturi sunt impuse de înseși caracteristicile fizico-geografice ale spațiului respectiv.

De la „cultura" societății agricole și până la cea a societății informaționale, *spațiile culturale* au suferit mutații structurale și dimensionale profunde. Unele culturi au cunoscut perioade de înflorire, încercând să-și extindă dominanța asupra celor din proximitate, altele au intrat în declin și dispărut.

Este acceptată ideea că primele practici agricole au apărut spontan pe suprafața Terrei, cu circa 10 000 de ani în urmă (după retragerea ultimei glaciațiuni), în câteva areale ce au favorizat geneza și evoluția primelor „culturi". Pot fi astfel menționate: platourile andine, „Semiluna fertilă" (din Delta Nilului până în Mesopotamia), platoul etiopian și bazinul indo-gangetic, care au constituit cadrul apariției unor culturi strălucite bazate pe o activitate agricolă sedentară (cultivarea plantelor), ce le genera un surplus de hrană, spații unde au apărut primele forme de scriere (cuneiforme, hieroglife) și primele orașe.

Spre deosebire de acestea, cultura *de tip industrial* își are începuturile într-un singur punct de pe suprafața Globului: Marea Britanie, în secolul al XVIII-lea, dar viteza cu care s-a extins a modificat ireversibil interacțiunea dintre arealele culturale, favorizând amestecul dintre ele. La sfârșitul secolului al XIX-lea, toată Europa împărtășea valorile și beneficia de produsele noii culturi, care la începutul secolului al XIX-lea se extinde în SUA, iar apoi pe tot Globul.

Cafe internet, Japonia

Societatea *informațională* a prezentului, în condițiile unei piețe globale și a comunicării cvasiinstantanee, cunoaște un proces puternic de transfer al valorilor și produselor de la un spațiu cultural la altul. De aceea, este din ce în ce mai greu de conturat un areal cultural care să nu cuprindă și elemente ce se găsesc și în alte spații culturale. Se vorbește tot mai mult de o tendință de uniformizare culturală (o „cultură globală") foarte evidentă, de exemplu, în statele dezvoltate din „Nord", unde se împărtășesc valorile unei așa-numite „culturi occidentale".

Principalele *areale culturale* ce pot fi identificate în prezent, cu o oarecare aproximație, sunt:

• **european.** Este centrat pe continentul european și cuprinde o diversitate mare de etnii cu o origine indo-europeană, cu câteva excepții, în care se vorbesc limbi înrudite (romanice, germanice, slave etc.) și cu o unitate religioasă creștină. Deși sunt prezente cel puțin

Acropole, Atena

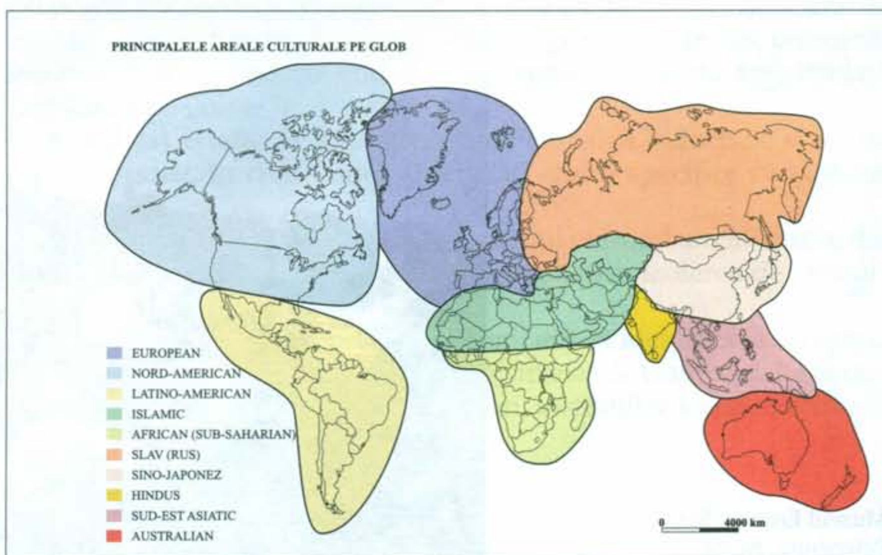

Muzeul Luvru, Paris, Franța

trei nuclee (catolic, protestant și ortodox), europenii fac parte din „Marele Occident", care mai include și alte teritorii „europenizate", cum ar fi America de Nord anglo-saxonă și Australia. Din punct de vedere al dezvoltării economice spațiul european face parte din „Nord", caracterizat prin predominarea serviciilor și a domeniilor de vârf din „industria" cunoașterii și a informației.

Diversitatea culturală, în privința artefactelor materiale și a obiceiurilor, conturată pe marginea unei diversități etnico-naționale, specifică Europei, este pe cale să „se topească" în prezent în așa-numitul curent al *„americanizării"*. Început inițial pe filieră economică, prin intermediul companiilor transnaționale ce s-au lansat din SUA (Coca-Cola, Microsoft, McDonald's ș.a.), valorile culturale americane devin din ce în ce mai cunoscute și acceptate de către europeni (de exemplu, engleza americană este nu numai limba tehnologiei, ci și limba muzicii ușoare, a culturii de tip „hollywoodian", a canalelor de mediatizare, CNN, FOX etc.). Există și tendința de *„reeuropenizare"* (curent contrar primului) a continentului, îndeosebi prin extinderea Uniunii Europene, prin folosirea monedei unice (Euro), prin împărtășirea unor valori comune, stipulate de o singură constituție europeană.

• **nord-american.** Cuprinde, din punct de vedere geografic, America de Nord anglo-saxonă (SUA și Canada) și are origini „europene", ca urmare a procesului de *„europenizare"* a planetei, început la sfârșitul secolului al XV-lea. Acest spațiu cultural s-a format pe o cultură de tip *WASP (White Anglo-Saxons Protestants)* și are o vechime considerabil redusă comparativ cu cel european. Americanii și-au definit existența și valorile prin antiteză cu cele europene, de care se desprind definitiv la sfârșitul secolului al XVIII-lea, ca misionari ai idealurilor de libertate, ai principiilor proprietății individuale, ai democrației și exponenții unui mod de viață specific acestor idei („american dream"/„visul american"). Astăzi, spațiul cultural american cunoaște și el mutații profunde, făcându-i pe unii teoreticieni (Samuel Huntington) să se întrebe cine mai sunt americanii astăzi, făcând o diferența clară între acea Americă a „coloniștilor" care, deși veneau din toate colțurile lumii, se integrau în acel fel de a fi, tipic american, și America de astăzi, a „imigranților", care nu mai doresc să se integreze și se grupează în comunități distincte: hispanice, asiatice ș.a.

Chicago, SUA

Carnavalul de la Rio de Janeiro, Brazilia

Hotelul Burj al Arab, Dubai, Emiratele Arabe Unite

• **latino-american.** Deși urmașă și ea a culturii europene, cultura latino-americană a evoluat diferit, atât de cea europeană, cât și de cea nord-americană. Mexicul, America Centrală și America de Sud sunt parte a culturii catolice, iar din punct de vedere etnic reprezintă un „amestec" între culturile indigene precolumbiene și cea spaniolă (pe tot cuprinsul Americii Latine) și portugheză (Brazilia). Spațiul latino-american se află încă în căutarea unei identități culturale și economice, „zbătându-se" între strălucirea civilizațiilor trecutului și prezentul contradictoriu.

• **islamic.** Islamul a cucerit sub valorile sale spirituale spații geografice diverse și etnii diferite. Avându-și originea în vestul Peninsulei Arabe, Islamul s-a răspândit rapid începând din secolul al VII-lea, peste tot nordul Africii, pătrunzând în Europa (Spania, Califatul de Cordoba), dar și în Asia Centrală și insulele din sudul continentul asiatic.

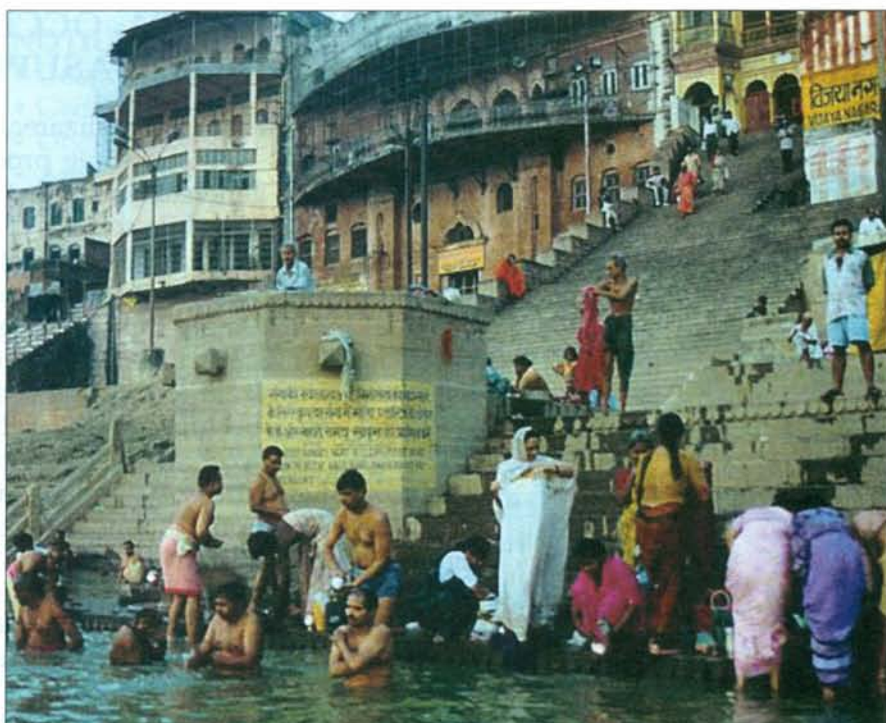
Cuprinde mai multe nuclee: persan, nord-african, turcic, pakistanez, indonezian ș.a., dar toți musulmanii de pe Glob se identifică prin aceleași valori. Animată de doi vectori puternici, *petrolul* și *explozia demografică*, lumea islamică se confruntă astăzi cu o puternică criză de imagine, în raport cu Occidentul.

• **african (sub-saharian).** Africanii sub-saharieni se identifică pe ei înșiși ca africani, adică având o cultură specifică, distinctă de celelalte, islamică (partea septentrională a continentului) sau urmașă a coloniștilor europeni. Caracteristica deosebită a acesteia este *fragmentarea*, reminiscență a unei diversități foarte mari de populații, a unui creștinism (adus de misionari) alterat cu tradiții și obiceiuri animiste, a conlocuirii în interiorul acelorași granițe artificiale fixate de europeni (Africa este măcinată astăzi de numeroase conflicte civile) și a unui cadru natural particular.

• **slav (rus).** Spațiul cultural slav include Rusia, o parte din Europa Estică și Peninsula Balcanică, fiind conturat în jurul ortodoxiei de origine bizantină și care a avut o expunere limitată la experiențele fundamentale ale Occidentului (Renaștere, Reformă etc.). De altfel, originalitatea spațiului slav (rus) rezultă și din particularitatea poziției sale geografice, între Europa și Asia, oscilând între integrarea în Occident și împărtășirea valorilor europene, dar nerezistând nici „tentațiilor"

Muzeul Ermitaj, Sankt Petersburg, Rusia

Ceremonie hindusă, Varanasi, India

Asiei, rezultând un conglomerat cultural care clamează unicitatea și neasocierea (europeană sau asiatică), pe fondul ascendenței sale imperiale bizantine.

• **sino-japonez.** Este un spațiu cultural distinct, recunoscut și ca „civilizația" Extremului Orient, care se caracterizează printr-o mare omogenitate etnică și confesională (cu cele două nuclee confucianisto-taoist și șintoist) și prin gigantism demografic. Cultura sinică este milenară, apreciată ca fiind una dintre cele mai vechi de pe Terra și care a exercitat o influență deosebită asupra spațiilor din proximitate. Deși legată puternic de trecut, ceea ce i-a conferit o mare coeziune de-alungul timpului, a găsit calea și spre o dezvoltare economică considerabilă, manifestându-se în ultima vreme chiar un export masiv al valorilor materiale și spirituale din acest spațiu.

Kyoto, Japonia

• **hindus.** De asemenea, o civilizație milenară localizată în subcontinentul indian, care are drept coordonate culturale confesiunea hindusă (cu un panteon gigantic ce include peste 300 de milioane de zeități), o mare diversitate a populațiilor și grupurilor etnice, un număr mare de limbi și dialecte vorbite și o fragmentare socială particulară (structura pe „caste").

• **sud-est asiatic.** Se suprapune pe Peninsula Indochina și are un nucleu budist, în ciuda unei diversități etnice specifice sud-estului Asiei.

• **australian.** Este derivat tot din spațiul cultural anglo-saxon, dar care a avut o evoluție specifică și originală prin izolarea de „restul" lumii.

Pe lângă cele mai sus prezentate, unii autori identifică și un spațiu cultural **iudaic** cu o evoluție particulară, diferită de toate celelalte, și care se identifică prin religie, limbă, obiceiuri, instituții și valori specifice.

Zidul plângerii, Ierusalim, Israel

Summit G8

Robot, Japonia

*MONDIALIZAREA, OCCIDENTALIZAREA ȘI IMPACTUL LOR ASUPRA VIEȚII SOCIALE

Mondializarea și occidentalizarea, alături de *globalizare* (abordată în capitolul al II-lea), constituie procese de amploare ale societății prezentului care generează dezbateri aprinse atât în cercurile științifice, cât și în toate mediile sociale.

Mondializarea comportă semnificații diferite, plecând de la concept sinonim globalizării (fiind doar o expresie terminologică al permanentei antiteze anglo-francofone, globalizare *versus* mondializare) și până la semnificații diferite sau complementare globalizării (mondializarea reliefează din punct de vedere politic ceea ce globalizarea reprezintă sub aspectul economic și financiar).

Ca atare, este acceptată de anumiți autori ideea că mondializarea este o continuare firească a globalizării (aceasta din urmă fiind doar dimensiunea economică a mondializării) care implică sfera politică („guvernarea mondială"), dar și o „cultură mondială" și o uniformizare socială a obiceiurilor, tradițiilor prin transfer de valori, toate acestea favorizate de o reducere a izolării geografice și o capacitate extraordinară de comunicare pe o planetă care devine din ce în ce mai mică din acest punct de vedere.

Alți autori consideră mondializarea ca fiind un concept ce unifică sub „umbrela" sa *americanizarea, occidentalizarea, globalizarea etc.*, exprimând tendința către o cultură mondială, văzută nu ca o singură cultură uniformizată, globală, ci ca o integrare a diversității culturale într-o unitate ce conferă o anumită identitate și, anume, apartenența la o civilizație mondială.

Occidentalizarea este procesul de difuzie a influenței Vestului (Europa și America anglo-saxonă) asupra întregii lumi, prin „exportul" de valori și produse culturale „occidentale": tehnologie (*know how*), mașini, vestimentație, dietă, stil de viață, muzică, filme, valori ș.a.m.d. Manifestarea destul de accentuată a acestui curent în prezent a dus la apariția unor procese anti-occidentalizare, cum ar fi *fundamentalismul* (facțiune extrem de radicală a unei grupări religioase, naționale etc., foarte mediatizat în prezent fiind cel islamic), *protecționismul* (set de politici ce vizează protejarea comerțului propriu sau a producției interne etc.) sau *izolaționismul* (îmbrățișat mult timp de către China și Japonia, iar astăzi de R.P.D. Coreeană) etc.

ELEMENTE DE GEOGRAFIE SOCIALĂ ȘI CULTURALĂ

NOȚIUNI NOI

- Geografie socială
- Geografie culturală
- Organizarea spațiului umanizat
- Amenajarea teritoriului
- Rasă
- Etnie
- Apartheid
- Rasism
- Identitate culturală; areal cultural

EXERCIȚII ȘI ACTIVITĂȚI PRACTICE

- Analizați harta cu mobilitatea teritorială a populației și cea a fluxurilor migratorii. Precizați factorii care au condus la migrațiile reprezentate grafic.
- Precizați consecințele migrațiilor în țările de origine și în țările primitoare.
- Analizați harta limbilor vorbite pe Glob și localizați familia limbilor indo-europene răspândite în spațiul latin.
- Precizați elementele de identificare a spațiului cultural iudaic și localizați-l pe Glob.
- Calculați și reprezentați grafic printr-o diagramă ponderea principalelor limbi vorbite pe Glob (vezi tabelul de mai jos).

Limbă	(*milioane locuitori*)
Chineză	1 100
Arabă	250
Indoneziană	220
Engleză	440
Rusă	160
Japoneză	125
Hindi	400
Bengali	200
Franceză	150
Spaniolă	330
Portugheză	180
Germană	100

- Este posibilă coexistența culturală a civilizațiilor? Argumentați răspunsul.
- Ce factori au contribuit la identitatea socio-culturală a spațiului românesc?
- Ce implicații asupra mediului are organizarea și amenjarea spațiului în zona în care locuiți? Concepeți un plan de amenajare a spațiului geografic în care locuiți.

AUTOEVALUARE

- Definiți conceptul de dezvoltare durabilă.
- Ce înțelegeți prin conceptul de apartheid? Precizați țara care l-a pus în aplicare.
- Care sunt problemele generate de migrația Sud-Nord?
- Propuneți două măsuri care să contribuie la buna conviețuire a civilizațiilor (culturilor) pe planetă.

evaluare finală

I. Temă de sinteză: „Geosistemul — realitate complexă a planetei"

- Definiți termenii: geosistem, ecosistem, peisaj geografic, mediu geografic.
- Realizați un tabel cu 3 coloane în care să precizați caracteristicile geosistemului, ecosistemului și peisajelor geografice.
- Nominalizați factorii geoecologici.
- Menționați tipurile de relații dintre componentele mediului.
- Menționați domeniile de acțiune ale omului asupra mediului.
- Numiți, în ordine, trei cauze principale ce conduc la degradarea mediului.
- Precizați 3 acțiuni ce se impun pentru menținerea funcționalității geosistemului.
- Numiți 3 elemente caracteristice pentru fiecare dintre mediile ecuatoriale, tropical-umede și polare. Numiți 3 hazarde posibile în fiecare tip de mediu.

II. Aplicații practice

• Realizați un chestionar cu minimum 10 întrebări diferite privitoare la problemele actuale ale lumii contemporane. Solicitați răspunsuri la colegi, schimbând chestionarele între voi. Prelucrați și interpretați răspunsurile și notați concluziile.

• Realizați un eseu despre Uniunea Europeană referindu-vă la istoria și evoluția acestei grupări regionale. Precizați factorii care au contribuit la formarea și dezvoltarea ei în timp și perspectivele.

• Informați-vă și realizați o prezentare a Programului Națiunilor Unite pentru Mediul Înconjurător(UNEP/ PNUE).

III. Realizați următoarele analize comparative

a. între mediile și principalele tipuri de peisaje din regiunile temperate precizând:

• desfășurarea spațială a acestora;

• caracteristicile factorilor de mediu: condițiile climatice, relieful, rețeaua hidrografică, vegetația, fauna, solurile, componenta antropică (grad de antropizare, populație, așezări, activități economice);

• diferențieri regionale:
  - mediu temperat-oceanic
  - mediu temperat-continental
  - mediu semiarid și peisajele de stepă și silvostepă
  - mediu arid temperat
  - mediul temperat-rece

b. între stepa est-europeană și pampasul argentinian în ceea ce privește gradul de permisivitate pentru habitatele umane și impactul antropic asupra mediului.

IV. Problematizări

• Analizați un megalopolis din regiunile temperate și explicați impactul acestuia asupra mediului.

• Explicați creșterea inegalităților și discriminărilor din unele țări dezvoltate (UE, SUA etc.), existența șomajului, sărăciei, a unor conflicte sociale;

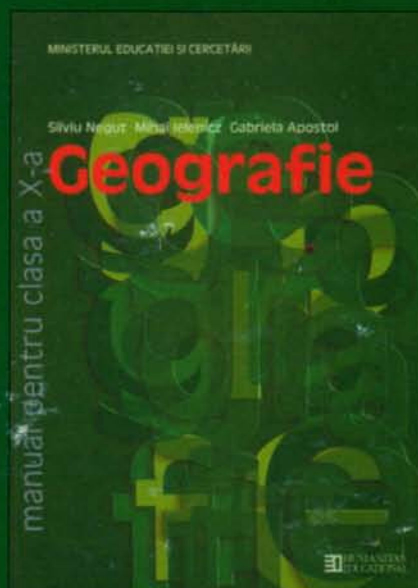
• Resursele energetice și minerale ale planetei sunt într-o continuă scădere, în condițiile creșterii consumului și numărului de consumatori. Ce soluții propuneți pentru rezolvarea acestei probleme?

• Din alte surse de informare prezentați succint cele două organisme regionale din care face parte și România: CEFTA și OCEMN.

Sumar

Seria Liceu

ISBN (10) 973-689-081-3